

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
EKONOMIKAS UN VADĪBAS FAKULTĀTE
TAUTSAIMNIECĪBAS KATEDRA

**INVESTĒŠANAS PROCESU ANALĪZE LATVIJĀ:
POZITĪVIE UN NEGATĪVIE ASPEKTI**

MAĢISTRA DARBS

Autors: **Andris Švaglis**
Stud. apl. nr. as 11436
Darba vadītājs : asoc.prof., Dr. oec. Sandra Jēkabsone

RĪGA 2015

ANOTĀCIJA

Maģistra darbā “**Investēšanas procesu analīze Latvijā: pozitīvie un negatīvie aspekti**” analizēta investīciju dinamika un investīciju apjomu izmaiņas Latvijā pēdējo desmit gadu laikā, izvērtējot investīciju nozīmi tautsaimniecības attīstībā un analizējot ar investēšanas procesu saistītās problēmas. Maģistra darba mērķis ir izpētīt investēšanas tendences Latvijā, atklājot ar to saistītos pozitīvos un negatīvos aspektus, kā arī izstrādāt priekšlikumus investīciju politikas pilnveidošanai, kas vērsta un valsts konkurētspējas palielināšanu.

Darbā veikta investēšanas procesu analīze Latvijā, raksturojot galvenās investēšanas tendences dažādos laika posmos (pirms un pēc globālās ekonomiskās krīzes) un investīciju finansēšanas avotus, kā arī izpētīta investīciju nozaru un tehnoloģiskā struktūra, novērtēti investīciju ietekmējošie faktori, parādīta investīciju nozīme tautsaimniecības izaugsmē un atklātas problēmas, kas kavē investīciju piesaisti Latvijā. Darba nobeigumā autors apkopojis secinājumus par investēšanas procesa ietekmi uz tautsaimniecības izaugsmi un konkurētspēju un sniedzis priekšlikumus investīciju politikas pilnveidošanai Latvijā.

Atslēgas vārdi: investīcijas, investīciju struktūra, valsts konkurētspēja.

ANNOTATION

The Master's Thesis is “**Investment process analysis in Latvia: positive and negative aspects**” analyzes the dynamics of investment and investment changes in Latvian over the past decade. The Master's thesis goal is to explore investment trends in Latvian, revealing the associated positive and negative aspects, and to develop proposals for improvement of the investment policy directed at increasing the country's competitiveness.

The paper includes analyses of investment trends in Latvia, its industry and geopolitical structure and analysis of the investment environment in Latvia, based on ratings of international organizations and foreign investors' survey results. In the end author summarized the conclusions of the investment process and its impact on economic growth and competitiveness and to provide proposals for improvement of Latvian investment policy.

Keywords: investment, investment structure, national competitiveness.

SATURS

IEVADS	5
1. INVESTĪCIJU EKONOMISKĀ BŪTĪBA UN NOZĪME VALSTS TAUTSAIMNIECĪBAS ATĪSTĪBĀ	8
1.1. Investīciju jēdziens un pazīmes	8
1.2. Investīciju klasifikācija	11
1.3. Investīcijas ietekmējošie faktori mikro un makro līmenī	17
1.4. Investīciju loma ekonomiskās izaugsmes procesā	21
2. INVESTĪCIJU ATTĪSTĪBAS DINAMIKA UN STRUKTŪRA LATVIJĀ	27
2.1. Investīciju procesu vispārējs raksturojums un investēšanas aktivitāšu izmaiņas dažādos laika posmos	27
2.2. Investīciju struktūras analīze Latvijā	38
3. INVESTĒŠANAS PROCESU POZITĪVO UN NEGATĪVO TENDENČU IZVĒRTĒJUMS	55
3.1. Investīciju ietekme uz Latvijas tautsaimniecības izaugsmi un konkurētspēju	55
3.2. Investīcijas kavējošie faktori un investīciju vides uzlabošanas iespējas Latvijā	61
SECINĀJUMI UN PRIEKŠLIKUMI	71
IZMANTOTĀS LITERATŪRAS UN AVOTU SARAKSTS	76
PIELIKUMI	79
1.pielikums. IKP un bruto pamatkapitāla veidošanas pieaugumu tempu sakarība Latvijā un Vācijā	
2.pielikums. Privāto investīciju līmenis (% no IKP) pirms un pēc krīzes periodos dažādās ES valstīs	
3.pielikums. Latvijas ražošanas funkcijas novērtējuma rezultātu zinātniskajā literatūrā Salīdzinājums	
4.pielikums. GCI aprēķināšanas komponentes	

IEVADS

Valsts ekonomikas izaugsme nav iespējama bez investīcijām jeb ieguldījumiem valsts ražošanas potenciāla palielināšanai. Investīcijas ir viens no būtiskākajiem ekonomiskās izaugsmes dzinējspēkiem, bez kuru klātbūtnes ekonomiskie procesi nespēj sekmīgi funkcionēt. Veiksmīgas ekonomikas attīstības un konkurētspējas paaugstināšanas priekšnoteikums mūsdienās ir modernu, pēdējiem zinātnes sasniegumiem atbilstošu ražošanas līdzekļu un tehnoloģiju paātrināta ieviešana, infrastruktūras uzlabošana. Tas viss nosaka objektīvu nepieciešamību veicināt kapitāla veidošanas procesus un to reģionālo un nozaru diversifikāciju, jo efektīva investīciju piesaiste tautsaimniecībā ir noteicošais faktors, kas rada labvēlīgus apstākļus tās strukturālajām pārmaiņām, reģionālās attīstības un tehniskā progresa veicināšanai. Tāpēc investīcijas gan publiskajā, gan privātajā sektorā veicina tautsaimniecības attīstību un nodrošina apstākļus valsts konkurētspējas palielināšanai. Investīcijas ir vajadzīgas, lai modernizētu tautsaimniecību, izvērstu uzņēmējdarbību, paaugstinātu iekšzemē ražoto preču un pakalpojumu, kā arī darbaspēka konkurētspēju pasaules tirgū. Investīcijas ir nozīmīgas ne vien valsts nozīmes attīstības projektos, uzņēmējdarbībā, bet arī mājsaimniecības labklājības sekmēšanā.

Investīciju apjomi un kvalitāte ir viens no pamatfaktoriem, kas raksturo ekonomiskās attīstības iespējas un izaugsmes potences nākotnē, kā arī nosaka iekšzemes kopprodukta, nodarbinātības un iedzīvotāju ienākumu pieaugumu. Ikdienā ar jēdzienu "investīcijas" sastopas vairums cilvēku, kas seko ekonomikas ziņām un rakstiem medijos, tāpat par to plaši diskutē gan zinātnieki, gan praktiķi (uzņēmēji, banku pārstāvji, ekonomikas politikas veidotāji u.c.). Investīciju jēdziens ir visai plašs un tāpēc grūti definējams, jo atkarībā no konkrētās situācijas, tām var dot visdažādākos formulējumus. Vispārējā nozīmē investīcijas ir fizisku vai juridisku personu mērķtiecīgi, uz noteiktu laiku veikti kapitāla ieguldījumi visās tā formās dažādos objektos (instrumentos), lai sasniegtu investoru individuālos mērķus. No makroekonomikas viedokļa investīcijas ir visa tā līdzekļu plūsma, kas nav paredzēta patēriņam un tās tiek aplūkotas kā iekšzemes kopprodukta izlietojuma postenis, par kuru finansēšanas avotiem kalpo fizisko un

juridisko personu uzkrājumi¹. No uzņēmējdarbības viedokļa investīcijas ir kapitāla ieguldīšanas paņēmieni, kas nodrošina kapitālā vērtības saglabāšanos vai peļņu.

Maģistra darba **mērķis** ir izpētīt investēšanas tendences Latvijā, atklājot ar to saistītos pozitīvos un negatīvos aspektus, kā arī izstrādāt priekšlikumus investīciju politikas pilnveidošanai, kas vērsta uz valsts konkurētspējas palielināšanu.

Dotā mērķa sasniegšanai, darbā izvirzīti šādi **uzdevumi** :

1. aplūkot investīciju jēdziena daudzveidību un pazīmes,
2. raksturot dažādus investīciju veidus un to atšķirības,
3. parādīt investīciju ietekmējošos faktorus un to lomu ekonomiskās izaugsmes procesā,
4. raksturot investīciju attīstības dinamiku Latvijā atsevišķos laika periodos,
5. izvērtēt investīciju struktūru un atklāt galvenās problēmas, kas kavē investēšanas procesus Latvijā,
6. parādīt investīciju ietekmi uz Latvijas tautsaimniecības izaugsmi un konkurētspēju,
7. sniegt priekšlikumus investīciju vides uzlabošanai, kas vērsta uz valsts konkurētspējas palielināšanu.

Maģistra darbs sastāv no trīs nodaļām. Darba pirmā nodaļa ir veltīta investēšanas procesu teorētisko aspektu analīzei. Tajā tiek aplūkota investīciju jēdziena daudzveidība un būtiskākās investīciju pazīmes. Autors raksturo investīciju veidus un to atšķirības, kā arī faktorus, kas ietekmē investīcijas mikro un makro līmenī. Nodaļās beigās, balstoties uz ārvalstu un Latvijas zinātnieku pētījumiem, tiek analizēta investīciju loma ekonomiskās izaugsmes procesā un investīciju struktūras izmaiņas atkarībā no valsts attīstības pakāpes.

Maģistra darba otrajā nodaļā tiek izvērtēta investīciju attīstības dinamika un investēšanas aktivitāšu izmaiņas dažādos laika posmos Latvijā, kā arī analizēta investīciju struktūra Latvijā nozaru un reģionālā griezumā, kā arī pēc aktīvu veidiem un resursu piederības. Tāpat autors analizē galvenos faktorus, kas nosaka investēšanas aktivitāti un atklāj būtiskākos šķēršļus, kas kavē investēšanas procesus Latvijā. Trešā nodaļa ir veltīta dažādu ar investēšanu saistītu problēmu analīzei, pozitīvo un negatīvo tendenču izvērtējumam. Autors raksturo investīciju ietekmi uz Latvijas tautsaimniecības izaugsmi pēdējo piecpadsmit gadu laikā un to nozīmi valsts konkurētspējas palielināšanā. Tāpat tiek analizēta investīciju vide un investīcijas kavējošie faktori. Darba nobeigumā ir izdarīti secinājumi un izstrādāti priekšlikumus investīciju politikas

¹ Skribāne I., Neiders L., „Latvijas investīciju vides konkurētspēja”, Latvijas ekonomikas un sabiedrības pārstrukturizācijas ietekme un uzņēmējdarbības konkurētspēju un iedzīvotāju dzīves kvalitāti, LU Akadēmiskais apgāds, Rīga, 2006.-101.lpp.

pilnveidošanai, kas vērsti uz sabalansētas ekonomiskās izaugsmes veicināšanu un valsts konkurētspējas palielināšanu.

Par pētījuma teorētisko un metodoloģisko bāzi kalpo gan Latvijas, gan ārvalstu zinātnieku publikācijas par investīcijām un to nozīmi ekonomikas izaugsmes procesā. Tāpat kā pētījuma avoti darbā ir izmantoti statistikas dati, kas pieejami LR CSP un Eurostat datu bāzēs, LR Ekonomikas ministrijas un Latvijas Bankas publikācijas, Pasaules ekonomikas foruma ikgadējie konkurētspējas ziņojumi, Pasaules Bankas, SVF u.c. starptautisko organizāciju pētījumi un internetā pieejamā informācija, kā arī Latvijas uzņēmumu vadītāju un ārvalstu investoru aptauju rezultāti, par investīciju ierobežojošiem faktoriem Latvijā.

Pētījuma periods aptver laika posmu no 2000. līdz 2015.gadam. Analītiskajā daļā ir ietverti arī dati par investīciju dinamiku Latvijā pagājušā gadsimta deviņdesmitajos gados.

Darbā ir izmantotas ekonomiskās un statistiskās analīzes metodes, t.sk. salīdzināšana, grupēšana, grafiskā analīze u.c.

1. INVESTĪCIJU EKONOMISKĀ BŪTĪBA UN NOZĪME

VALSTS TAUTSAIMNIECĪBAS ATĪSTĪBĀ

1.1. Investīciju jēdziens un pazīmes

Jēdziens “investīcijas” ir plašs un daudzveidīgs un nereti ar vārdu “investīcijas” apzīmē pēc būtības atšķirīgus jēdzienus, jo atkarībā no konkrētās situācijas, tām var dot visdažādākos formulējumus. Latīņu vārds “*invest*” nozīmē – ieguldīt, un vispārējā nozīmē investīcijas ir fizisku un juridisku personu naudas vai materiālie ieguldījumi dažādos peļņu nesošos pasākumos vai arī instrumentos². Tātad investēt nozīmē iegādāties aktīvus, kuru vērtība varētu laika gaitā palielināties un nest peļņu. Investīcijas var tikt realizētas dažādās formās un raksturoties ar daudzveidīgām īpatnībām. Reālā dzīvē par investīcijām uzskata līdzekļus, kas noguldīti bankās, dārgmetālus (zeltu, sudrabu) un citas vērtslietas, dažādus vērtspapīrus vai īpašumus (piemēram, zemi, ēkas u.c. nekustamo īpašumu), ko var novērtēt naudas izteiksmē, un kas tiek ieguldīti uzņēmējdarbības vai citas darbības objektos ar mērķi gūt peļņu vai citu derīgu efektu. Arī dažādās ekonomikas zinātnes nozarēs jēdzienam “investīcijas” ir savas īpatnības. No makroekonomiskās teorijas viedokļa par investīcijām ir uzskatāma visa tā līdzekļu plūsma, kas nav paredzēta patēriņam³. Dž.M.Keinss 20.gs. 30.-tajos gados investīcijas definēja kā ietaupījumus. Tātad, investīcijas ir apzināta atteikšanās no patreizējā patēriņa par labu iespējamam relatīvi lielākam ienākumam nākotnē, kurš, kā gaidāms, nodrošinās arī lielāku summāro (tagadnes un nākotnes) patēriņu. Investīcijas makro līmenī izpaužas kā iedzīvotāju, juridisko personu ietaupījumu un valsts ienākumu daļas, kura netiek izlietota patēriņam pārvēršana ražošanas iekārtās, celtnēs, tehnoloģijās, materiālos un enerģijā (investīciju precēs), kā rezultātā sabiedrības mērogā notiek ražošanas paplašināšana u.t.t. Savukārt uzņēmējdarbībā investīciju jēdziens ir šaurāks un

² Bergs J., Investīcijas, Swedbank, 2012.,

http://miljons.jal.lv/Documents/ Jaunais%20vort%C4%81ls%20smu.lv/M%C4%81c%C4%ABbu%20materi%C4%81li/SMU/Investicijas_swedank.pdf

³ Kasjanovs I., "Investīciju ābece: veidi, ietekme, vide un situācija Latvijā" , Latvijas Banka, 07.06.2011., <http://makroekonomika.lv/node/3998>

saprotamāks - par tām tiek uzskatīts kapitāla ieguldīšanas paņēmieni, kas nodrošina kapitāla vērtības saglabāšanu vai pieaugumu (tātad peļņu)⁴. Tādējādi uzņēmumu līmenī ar investīcijām saprot uzņēmējdarbībai nepieciešamo materiālo un nemateriālo līdzekļu (ražošanas iekārtu, ēku, būvju, mehānismu, izejvielu, patentu un tml.) iegādi (uzņēmuma bilances aktīvu puses 1.sadaļā minētie objekti), kā arī citu uzņēmumu vērtspapīru pirkšanu vai kredītēšanu, jo šādā veidā iespējams nopelnīt vai palielināt naudas kapitālu. Banku un finanšu sfērā ar investīcijām saista vērtspapīru darījumus vai naudas līdzekļu ieguldījumus akcijās, valsts obligācijās un citos finanšu aktīvos. Sakarā ar to uzskata, ka investīcijas ir naudas līdzekļu aizdošana uz zināmu laiku, lai izveidotu tādu naudas plūsmu, kura investoram varētu kompensēt aizdoto līdzekļu summu, sagaidāmo inflāciju, kā arī dot zināmu peļņu⁵. Arī zinātniskajā literatūrā nav vienprātības par investīciju definēšanu. Daļa ekonomistu (S.Fišers, R.Dornbušs, R.Smalenzi), kuru darbus autors izmantoja savā pētījumā, ar investīcijām saprot vienīgi ieguldījumus pamatlīdzekļos jeb reālajā kapitālā (ieskaitot ilgtermiņa nemateriālos ieguldījumus). Citi (E.Dž.Dolans, K.R.Makkonells, S.L.Brjū) pie investīcijām pieskaita arī ieguldījumus apgrozāmo līdzekļu krājumu palielināšanai, bet ieguldījumus vērtspapīros par investīcijām neuzskata, skaidrojot, ka šādi ieguldījumi nepalielina ražošanas līdzekļus ekonomiskās sistēmās. Izejot no tā investīcijas var definēt kā naudas vai materiālo līdzekļu ieguldījumus kapitāla veidošanai ražošanas attīstības mērķiem, jeb citiem vārdiem, ieguldījumus reālajā kapitālā. Ar reālo kapitālu saprot dažādus pamatlīdzekļus (mašīnas, instrumentus, tehnoloģiskās iekārtas), kā arī ēkas un būves u.c. materiālus, ko izmanto preču un pakalpojumu ražošanai. Savukārt žurnāla "The World Economy" publikācijās tiek uzsvērts, ka ar investīcijām būtu jāsaprot visi ieguldījumi, kas veicina ekonomisko augsmi⁶. Tātad tie būtu ne tikai ieguldījumi reālajā kapitālā, bet arī izdevumi zinātnei, izglītībai un tml., kas uzlabo ražošanas resursu (darbs, kapitāls) kvalitāti un paaugstina to izmantošanas efektivitāti. Autors piekrīt šim viedoklim, jo uzskata, ka mūsdienās ieguldījumi pētniecībā un attīstībā, kā arī cilvēkkapitālā ir ļoti nozīmīgi gan uzņēmējdarbības attīstības, gan valsts ekonomiskās izaugsmes un konkurētspējas kontekstā.

Ievērojot visu iepriekšminēto, var secināt, ka katrai investīciju noteikšanai ir sava patiesības daļa, jo mūsdienās investīciju darbība ir ārkārtīgi daudzveidīga kā pēc līdzekļu ieguldīšanas sfērām, tā finansēšanas metodēm un izmantojamiem instrumentiem. To lielā mērā nosaka daudzveidīgās ekonomikas struktūras: transnacionālās korporācijas, finanšu kompānijas, investīciju bankas un citas struktūras, tādas kā atsevišķas firmas un mājsaimniecības. Īpašu vietu

⁴ Turpat.

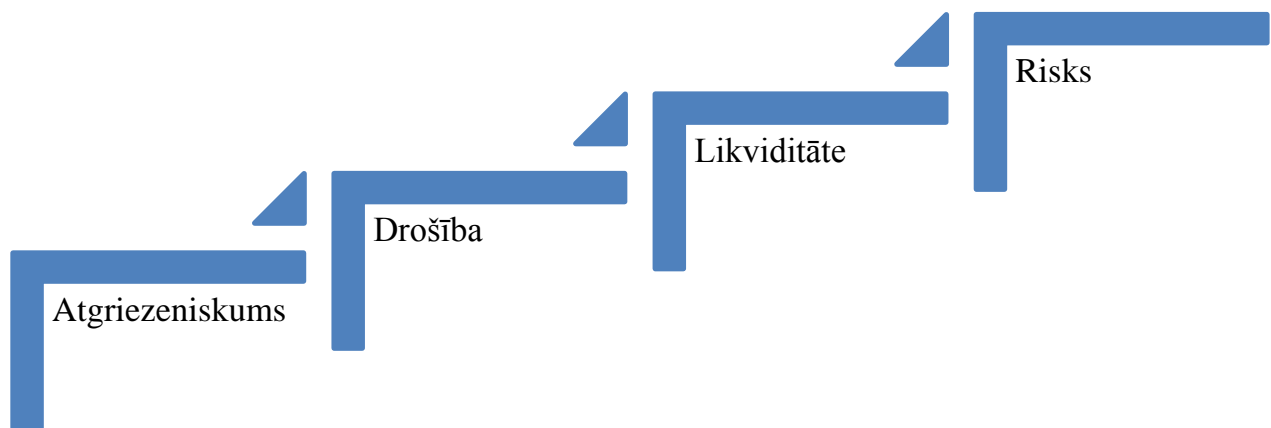
⁵ M.Rurāne. Finanšu menedžments. Rīga: RSEBAA, 2005. -109.lpp.

⁶The World Economy, <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/twec.2015.38.issue-10/issuetoc>

ieņem pastāvīgi attīstošies finanšu tirgi, kuros notiek dinamiskākie investīciju procesi. Tomēr viens ir skaidrs – jebkurš investors (fiziska vai juridiska persona) ir ieinteresēts gūt peļņu, un peļņa tad arī ir galvenais dzinējspēks, kurš liek dažādām personām nodarboties ar investēšanu. No visām iepriekšminētajām definīcijām izriet, ka:

- investīcijas ir mērķtiecīgi naudas un materiālo līdzekļu ieguldījumi, kas nodrošina kapitāla pieaugumu un palielina ražošanas potenciālu;
- investēšanas process ir saistīts ar viena ekonomiskā subjekta uzkrātā kapitāla daļas pārveidošanu cita ekonomiskā subjekta aktīvu alternatīvās formās;
- investīcijas ir ilgtermiņa ieguldījumi, jo ir nepieciešams laiks, lai investors atgūtu investētos līdzekļus peļņas veidā;
- investīcijas vienmēr saistītas ar izmaksām, jo vispirms vajag ieguldīt līdzekļus un tikai nākotnē, ja aprēķini un paredzējumi būs bijuši pareizi, veiktās izmaksas atmaksāsies;
- investīcijām jānodrošina nākotnes naudas plūsma, kompensējot ieguldītos līdzekļus, inflāciju un risku (investēt nozīmē šķirties no naudas šodien, lai nākotnē iegūtu lielāku summu).

Tomēr ne visi ieguldījumi ir investīcijas, jo investīcijām ir vairākas būtiskas pazīmes. Investīcijas, pirmkārt, ir saistītas ar atgriezeniskumu, tātad tām ir jādod pēc noteikta laika kaut kāds ienākums vai cits labums. Otrkārt, investīcijas ir saistītas ar noteiktiem riskiem, tāpēc svarīga to pazīme ir to drošums, lai investors nezaudētu savu naudu vai laiku. Tā kā nav iespējams paredzēt visus apstākļus, ar kuriem saskarsies investors nākotnē, vienmēr pastāvēs par nulli lielāka varbūtība jeb risks, ka veiktās investīcijas pilnībā vai daļēji varētu tikt zaudētas. Tas nozīmē, ka investīciju mērķu sasniegšanai ir varbūtības raksturs. Tāpat svarīga investīciju pazīme ir ieguldījumu laika (bieži vien iepriekš nenosakāma) esamība un likviditāte. Investori parasti dod priekšroku augstas likviditātes ieguldījumiem ar garantētu drošību un zemu risku vai ieguldījumiem ar minimālu risku un iespējami augstāku ienesīgumu. Uzskatāmi būtiskākās investīciju pazīmes ver redzēt 1.1.attēlā.

1.1.attēls. **Investīciju pazīmes**⁷

Investīciju teorijā pastāv noteiktas sakarības attiecībā uz ieguldījumu laiku un likviditāti, tāpat arī attiecībā uz investēšanas termiņu un risku. Tiek uzskatīts, ka ilgtermiņa investīcijas ir mazāk likvīdas un mazāk riskantas. Savukārt īstermiņa investīcijām ir augstāka likviditāte un arī lielāks risks. Autors tikai daļēji piekrīt šim apgalvojumam, jo, pēc autora domām, investīciju likviditātes un riska noteikšanai svarīgs ir nevis termiņš, bet veids, kur konkrētais ieguldījums ir veikts. Jo var būt arī augstas likviditātes un zema riska ilgtermiņa ieguldījumi (piemēram, valdības obligācijas), vai arī zemas likviditātes augsta riska īstermiņa ieguldījumi (aizdevums mazpazīstamam uzņēmumam). Lai labāk izprastu investīciju jēdzienu, nākamajā apakšnodaļā autors aplūkos dažādus investīciju veidus un tiem raksturīgās pazīmes.

1.2. **Investīciju klasifikācija**

Tā kā investīciju jēdziens ir plašs un daudzveidīgs, tās tiek klasificēts pēc dažādām pazīmēm. Ir vairāki investīciju dalījumu veidi. Tās var iedalīt netiešajās un tiešajās atkarībā no stratēģiskā mērķa, t.i., vai investors vēlas gūt peļņu no uzņēmuma darbības, neiesaistoties tā vadīšanā, vai tomēr vēlas gūt stratēģisku lomu uzņēmumā. Vēl izplatīts ir investīciju dalījums atkarībā no resursu piederības – vai investīcijas tiek veiktas no privātiem, publiskiem (jeb valsts,

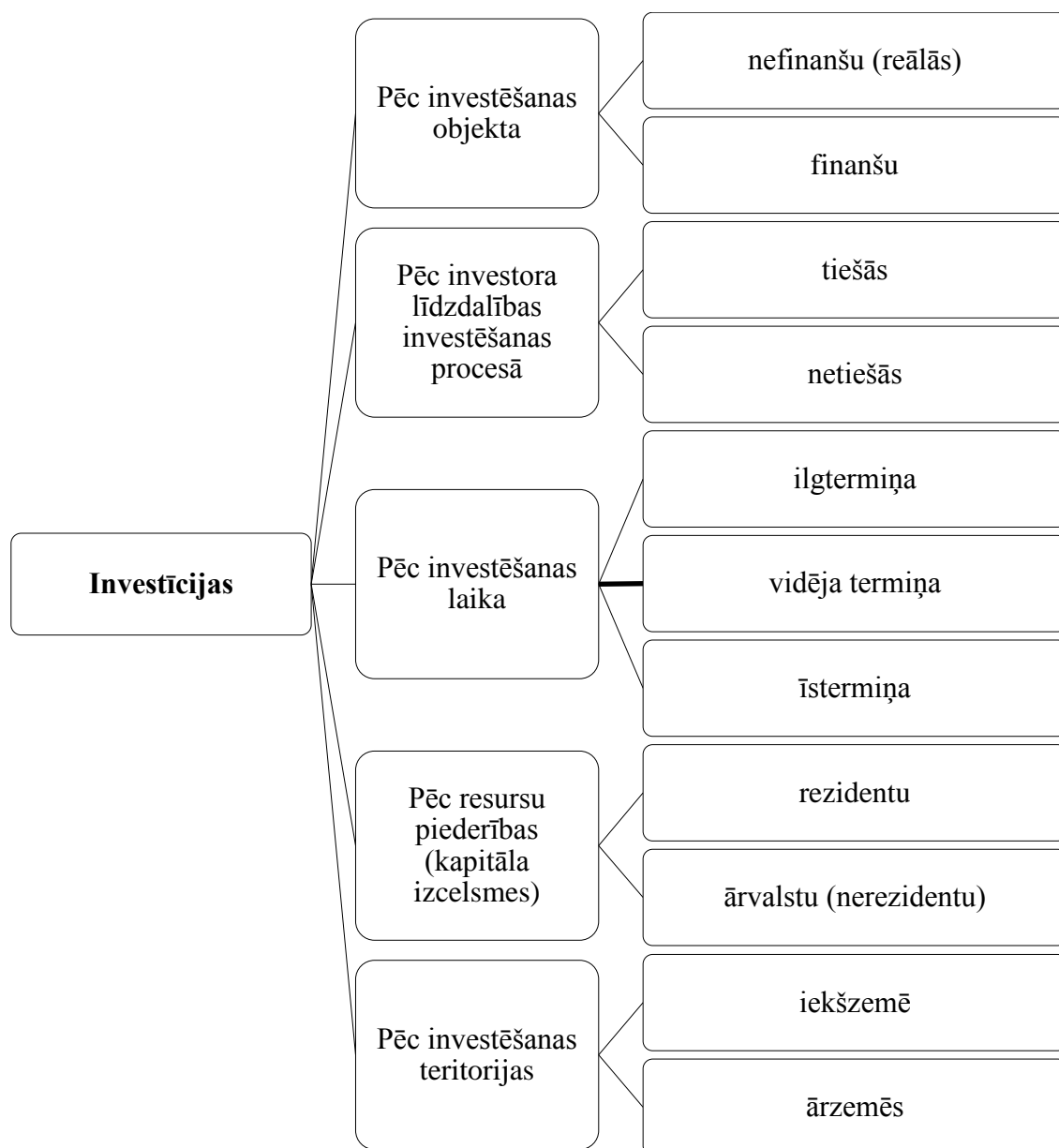
⁷ Jēkabsone S., Investīciju politika, 1.tēma, <http://estudijas.lu.lv/course/view.php?id=5632>

pašvaldību), ārvalstu vai jauktiem līdzekļiem⁸. Apkopojot dažādos literatūras avotos pieejamo informāciju, autors ir izdalījis piecas būtiskākās investīciju klasifikācijas pazīmes:

1. pēc ieguldīšanas objekta,
2. pēc investora līdzdalības investēšanas procesā,
3. pēc investēšanas perioda (laika),
4. pēc kapitāla izcelsmes,
5. pēc investēšanas teritorijas (skat.1.2.attēlu).

Viena no būtiskākajām klasifikācijas pazīmēm ir investīciju dalījums atkarībā no tā, kur līdzekļi tiek ieguldīti jeb investēšanas objekta. Ja ieguldījumi tiek veikti dažādos finanšu aktīvos, tās ir finanšu investīcijas, ja ieguldījumi tiek veikti reālu materiālo vai nemateriālo aktīvu izveidošanai, saistībā ar ekonomisko subjektu saimnieciskās darbības realizāciju vai to sociāli-ekonomisko problēmu risināšanu, tās sauc par nefinanšu jeb reālajām investīcijām.

⁸ Kasjanovs I., "Investīciju ābece: veidi, ietekme, vide un situācija Latvijā" , Latvijas Banka, 07.06.2011., <http://makroekonomika.lv/node/3998>

1.2.attēls. **Investīciju iedalījums pēc dažādām klasifikācijas pazīmēm**⁹

Nefinansu investīcijās ir ietverti ilgtermiņa nemateriālie ieguldījumi, dzīvojamās ēkas, citas būves un celtnes, ilggadīgie stādījumi, tehnoloģiskās mašīnas un iekārtas, pārējie pamatlīdzekļi un inventārs, kā arī pamatlīdzekļu izveidošana un nepabeigto būvobjektu un kapitālā remonta izmaksas¹⁰. Tā var sīkāk iedalīt materiālās (lietiskās) un nemateriālās (potenciālajās) investīcijās. Materiālās investīcijas galvenokārt iegulda ražošanas līdzekļos, savukārt potenciālās investīcijas saistītas ar nemateriālu labumu gūšanu, piemēram, ieguldījumi zinātniski pētniecisko

⁹ Autora veidots

¹⁰ <http://www.csb.gov.lv/statistikas-temas/metodologija/nefinansu-investicijas-ceturksnu-dati-36203.html#Definicijas>

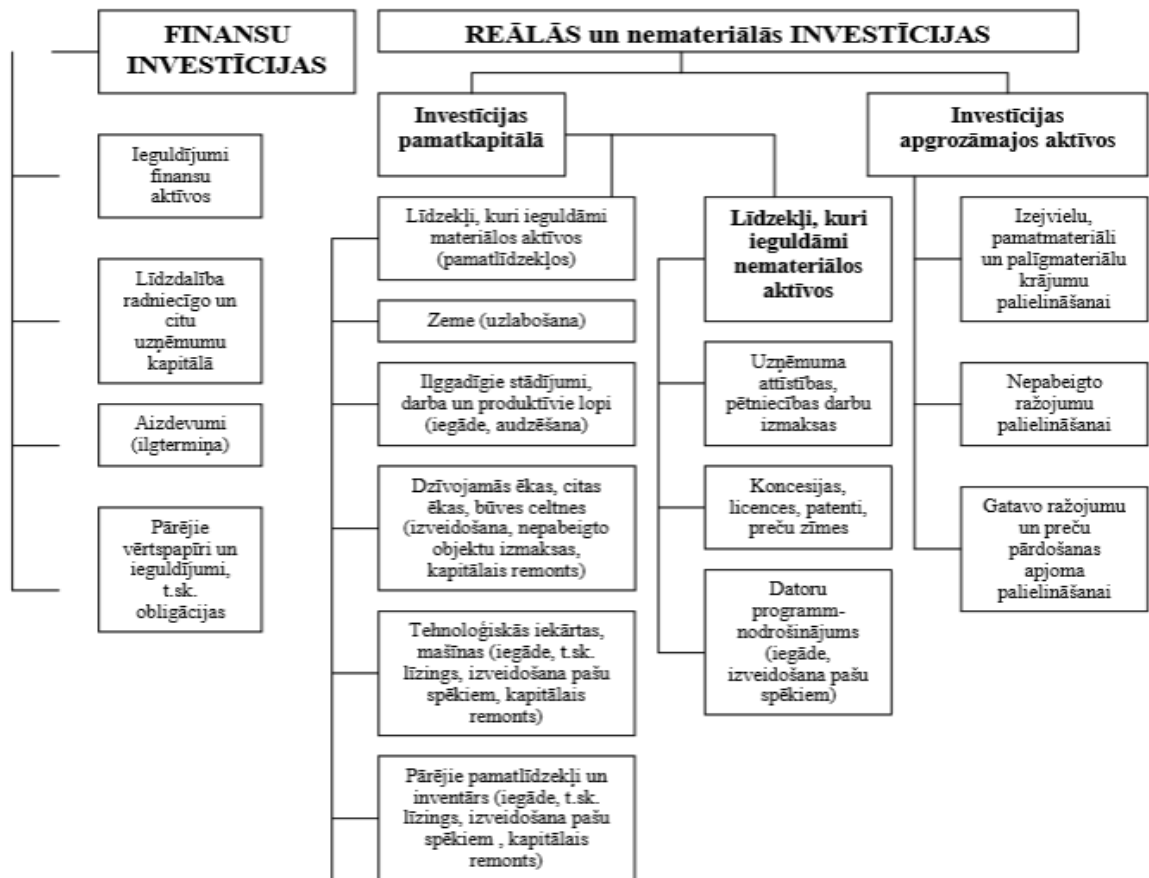
un konstruktoru darbu veikšanai, tirdzniecības zīmju iegādei u.c. Reālās investīcijas var iedalīt arī¹¹:

- Stratēģiskajās, kas tiek virzītas jaunu uzņēmumu veidošanai, jaunu ražotņu attīstībai, vai veselu kompleksu iegādei citas darbības sfērās vai reģionos;
- Bāzes investīcijās, ko izmanto esošo uzņēmumu paplašināšanai, jaunu uzņēmumu veidošanai tajā pašā darbības sfērā vai reģionā;
- Tekošās investīcijās, kas domātas ražošanas procesa uzturēšanai (piemēram, nolietoto iekārtu nomaiņai, materiālo un apgrozāmo līdzekļu papildināšanai);
- Inovāciju investīcijās, kas saistītas ar uzņēmuma modernizāciju un tā darbības drošības palielināšanu plašā nozīmē, iesaistot uzņēmumā tehnoloģiskās struktūras, kas nodrošina nepieciešamo izejvielu drošu piegādi, iekārtu nevainojamu darbību u.t.t.

Ar finanšu investīcijām savukārt saprot kapitāla ieguldījumus dažādos finanšu instrumentos, galvenokārt vērtspapīros. Izplatītākās finanšu investīciju formas ir līdzdalības vai parāda vērtspapīri, kā arī depozītu noguldījumi bankās. Finanšu investīcijas pēc būtības ir saistošais posms uzkrājumu virzības ceļā uz reālajām investīcijām un ir svarīgākais kanāls, pa kuru uzkrājumi nokļūst ražošanā (reālajā sektorā). Vērtspapīriem ir nozīmīga loma atražošanas procesā, pārvēršot uzkrājumus investīcijās, vienlaicīgi to īpašniekiem sniedzot noteiktu peļņu. Vērtspapīru realizācijas procesā iegūtie naudas līdzekļi tālāk tiek novirzīti reālos aktīvos un nodrošina ražošanas apjomu pieaugumu. Tanī pat laikā finanšu investīcijas var pastāvēt arī kā pastāvīga investīciju forma, kas būtiski var neietekmēt reālo investīciju stāvokli, ja runa iet par operācijām sekundārajā vērtspapīru tirgū.

Ar reālajām un finanšu investīcijām cieši saistīti ir jēdzieni “esošais” un “fiktīvais” kapitāls. Sabiedrības esošais kapitāls palielinās uz investīciju reālos aktīvos rēķina, turpretī fiktīvais kapitāls var palielināties bez papildus finanšu investīcijām, paaugstinoties agrāk izlaisto vērtspapīru kursam. Tā kā akciju kursa izmaiņas pamatā (normālos apstākļos) nenotiek pašas par sevi, bet atspoguļo to pārstāvošo uzņēmumu esošā kapitāla darbības efektivitāti, var teikt ka fiktīvais kapitāls sniedz sabiedrības reālā kapitāla tirgus vērtējumu kādā noteiktā laika periodā. Uzskatāmi finanšu un nefinanšu investīciju iedalījums un veidi ir redzami 1.3.attēlā.

¹¹ Jēkabsone S., Investīciju politika, 1. tēma, <http://estudijas.lu.lv/course/view.php?id=5632>

1.3.attēls. Finanšu un nefinanšu investīciju iedalījums¹²

Autors vēlas atzīmēt, ka starp reālajām un finanšu investīcijām pastāv vairākas būtiskas atšķirības. Tās atšķiras pēc investēšanas mērķa, laika, likviditātes un riska pakāpes. Reālās (nefinanšu) investīcijas parasti ir saistītas ar uzņēmumu pamatdarbību, tā ražotās produkcijas sortimenta paplašināšanu vai kvalitātes paaugstināšanu, līdz ar to tās ir ilgtermiņa, jo materiālo resursu pārvietošanās un tehnoloģiju ieviešana, kas nepieciešama ne tikai ražošanā, bet arī pakalpojumu sfērā, aizņem noteiktu laiku. (investīciju termiņš šādām investīcijām varētu būt tuvs produkta dzīves cikla ilgumam, kas vidēji ir 4-5 gadi). Savukārt finanšu investīcijas bieži ir spekulatīvas un orientētas uz peļņas (ienākumu) gūšanu īsā laikā. Reālās investīcijas salīdzinot ar finanšu investīcijām parasti ir arī mazāk likvīdas, tāpat to atdeves laiks (lai investors atgūtu investētos līdzekļus peļņas veidā) ir ilgāks.

Otra pazīme, ko var izmantot investīciju klasifikācijai ir pēc investora līdzdalības investēšanas procesā jeb tā mērķa (vai investors vēlas gūt peļņu no uzņēmuma darbības, neiesaistoties tā vadīšanā, vai vēlas piedalīties lēmumu pieņemšanā un uzņēmuma darbības organizēšanā). Tiešās investīcijas paredz investora kapitāla tiešu ieguldījumu konkrētā

¹² Pļevako T., Katkovska I., Investīciju statistikas rādītāju sistēma, Statistikas zinātnisko pētījumu rezultāti 2009, Zinātniskie raksti, Latvijas Republikas Centrālā Statistikas pārvalde, Rīga: 2009. - 131.lpp.

investējamā objektā un/vai līdzdalību tā vadīšanā (vai tā būtu reālu aktīvu iegāde, vai kapitāla ieguldījums uzņēmuma statūtu kapitālā). Netiešās investīcijas paredz investora kapitāla ieguldījumu investējamā objektā ar finanšu starpnieku (institucionālo investoru) palīdzību, neiesaistoties tā vadīšanā. Pēc autora domām tieši iesaistoties uzņēmuma vadīšanā ir iespējams labāk kontrolēt ieguldīto līdzekļu izlietošanas efektivitāti, tomēr tas prasa noteiktas zināšanas un prasmes konkrētajā uzņēmējdarbības jomā, kā arī laiku. Netiešo investīciju gadījumā investoram nav nepieciešams iedziļināties praktiskās uzņēmējdarbības jautājumos un viņš var gūt labumu (peļņu) no kapitāla ieguldījuma bez papildus laika patēriņa, tomēr pastāv liels risks arī zaudēt ieguldītos līdzekļus neefektīvas (vai negodprātīgas) uzņēmuma darbības rezultātā.

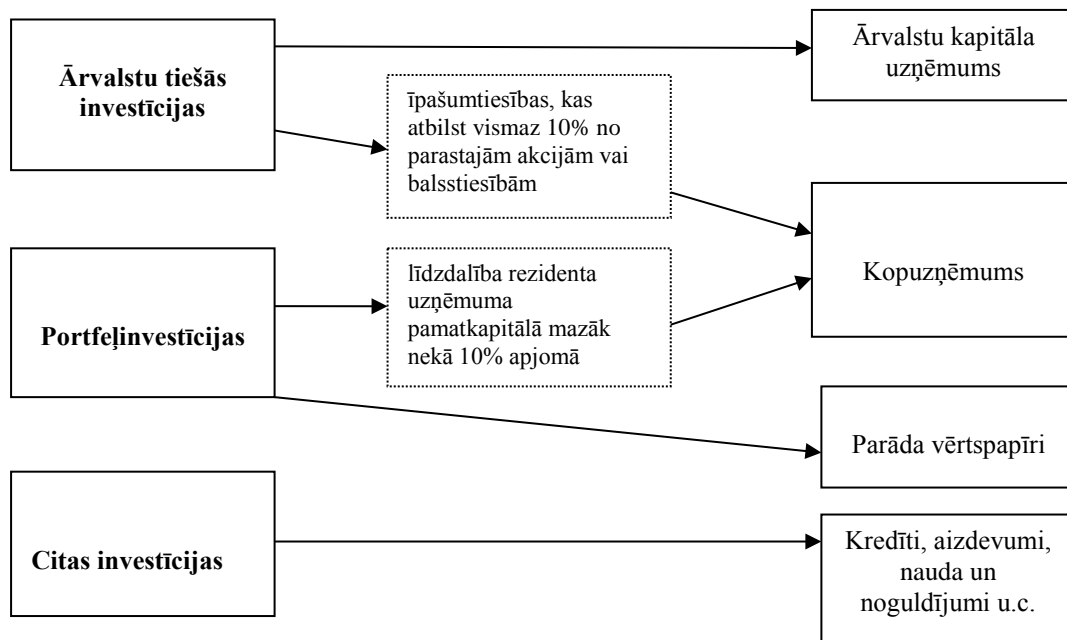
Pēc investēšanas termiņa jeb perioda izšķir:

- ilgtermiņa investīcijas (trīs un vairāk gadi galvenokārt kapitālieguldījumu formā),
- vidēja termiņa investīcijas (no viena līdz trim gadiem),
- īstermiņa investīcijas (līdz vienam gadam).

Ilgtermiņa investīciju gadījumā svarīgi ir izvērtēt paredzamo inflācijas līmeni, jo augstas inflācijas apstākļos samazinās ieguldījumu vērtība. No uzņēmuma attīstības un finanšu stabilitātes viedokļa svarīgi ir piesaistīt ilgtermiņa investīcijas, jo tādā veidā uzņēmums var stabili darboties un neuztraukties par maksātspēju.

Pēc kapitāla izcelsmes investīcijas iedala rezidentu un nerezidentu (ārvalstu) investīcijās. Ārvalstu investīcijas savukārt sīkāk iedala ārvalstu tiešajās investīcijās (ĀTI), portfeļinvestīcijās un citās investīcijās (skat.1.4.attēlu). ĀTI ietver investīcijas uzņēmuma pašu kapitāla, reinvestētās peļņas un cita kapitāla veidā¹³. Tām ir raksturīgas ilgtermiņa attiecības starp tiešo investoru un tiešo investīciju uzņēmumu. ĀTI gadījumā investors ir tendēts saņemt peļņu no sava ieguldījuma uzņēmumā piedaloties tā attīstības procesā. Portfeļinvestīciju gadījumā ieguldītāja mērķis visbiežāk ir ieguldījuma vērtības pieaugums vai iespēja saņemt dividendes vai procentu ienākumus no ieguldītajiem resursiem, nevis tieši ietekmēt uzņēmuma pārvaldes institūcijas.

¹³ Latvijas maksājumu bilance. http://www.bank.lv/images/stories/pielikumi/publikacijas/LMB_2011.pdf

1.4.attēls. Ārvalstu investīciju veidi ¹⁴

Atkarībā no investēšanas teritorijas izšķir investīcijas iekšzemē un investīcijas ārvalstīs. Tās pēc izcelsmes var būt gan privātās (piemēram, Latvijas uzņēmumu ieguldījumi ārvalstu kapitālsabiedrībās), gan valsts (piemēram, Latvijas vadības ieguldījumi Latvijas komercbankas aktīvos).

Ir vēl citas investīciju klasifikācijas pazīmes, piemēram, pēc ieguldījumu objekta investīcijas var iedalīt iekšējās un ārējās. Iekšējās investīcijas ir saistītas ar investora kapitāla ieguldījumiem paša investora aktīvos, bet ar ārējām investīcijām saprot kapitāla ieguldījumus citu saimniecisko objektu reālajos aktīvos vai citu emitentu finanšu instrumentos. Investīcijas var klasificēt pēc ieguldījumu lietošanas virziena¹⁵:

1. investīcijas uzņēmumu izveidošanai vai pirkšanai (sākuma investīcijas);
2. investīcijas ražošanas procesa vai pakalpojumu potenciāla paplašināšanai (ekstensīvās investīcijas);
3. investīcijas racionalizācijai (tehnoloģisko iekārtu modernizācijai) un diversifikācijai (saistītas ar produkciju nomenklatūras izmaiņām, jaunu produkcijas veidu izveidošanu),
4. investīcijas uzņēmuma darbības nodrošināšanai nākotnē (reklāmai, vides aizsardzībai, kadru sagatavošanai).

Tāpat investīcijas klasificē pēc to saistības pakāpes: izolētās investīcijas (kas neprasa vajadzību pēc citām investīcijām) un saistītās investīcijas. Saistītās investīcijas var būt no ārējiem

¹⁴ autora veidots, izmantojot Starptautiskā valūtas fonda (SVF) izstrādāto metodoloģiju, <http://www.imf.org/external/pubs/ft/bop/2007/bopman6.htm>.

¹⁵ Valsts investīciju vieta Latvijas integrācijas procesā “, LR EM pētījums, Rīga, 2002.- 4.lpp.

faktoriem atkarīgas (piemēram, ražošanas un sociālās infrastruktūras pieejamības u.c.) un investīcijas, kas ietekmē ārējos faktorus (piemēram, masu informācijas līdzekļos).

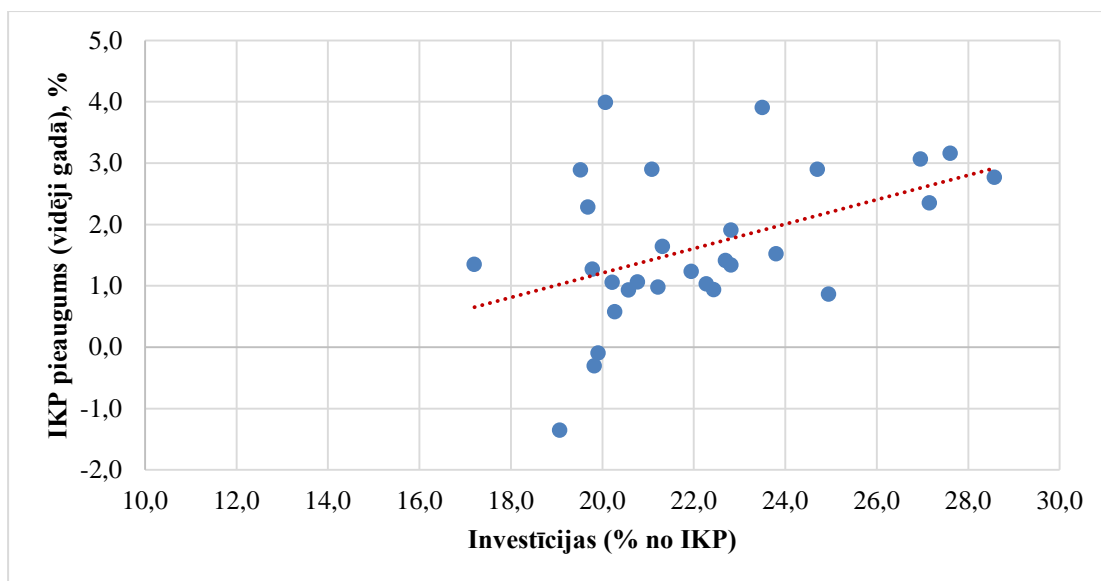
Tādējādi redzam, ka investēšana ir komplicēts process, kurā piedalās vairāki dalībnieki - investīciju piegādātāji (investori) un investīciju patērētāji (kam nepieciešami papildus līdzekļi). Investīciju piegādātāji var būt gan fiziskas, gan juridiskas personas, kas taupot savus ieņēmumus, kā arī racionalizējot un ekonomējot savus izdevumus, ir izveidojuši naudas uzkrājumus, kurus var novirzīt citu ekonomisko subjektu vajadzību finansēšana. Bieži vien investīciju piegādātāji izmanto arī dažādus starpniekus (komercbankas, apdrošināšanas kompānijas, pensiju fondus u.c.), līdz investīcijas nonāk pie konkrēta objekta jeb investīciju patērētāja, kas var būt gan iekšzemē, gan ārvalstīs. Investīcijas ietekmē dažādi faktori, kuru detalizēta analīze tiks veikta nākamajā apakšnodaļā.

1.3. Investīcijas ietekmējošie faktori mikro un makro līmenī

Investīciju izpratne mikro (uzņēmumu) un makro (valsts) līmenī ir atšķirīga. Makroekonomiskā skatījumā investīcijas pamātā tiek analizētas kā viens ekonomiskās izaugsmes faktoriem, apskatot tās agregētajā līmenī (vai kādā tautsaimniecības nozarē, vai visā ekonomikā kopumā). Mikroekonomisko pieeju skatījumā investīcijas tiek analizētas kā uzņēmuma peļņu maksimizējošs faktors.

Viens no fundamentālajiem makroekonomiskās analīzes investīciju teorētiskajiem modeļiem ir klasiskais Dž.Klarka investīciju akseleratora modelis un tā vēlākās modifikācijas, kuri izskaidro sakarības, kuras pastāv starp izlaides apjomu un investīciju dinamiku¹⁶. Ir pierādīts, ka pieaugot investīcijām, palielinās arī IKP, tāpēc valstis, kas investē vairāk, parasti arī attīstās ātrāk. Starptautiskā pieredze rāda, ka sasniegt stabilu ekonomikas izaugsmi ilgā laika periodā ir iespējams pie investīciju līmeņa 25-30% no IKP. Šo apgalvojumu var pilnībā apstiprināt ar statistikas datiem par IKP un investīciju dinamiku dažādās valstīs (skat.1.5.attēlu).

¹⁶ Latvijas ekonomikas konkurētspēja un investīciju nozīme tās veicināšanā, Monogrāfija E.Dubras redakcijā, LU Akadēmiskais apgāds, Rīga, 2009.- 53.lpp.

1.5.attēls. **Investīciju un IKP mijiedarbība ES dalībvalstīs no 2004.-2014.gadam**¹⁷

Kā liecina 1.4.attēlā apkopoti dati, valstīs, kur ir augstāks investīciju īpatsvars IKP arī IKP pieauguma temps ir lielāks. Tomēr šī sakarība nav pārāk cieša un ir iespējami arī izņēmumi, kas saistīti ar cēlonību un sekām. Proti, investīciju pieaugums lielā mērā ir atkarīgs no ekonomikas augsmes tempiem, jo darbojas arī atgriezeniskā saite (jeb akselarators) - pieaugot ražošanas apjomiem, palielinās nodarbinātība un līdz ar to ienākumu līmenis, kas savukārt palielina uzkrājumus un paver jaunas investīciju iespējas. Apkopojot informāciju par IKP pieaugumu un bruto kapitāla (nefinansu investīciju) izmaiņām Latvijā (no 1996. līdz 2014.gadam) un Vācijā (no 1971. līdz 2014.gadam) ir redzama korelatīva sakarība, kas to apliecina (skat.1.pielikumu). Tādējādi var apgalvot, ka ekonomiskā augsme ir priekšnosacījums arī investīciju pieaugumam un sakarība starp investīcijām un IKP ir abpusēja, kas pastiprina to mijiedarbību.

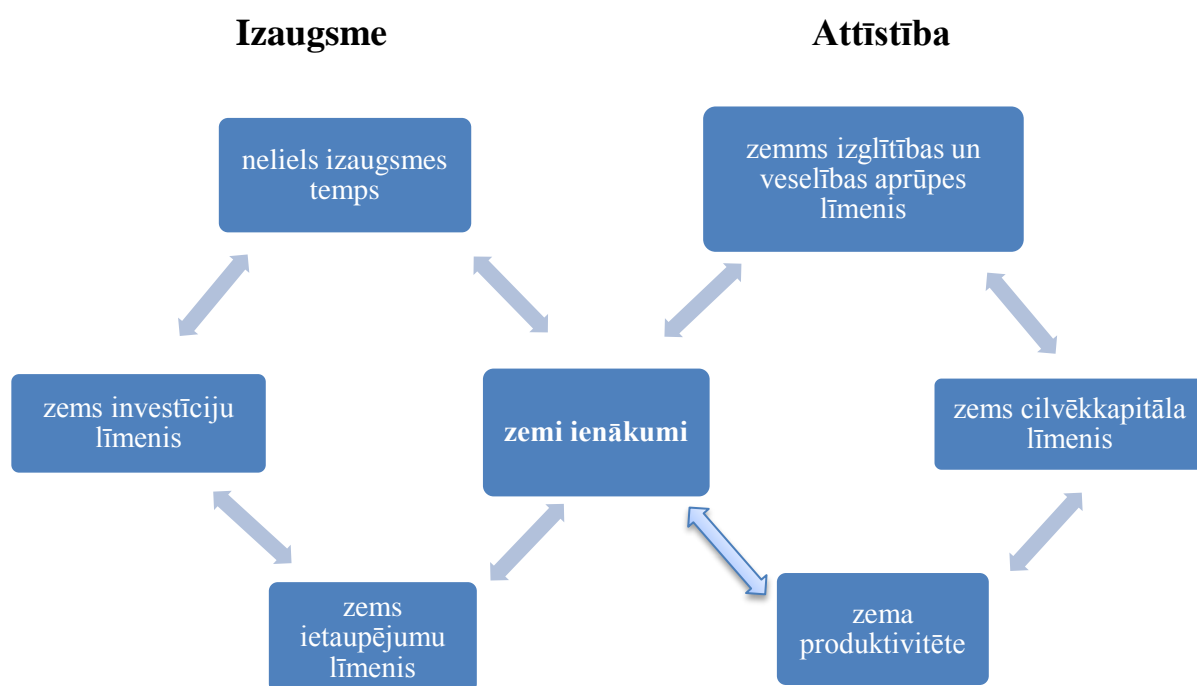
Bez tam jāņem vērā, ka pastāv arī tāda kapitāla īpašība kā dilstošs ienesīgums. Tas nozīmē, ka vienādi papildus kapitāla ieguldījumi noved pie produkcijas izlaides pieauguma tempa samazinājuma. No tā var secināt, ka pārējiem apstākļiem paliekot nemainīgiem, valstis ar zemāku attīstības līmeni var ātrāk sasniegt lielāku IKP pieauguma tempu, tādējādi atvēlot investīcijām vienādu daļu no IKP attīstītā un vāji attīstītā valstī, vāji attīstītā valsts ātrāk sasniegs augstus IKP pieauguma tempus¹⁸. Piemēram, laika periodā no 2004. līdz 2014.gadam investīcijas jeb izdevumi kopējā pamatkapitāla veidošanai (% no IKP) Čehijā un Latvijā bija līdzīgi (vidēji 27,2% gadā Čehijā un 27% Latvijā) bet izaugsmes temps Latvijā bija gandrīz divas reizes straujāks¹⁹.

¹⁷ Veidojis autors izmantojot Eurostat datubāzi.

¹⁸ Skribāne I., Neiders L., „Latvijas investīciju vides konkurētspēja”, Latvijas ekonomikas un sabiedrības pārstrukturizācijas ietekme un uzņēmējdarbības konkurētspēju un iedzīvotāju dzīves kvalitāti, LU Akadēmiskais apgāds, Rīga, 2006.-104.lpp.

¹⁹ Eurostat datubāze.

Makro līmenī investīcijas ietekmē arī procentu likme (jo zemāka procentu likme, jo lielākas investīcijas), attiecība starp patēriņu un uzkrājumiem (uzkrājumu robežtieksme, kas nosaka kopējo ietaupījumu līmeni), ieguldījumu drošums un finanšu tirgus attīstības pakāpe, nodokļu likmes, amortizācijas norma, inflācija u.c faktori. Tomēr būtiskākais faktors makro līmenī, kas nosaka gan kopējo uzkrājumu (ietaupījumu), gan investīciju dinamiku ir ekonomiskās attīstības (kopējo ienākumu) līmenis. Zemi ienākumi ierobežo uzkrājumu veidošanu un līdz ar to nav iespējams nodrošināt nepieciešamās investīcijas ekonomikas izaugsmei un attīstībai, ko uzskatāmi attēlo nabadzības aplis (skat. 1.6.attēlu).

1.6.attēls. **Nabadzības apburtais loks**²⁰

Ietaupījumu nozīme investīciju veidošanā tiek uzsvērta arī Haroda-Domara modelī, kurš paredz, ka lielāki ietaupījumi ļauj veikt vairāk investīcijas fiziskajā kapitālā, tādējādi nodrošinot arī straujāku IKP pieaugumu²¹.

Mikroekonomiskās koncepcijas bāzi raksturo 2 galvenās pieejas: Haijeka pieeja, kas apskata investīcijas, kā virzību uz līdzsvara stāvokli pie jauna, optimālā kapitāla apjoma un Keinsa pieeja, kuras centrā ir nevis optimālā uzkrātā kapitāla apjoma noteikšana, bet optimālā investīciju apjoma noteikšana konkrētajam laika periodam («optimālā uzvedība»). Iepazīstoties ar mikroekonomikas un makroekonomikas investīciju teorijām un to evolūciju autors ir izveidojis

²⁰SlideShare. Growth And Development Strategies. <http://www.slideshare.net/ajmccarthy/54-growth-and-development-strategies>

²¹ Turpat.

tabulu (1.1.tabula), kurā ir apkopoti galvenie investīcijas ietekmējošie faktori mikro un makro līmenī.

1.1.tabula.

Būtiskākie investīcijas ietekmējoši faktori²²

Mikro līmenī	Makro līmenī
Uzņēmuma izlaides (ražošanas) apjoms	Kopējais izlaides līmenis (IKP)
Procentu likme	Procentu likme
Investīciju robežizmaksas	Reālā pēcnodokļu procentu likme
Iekšēja atdeves norma (kapitāla robežefektivitāte)	Nodokļi
Uzkrātā kapitāla līmenis	Inflācija
Cenu līmeņa izmaiņas	Kopējā pieprasījuma nenoteiktība
Kapitāla reālā lietošanas cena	Atdeve no ražošanas mēroga
Uzņēmuma kapitāla tirgus vērtība	Uzkrājumu robežtieksme (MPS)
	Amortizācija (kapitāla nolietojums)

Kā redzams no dotās tabulas, uzņēmumu līmenī, līdzīgi kā makro līmenī, galvenais investīcijas noteicošais faktors ir plānotais produkcijas ražošanas apjoms, kas nosaka, optimālo kapitāla līmeni, jeb cik daudz kapitāla nepieciešams, lai uzņēmums maksimizētu peļņu. Gan mikro, gan makro līmenī svarīga ir procentu likme, kas ietekmē kapitāla izmantošanas izmaksas un investīciju ienesīgumu. Dž.M.Keinss analizējot investīciju noteicošos faktorus mikro līmenī izdala kapitāla robežefektivitāti jeb iekšējo atdeves normu, kas ir attiecība starp paredzamo ienākumu no papildu kapitāla vienības un dotās kapitāla vienības ražošanas pašizmaksu (diskonta likme, ar kādu ikgadējo ienākumu no ieguldītā kapitāla pašreizējā vērtība ir vienāda ar kapitāla cenu). Savukārt D.V.Džorgensens pievērš uzmanību tādām faktoram kā kapitāla reālā lietošanas cena, t.i. cenai, kam jāsedz alternatīvās izmaksas no iespējas kapitālu aizdot, nolietojumu uz vienu vienību mīnus gaidāmais kapitāla ienesīgums²³. M.Kaleckijs analizējot investoru uzvedību secināja, ka jo vairāk uzņēmumi investē, jo lielāki ir potenciālie zaudējumi investīciju projektu neveiksmīgas realizācijas gadījumā, tāpēc projektu ienesīguma vērtējumi kļūst konservatīvāki. Savukārt A.Lerners atklāja pieaugošo izmaksu koncepciju, kas nosaka, ka pieaugot investīciju apjomam, aug arī jaunu kapitāla preču cena.

Apkopojot mikroekonomisko un makroekonomisko investīciju teoriju atziņas, jāatzīmē, ka faktoru klāsts kas tiek analizēts mikroekonomikas teorijās ir daudz plašāks nekā

²² Autora veidota tabula.

²³ Latvijas ekonomikas konkurētspēja un investīciju nozīme tās veicināšanā, Monogrāfija E.Dubras redakcijā, LU Akadēmiskais apgāds, Rīga, 2009.-52. lpp

makroekonomikas teorijās tāpēc investīciju teorijas mikroekonomiskais spektrs raksturojas ar daudz lielāku dažādību. Investīciju teorijas evolūcijas gaitā ekonomisti uzņēmumu investīciju uzvedību mikrolīmenī pētījuši atkarībā no tādiem faktoriem kā uzkrātā kapitāla līmenis, procentu likme, investīciju robežizmaksas, iekšējā atdeves norma, uzņēmuma izlaides apjoma un cenu līmeņa izmaiņas, uzņēmuma kapitāla vērtība u.c. Jāatzīmē, ka nevienu no līdz šim izstrādātajiem modeļiem nevar uzskatīt par universālu, jo faktoru, kas ietekmē investīcijas gan mikro, gan makro līmenī ir ļoti daudz, tāpēc, lai noteiktu būtiskākos faktorus un novērtētu investīciju nozīmi valsts tautsaimniecībā, ir nepieciešams tos empīriski pārbaudīt, ņemot vērā konkrētos ekonomiskos apstākļus. Neviens no modeļiem nevar aprakstīt investīciju uzvedību visās iespējamajās situācijās: vienā gadījumā pieņemamo skaidrojumu dod viens modelis, citā gadījumā- cits. Tomēr, pēc autora vērtējuma, svarīgākie faktori, kuri nosaka investīciju līmeni sabiedrības mērogā ir attiecība starp patēriņu un uzkrājumiem, ieguldījumu drošums, procentu likmes, investīciju peļņas līmenis (ienesīgums), finanšu tirgus organizētības (attīstības) pakāpe.

1.4. Investīciju loma ekonomiskās izaugsmes procesā

Investīcijām ir būtiska nozīme jebkuras valsts ekonomikā, jo²⁴:

- Pirmkārt, investīcijas ir ieguldījumi resursos, kas palielina valsts ražošanas potenciālu un iespēju nodrošināt ilgtspējīgu ekonomisko izaugsmi,
- otrkārt, investīcijas ir viens no pieprasījuma faktoriem un iekšzemes kopprodukta izlietojuma sastāvdaļām, tāpēc tekošā gada investīciju apjoms un dinamika tiešā veidā iespaido IKP pieauguma tempus dotajā gadā
- treškārt, investīciju tehnoloģiskā un nozaru struktūra lielā mērā nosaka valsts resursu racionālu izmantošanu un kopējo saimniekošanas efektivitāti.

Tādējādi investīcijas nodrošina uzkrātā kapitāla apjoma saglabāšanu, kā arī tā efektīvu izlietošanu. Lai novērtētu investīciju lomu ekonomiskās izaugsmes procesā ir jāaplūko ekonomiskās izaugsmes teorijas, kurās tiek analizēti dažādi izaugsmes faktori un novērtēta atsevišķu faktoru ietekme uz kopējo izaugsmi, kā arī to savstarpējā saistība ekonomiskās izaugsmes nodrošināšanā. Ir pazīstamas vairākas izaugsmes teorijas²⁵:

- Klasiskā ekonomiskās izaugsmes teorija (18.-19.gs., Ā.Smīts, D.Rikardo, T.Maltuss),
- Keinsa teorija (20.gs. 20.-30.gadi),

²⁴ Skribāne I., Neiders L., „Latvijas investīciju vides konkurētspēja”, Latvijas ekonomikas un sabiedrības pārstrukturizācijas ietekme un uzņēmējdarbības konkurētspēju un iedzīvotāju dzīves kvalitāti, LU Akadēmiskais apgāds, Rīga, 2006.-104.lpp.

²⁵ Paula D., "Konkurētspējas jēdziens mūsdienu ekonomiskās izaugsmes teorijās". Latvijas Banka, 28.01.2015, <http://makroekonomika.lv/node/7295>

- Neoklasiskā (eksogēnā) ekonomiskās izaugsmes teorija (t.s. Solova-Svāna modelis),
- Endogēnās ekonomiskās izaugsmes teorija,
- Alternatīvās ekonomiskās izaugsmes teorijas (ekoloģijas ekonomika, enerģijas ekonomika, “Degrowth” koncepcija u.c.).

Klasiķi (Ā.Smits, D.Rikardo u.c.) aplūko ekonomiku no piedāvājuma puses un investīcijas uzskata par endogēno faktoru, ko nosaka uzkrājumu norma, tādējādi ienākumu sadalījums (proporcija starp patēriņu un uzkrājumiem) ir viens no svarīgākajiem noteicošajiem faktoriem tam, cik ātri aug nacionālā bagātība (valsts var kļūt bagātāka vairāk uzkrājot un novirzot šos resursus ražošanā). Klasiskās skolas pārstāvji ir likuši pamatus arī būtiskiem izaugsmes teorijas jēdzieniem, kas tiek izmantoti mūsdienās:

- ražošanas faktori (zeme un dabas resursi, kapitāls, darbaspēks),
- resursu atdeve (jeb robežprodukts),
- potenciālais izlaides līmenis un pilnīga nodarbinātība,
- kapitāla uzkrāšana,
- ekonomikas pastāvīgais stāvoklis („steady state”),
- investīciju-uzkrājumu mijiedarbība ($I=S$).

Klasiķi pētīja arī augsmes ierobežojumus, uzsverot, ka ekonomisko izaugsmi var negatīvi ietekmēt nepietiekams darbaspēka piedāvājums, dabas resursu izsīkšana, kā arī kapitāla akumulācijas samazināšanās²⁶. Savukārt, paātrināt ekonomisko izaugsmi pēc klasiķu domām var vai nu novirzot lielāku ienākumu daļu, lai uzturētu ražošanu (vairāk uzkrājot un novirzot šos uzkrājumus ražošanā, tādējādi palielinot gan preču apjomu, gan to vērtību) vai arī ražojot vairāk produkcijas par to pašu nemainīgo cenu. Klasiķi arī uzskatīja, ka uzkrājumi un investīcijas ir atkarīgi no peļņas.

Keinss atšķirība no klasiķiem aplūko ekonomiku no pieprasījuma puses un definē investīcijas kā vienu no pieprasījuma elementiem, kuru nosaka finansēšana un uzņēmēju «dzīvesprieks» (ticība turpmākajai ekonomikas izaugsmei). Pieaugošais kapitāla uzkrājumu apjoms spēj nodrošināt līdzsvaru starp kopējo pieprasījumu un piedāvājumu. Kopējais pieprasījums ir saistīts ar izlaides apjomu (jeb kopējo piedāvājumu) caur multiplikatoru. Tādējādi investīciju pieaugums par vienu vienību, izraisa lielāku (multiplicētu) izlaides apjoma (IKP) pieaugumu. Pie tam, jo lielāka ir galējā tieksme patērēt (MPC), jo lielāks ir multiplikators un tādējādi arī lielāka investīciju ietekme uz ekonomisko izaugsmi.

²⁶ Titarenko D., Investīcijas kā Latvijas ekonomikas izaugsmes faktors, Rīga, Transporta un sakaru institūts, 2006.-49.lpp.

Keinsa teoriju papildināja Ivsejs Domars, kas apskatīja investīcijas gan kā nacionālā ienākuma avotu, gan kā ražošanas jaudu palielināšanas avotu. Domara augsmes modelis paredzēja, ka ekonomiskās izaugsmes līmenis ir atkarīgs no ietaupījumiem un investīciju produktivitātes. Savukārt lielāki ietaupījumi ļauj veikt vairāk investīcijas fiziskajā kapitālā. Saskaņā ar viņa pieņēmumiem kopējais pieprasījums ir vienāds ar kopējo piedāvājumu, t.i. ražošanas jaudām pastāvot pilnīgai nodarbinātībai un pilnīgai resursu izmantošanai²⁷. Lai stimulētu ekonomisko izaugsmi ir vai nu jāpalielina uzkrājumi, vai jāsamazina kapitāla-izlaides attiecība (capital-output ratio)²⁸. Palielinot uzkrājumu līmeni ekonomikā kļūst pieejami vairāk kapitāla resursi, līdz ar to pazeminās procentu likmes aizdevumiem, palielinās investīcijas un produkcijas izlaide. Savukārt kapitāla-izlaides attiecību var samazināt palielinot kapitāla izmantošanas efektivitāti (uzlabojot produktivitāti, prasmes utt.), uzlabojot kapitāla pārvaldes efektivitāti, palielinot attīstību un izpēti. Matemātiski Domara modelī iespējams saglabāt sabalansētu augsmi, ja palielina kapitāla produktivitāti ar tehnoloģiskā progresa palīdzību²⁹. Līdzīgs ir arī R.Heroda izaugsmes modelis, saskaņā ar kuru investīcijas palielina ekonomikas produktīvo kapacitāti un tas savukārt izraisa preču tirgus līdzsvara izmaiņas.

Neoklasiskās teorijas pārstāvji (R.Solovs, T.Svans u.c.) pievēršas izaugsmes matemātiskai modelēšanai, par pamatfaktoru pieņemot tehnoloģisko progresu (pamatā izmantojot t.s. Koba-Duglasa funkciju). Saskaņā ar viņu pieņēmumiem tehnoloģiskais progress ir eksogēns (ārējs) process, jo tehnoloģiskie parametri nav atkarīgi no definētajiem parametriem, piemēram, kapitāla un darbaspēka. Atšķirībā no klasiskiem neoklasiskā teorija aplūko pieprasījumu un piedāvājumu mijiedarbībā (nevis atrauti), liekot uzsvāru uz piedāvājuma faktoriem. Neoklasiski galveno uzmanību pievērš kapitāla uzkrāšanas procesam un divu galveno izaugsmes faktoru- darba un kapitāla savstarpējo sakarību pētījumiem saistībā ar eksogēnajām produktivitātes pārmaiņām, kas radušās tehnoloģiskā progresa rezultātā. Neoklasiskā izaugsmes modeļa ietvaros ražošanai ir nepieciešama vismaz viena kapitāla un darbaspēka vienība (ar vienu ražošanas faktoru ražošana nav iespējama), turklāt ražošanas procesā ir iesaistīti visi tautsaimniecības rīcībā esošie resursi (neoklasiskā modeļa ietvaros nav iespējama nenoslogoto ražošanas jaudu vai bezdarba pastāvēšana). Tā, balstoties uz Koba-Duglasa funkciju tika noteikts, ka Latvijā laika periodā no 1996.-2007.gadam uzkrātā kapitāla apjoma pieaugums tautsaimniecībā vidēji par vienu procentu

²⁷ Titarenko D., Investīcijas kā Latvijas ekonomikas izaugsmes faktors, Rīga, Transporta un sakaru institūts, 2006.-50.lpp.

²⁸ IB-Economics HL Y2. Harod-Domar Growth Model, <https://ib-economics.wikispaces.com/Harrod-Domar+Growth+Model>

²⁹ Titarenko D., Investīcijas kā Latvijas ekonomikas izaugsmes faktors, Rīga, Transporta un sakaru institūts, 2006.-53.lpp.

stimulē IKP pieaugumu par 0,35 procentiem, nodarbinātības līmenim paliekot nemainīgam³⁰. Tas atbilst citu valstu ražošanas funkcijās novērotajām vērtībām un pierāda investīciju nozīmīgumu ekonomiskās izaugsmes nodrošināšanā. Atšķirībā no Keinsa neoklasiskajā izaugsmes teorijā pieprasījuma faktoru (ekonomikas cikla) ietekme uz ekonomikas izaugsmi tiek ignorēta. Ekonomikas cikls tiek uzskatīts vien par IKP īstermiņa jeb gadījuma svārstībām, kurām nav ietekmes uz ilgtermiņa vidējā ienākumu līmeni vai tās pieauguma tempu.

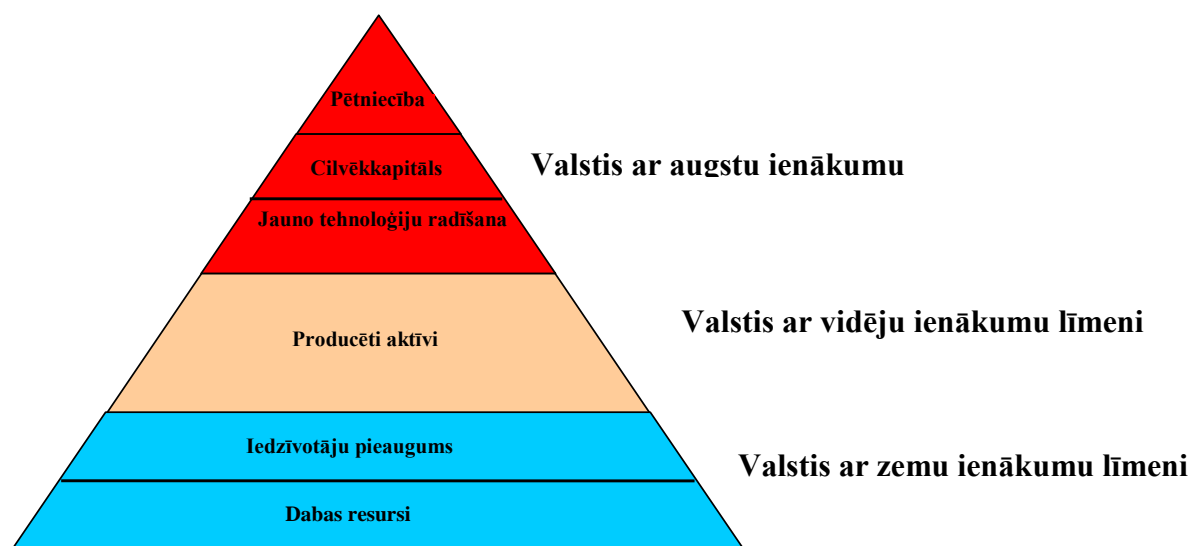
Endogēnās izaugsmes teorija (G.Mankiew, Romer, Weil u.c.) nosaka, ka ekonomiskā izaugsme tiek radīta sistēmas iekšienē, kā sistēmas iekšējo procesu tiešs rezultāts. Endogēnās izaugsmes teorijas uzmanības centrā ir starpvalstu atšķirības izaugsmes tempos un līmeņos, kuras nav iespējams izskaidrot ar kapitāla uzkrāšanas un ražošanas faktoru kustības procesiem, jo pastāv visai atšķirīgi ekonomikas izaugsmes uzvedības tipi, ko ietekmē daudzi savstarpējā mijiedarbībā esoši faktori. Fiziskais kapitāls (investīcijas) ir svarīgs faktors, taču tam ir palīg līdzekļa loma ekonomikā. Īpaša uzmanība tiek pievērsta cilvēkkapitālam, tā attīstībai, kas radīs ekonomisko izaugsmi, veidojot jaunus tehnoloģiju veidus.

Apkopojot dažādu izaugsmes teoriju pamatatzīņas attiecībā uz investīciju lomu ekonomiskās izaugsmes procesā, autors secina, ka gan teorētiskajos, gan empīriskajos modeļos tiek atzīts, ka ilgtermiņā strauja ekonomikas izaugsme nav iespējama bez ievērojamām investīcijām uzņēmumu pamatkapitālā. Jebkuram uzņēmumam ir nepieciešams ieguldīt līdzekļus, lai varētu iegādāties visu ražošanas procesam nepieciešamo, tādējādi uzņēmuma darbība un attīstība nav iespējama bez investīcijām. Tomēr investīcijas, ka jau tika noskaidrots maģistra darba 1.2. apakšnodaļā, var būt ļoti dažādas, arī uzņēmumu spēja tās absorbēt ir atšķirīga. Jau 18.gs., līdz ar industriālo revolūciju, tika uzsvērtā mehanizācijas investīciju loma darbaspēka produktivitātes paaugstināšanā³¹. Lai gan dažos vēlākos pētījumos (piemēram, R.Solova darbos) uzkrātā kapitāla ieguldījums produktivitātes pieaugumā tiek vērtēts kā salīdzinoši zems, pievēršot uzmanību citiem faktoriem, tomēr, mūsdienu pētījumi apstiprina tradicionālos uzskatus par to, ka kapitāla uzkrāšana ir viens no svarīgākajiem produktivitātes pieauguma un ekonomiskās izaugsmes faktoriem. Lai gan izaugsme ne vienmēr ir stabila un pastāv visai atšķirīgi ekonomikas izaugsmes tipi dažādās valstīs un dažādos laika periodos (piemēram, «uz āru» orientēta izaugsmes stratēģija, kuras mērķis ir stimulēt kopējo pieprasījumu un IKP pieaugumu veicinot eksportu, «uz iekšu» orientēta stratēģija, kas paredz, ka vietējiem iedzīvotājiem vajadzētu ražot pašiem

³⁰ Latvijas ekonomikas konkurētspēja un investīciju nozīme tās veicināšanā, Monogrāfija E.Dubras redakcijā, LU Akadēmiskais apgāds, Rīga, 2009.- 126.lpp

³¹ Latvijas ekonomikas konkurētspēja un investīciju nozīme tās veicināšanā, Monogrāfija E.Dubras redakcijā, LU Akadēmiskais apgāds, Rīga, 2009.- 66.lpp

nepieciešamo produkciju nevis importēt to no citurienes), kapitāla uzkrāšana ir stabila un pietiekami pastāvīga. Autors piekrīt viedoklim, ka izaugsmes procesā svarīga ir investīciju norma (investīciju attiecība pret IKP), jo valstīs ar augstāku investīciju īpatsvaru IKP ilgtermiņa izaugsmes rādītāji ir labāki. Bez tam svarīga ir arī investīciju struktūra (kādos aktīvos līdzekļi tiek ieguldīti), jo tas nosaka investīciju atdevi. Dažādi empīriskie pētījumi apstiprina, ka atkarībā no valsts attīstības pakāpes mainās investēšanas sfēras (skat.1.7.attēlu).

1.7. attēls. **Investīciju struktūras izmaiņas atkarībā no valsts attīstības pakāpes**³².

Kā redzams dotajā attēlā, valsts attīstības pakāpe lielā mērā ietekmē un nosaka arī investīciju struktūru. Valstīs ar zemu ienākumu līmeni svarīgi ir panākt, lai būtu pietiekoši dabas resursi un darbaspēks, tāpēc galvenā uzmanība jāpievērš to attīstībai. Šādās valstīs uzņēmumi ražo relatīvi vienkārša preces, pamatā balstoties uz darbaspēka un dabas resursu intensīvu izmantošanu, izmantojot standartizētas tehnoloģijas, kas izstrādātas citās valstīs. Ekonomikai attīstoties un pārejot no zemu ienākumu uz vidēju ienākumu ekonomiku, tās balsts ir investīcijas reālajā kapitālā (ražošanas tehnikas un tehnoloģiju iegādē). Tādā veidā valstī pakāpeniski attīstās infrastruktūra, uzlabojas uzņēmējdarbības vide, paplašinās saites ar ārvalstu tirgiem, kas savukārt veicina tehnoloģiju uzlabošanu un ārvalstu investīciju ieplūdi. Pārejot no vidēja ienākuma ekonomikas uz augstu ienākumu ekonomiku, galvenā uzmanība ir jāpievērš ieguldījumiem cilvēkkapitālā, kā arī zinātnes un pētniecības attīstībai. Valstīs ar augstu

³² Skribāne I., Neiders L., „Latvijas investīciju vides konkurētspēja”, Latvijas ekonomikas un sabiedrības pārstrukturizācijas ietekme un uzņēmējdarbības konkurētspēju un iedzīvotāju dzīves kvalitāti, LU Akadēmiskais apgāds, Rīga, 2006.-106.lpp.

ienākumu līmeni uzņēmumi investē sava darbaspēka apmācībā un spēju attīstībā, lai tas spētu strauji pārorientēties uz jaunām tehnoloģijām. Tāpat uzņēmumi iegulda līdzekļus zinātnē un pētniecībā, lai notiktu jaunu tehnoloģiju inovācija un komercializācija.

Ievērojot iepriekšminēto, Latvijai, kā valstij ar vidēji augstu ienākumu līmeni (pēc Pasaules ekonomikas foruma vērtējuma Latvija tiek pieskaitīta pie valstīm, kas atrodas pārejas posmā no otrās (investīciju virzītas) uz trešo (inovāciju virzītu) ekonomikas attīstības stadiju³³) ekonomiskās izaugsmes veicināšanā vēl lielu lomu spēlē investīcijas producētajos aktīvos, jeb investīcijas kopējā pamatkapitāla veidošanā. Tomēr jāatzīmē, ka kapitāls nav atrauts no pārējiem ekonomiskās izaugsmes faktoriem jeb komponentēm, tāpēc liela nozīme ir arī tehnoloģiskajam progresam, zināšanām, kas veicina gan darba ražīgumu, gan zinātņietilpīgas produkcijas ražošanu un inovāciju sistēmas attīstību. Tāpat nozīmīgu vietu ieņem valdības politika, nodrošinot uzkrājumu un investīciju veicinošu klimatu tautsaimniecībā.

³³ The Global Competitiveness Report 2015-2016, The World Economic Forum, Geneva, 2015.-38.lpp.

2. INVESTĪCIJU ATTĪSTĪBAS DINAMIKA UN STRUKTŪRA LATVIJĀ

2.1. Investīciju procesu vispārējs raksturojums un investēšanas aktivitāšu izmaiņas dažādos laika posmos

Divdesmit piecu valstiskās neatkarības gadu laikā Latvijā novērota gan strauja ekonomiskā izaugsme, kad IKP pieaugums pārsniedza 12% gadā, gan ievērojama lejupslīde, kad IKP samazinājās par gandrīz 15% gadā³⁴. Valsts šo gadu laikā spējusi tikt galā ar vairākām krīzēm (gan 1995.gada banku krīzi, gan 1998.gada Krievijas finanšu krīzi, gan 2008.gada globālo krīzi), saglabājot salīdzinoši augstu kredītreitingu un investoru uzticību. Īpaši strauja ekonomiskā izaugsme bija vērojama pēc pievienošanās ES, kas veicināja Latvijas ekonomiskās integrācijas padziļināšanos, radikāli mainot situāciju gan prešu un pakalpojumu, gan finanšu, gan darba tirgū. Tika atvērtas robežas brīvām finanšu un kapitāla plūsmām, kas noteica zemāku finanšu resursu cenu, kā rezultātā arī ievērojami pieauga kredītēšanas apjoms un iekšzemes pieprasījums. Savukārt darbaspēka kustības brīvība pavēra jaunas iespējas Latvijas iedzīvotājiem gūt ienākumus un pieredzi citās ES valstīs, vienlaikus izraisot arī strauju darbaspēka emigrāciju, kā arī darba samaksas un inflācijas kāpumu. Latvijas tautsaimniecības attīstību kopš 2004. gada var iedalīt trijos posmos:

- 1) 2004.–2007.gads, kad notika strauja un dinamiska tautsaimniecības attīstība, straujš IKP pieaugums, kas balstījās gan uz iekšējā, gan ārējā pieprasījuma pieaugumu, kā arī ārvalstu kapitāla ieplūdi;
- 2) 2008.–2011.gads, kad Latvijas tautsaimniecība saskārās ar ekonomisko krīzi, kuru veicināja gan strukturāli, gan cikliski, gan ārējās vides faktori un kam bija raksturīgs straujš IKP kritums, augsts bezdarba līmenis, kapitāla aizplūde, strauji augošs budžeta deficīts un valdības parāds;
- 3) 2012.–2015.gads, kad notiek ekonomikas atgūšanās, IKP pakāpeniski palielinās, bezdarbs un budžeta deficīts samazinās, tomēr situāciju sarežģī saspringtā ģeopolitiskā situāciju Krievijā un Ukrainā, nekontrolējamā nelegālo migrantu un bēgļu plūsma, kā arī parādu krīze atsevišķās eirozonas valstīs.

Katru no šiem posmiem raksturo atšķirīgas tautsaimniecības attīstības tendences, kā arī investīciju aktivitāte. Tautsaimniecības attīstībai un ekonomiskai izaugsmei būtiskākās ir nefinansu (reālās) investīcijas, jo tieši tās palielina uzkrātā kapitāla apjomu un dod iespēju izvērst

³⁴CSB datubāze.

un paplašināt ražošanu. Investīciju lielums un dinamika ir atkarīga no ieguldījumu ienesīguma novērtējuma, investoru iespējas gūt ienākumus no peļņas, kā arī viņu paredzējumiem par valsts ekonomiskās attīstības perspektīvām. Raksturojot investīciju dinamiku Latvijā darbā tiks aplūkoti vairāki rādītāji:

1. kopējo iekšzemes investīciju analīzei Latvijā tiks izmantots rādītājs izdevumi kopējā pamatkapitāla veidošanai (no CSP datubāzes, kas raksturo investīciju līmeni un dinamiku kā kopējā pieprasījuma un IKP sastāvdaļu),
2. investīciju struktūras analīze tiks veikta pēc nefinanšu investīciju statistikas (no CSB datubāzes),
3. ārvalstu investīciju analīzei tiks izmantoti rādītāji par ienākošajām un uzkrātajām ārvalstu tiešajām investīcijām, portfeļieguldījumiem un citām investīcijām (no Latvijas Bankas un CSP datubāzes).

Par ieguldījumiem finanšu aktīvos (finanšu investīcijām) statistika informāciju nerēķina un nesniedz. Ir atrodama tikai informācija par komersantu finanšu aktīviem gada beigās, taču to nevar izmantot analīzē, jo šīs summas iekļauj dubultuzskaiti, tā kā finanšu investīcijas vienlaicīgi var atspoguļoties daudzu uzņēmumu atskaitēs³⁵.

No 2004. līdz 2007.gadam Latvijā turpinājās jau iepriekšējos gados novērotā ekonomiskā izaugsme un IKP pieauga vidēji par 10.4% gadā (kopumā – par 36.5%)³⁶. Tas ļāva uzlabot arī iedzīvotāju dzīves līmeni un samazināt Latvijas atpalicību no vidējā ES līmeņa (IKP uz vienu iedzīvotāju Latvijā pēc pirktspējas paritātes standarta salīdzinājumā pret ES 27 vidējo līmeni 2004. gadā sastādīja 46%, bet 2007. gadā 56%³⁷). Tomēr pēc IKP apjoma uz vienu iedzīvotāju 2007. gadā Latvija joprojām ieņēma vienu no pēdējām vietām ES, apsteidzot tikai Bulgāriju, Rumāniju un Poliju un ievērojami atpaliekot no pārējām Baltijas valstīm. Tā kā nozaru izaugsmes dinamika kopš Latvijas pievienošanās ES bija nevienmērīga, tautsaimniecībā kopš 2004.gada samazinājās primāro nozaru (lauksaimniecības, mežsaimniecības, zvejniecības un ieguves rūpniecības), kā arī apstrādes rūpniecības, elektroenerģijas, gāzes un ūdens apgādes devums, bet pieauga būvniecības un atsevišķu pakalpojumu nozaru īpatsvars. Šo nozaru attīstību veicināja globāli zemās procentu likmes, strauja kapitāla ieplūde un spēcīgā sacensība par tirgu. Turpretī transporta, glabāšanas un sakaru nozares devums, kam bija noteicošā loma tautsaimniecības izaugsmē 20.gs. 90.gadu beigās, kopš 2004.gada samazinājās un 2007.gadā bija tikai 14% no IKP. Pārāk straujais kreditēšanas pieaugums un pārspīlētais optimisms par ienākumiem nākotnē radīja iekšzemes

³⁵ Statistikas zinātnisko pētījumu rezultāti 2009, Zinātniskie raksti, Latvijas Republikas Centrālā Statistikas pārvalde, Rīga: 2009. - 130.lpp.

³⁶ CSB datubāze.

³⁷ Eurostat datubāze.

pieprasījuma, galvenokārt, privātā patēriņa, kāpumu, kas veicināja arī tirdzniecības un būvniecības nozares straujo ekspansiju. No 2005. līdz 2007.gadam izsniegto kredītu apjoms Latvijā vairāk nekā dubultojās, radot nekustamā īpašuma burbuli (nekustamā īpašumu cenas auga par vairāk kā 50% gadā).

Latvijas pievienošanās ES kļuva par nozīmīgu faktoru investēšanas procesa paātrināšanai. Tas 2004.–2007.gadā lielā mērā noteica kopējo ekonomisko izaugsmi (kapitāla devums IKP pieaugumā šajā laikā bija vidēji 4.8% gadā³⁸). Investīciju apjoms no 2004. līdz 2007.gadam faktiskajās cenās pieauga vārāk kā divas reizes un to īpatsvars IKP 2007.gada beigās sasniedza 32.5%³⁹. Kā liecina Eurostat dati, investīciju gada vidējie pieauguma tempi šajā laika posmā gandrīz četras reizes pārsniedza investīciju vidējos ikgadējos pieauguma tempus ES valstīs. Būtiski samazinājās arī Latvijas atpalcība no ES valstīm pēc investīciju apjoma uz vienu strādājošo: 2004.gadā investīcijas uz vienu strādājošo bija 3 tūkst. eiro (30% no ES vidējā līmeņa), 2007.gadā – 6 tūkst. eiro (50% no ES vidējā līmeņa)⁴⁰. Tomēr investīciju pieaugums un sadalījums nozaru griezumā bija atšķirīgs (skat.2.1.tabulu).

2.1.tabula.

Investīciju nozaru struktūra un dinamika (bez investīcijām individuālajā būvniecībā; %)⁴¹

	Pieaugums		Struktūra	
	2004–2007 (vidēji gadā)	2007	2004–2007 (vidēji gadā)	2007
Primārās nozares	7.6	–17.8	4.5	3.6
Apstrādes rūpniecība	17.9	10.5	16.7	17.4
Elektroenerģija, gāzes un ūdens apgāde	13.2	51.6	8.0	8.8
Būvniecība	27.0	8.8	4.3	4.7
Tirdzniecība	5.0	–16.6	13.6	11.0
Transports, glabāšana un sakari	3.0	–15.6	13.6	11.5
Operācijas ar nekustamo īpašumu, noma un cita komercdarbība	22.8	15.5	24.2	27.3
Sabiedriskie pakalpojumi	19.5	16.5	15.2	15.8
Kopā	17.6	7.5	100.0	100.0

³⁸ Paula D., Titarenko D. Latvijas ekonomikas konkurētspēja un investīciju nozīme tās veicināšanā: monogrāfija. Red. E. Dubra. Rīga: Latvijas Universitātes Akadēmiskais apgāds, 2009.- 129. lpp.

³⁹ Statistikas zinātnisko pētījumu rezultāti 2009, Zinātniskie raksti, Latvijas Republikas Centrālā Statistika pārvalde, Rīga: 2009.- 136.lpp.

⁴⁰ Ziņojums par Latvijas tautsaimniecības attīstību, LR EM, 2009.gada decembris.-17.lpp.

⁴¹ Ziņojums par Latvijas tautsaimniecības attīstību, LR EM, 2008.gada decembris.- 18.lpp.

Visstraujākais investīciju pieaugums laikā no 2004.-2007.gadam bija vērojams būvniecībā un dažādās pakalpojumu nozarēs (operācijas ar nekustamo īpašumu, finanšu starpniecība, veselības aizsardzība, izglītība), kur arī koncentrējās lielākais to īpatsvars. 2007.gadā 34.5% no nefinanšu investīciju apjoma tika ieguldīta ražošanas sektorā un 65.5% – pakalpojumu sektorā, tai skaitā 27.3% no kopējā nefinanšu investīciju apjoma koncentrējās nozarē operācijas ar nekustamo īpašumu, noma un cita komercdarbība. Savukārt apstrādes rūpniecības nozaru konkurētspēja investīciju piesaistē bija salīdzinoši vājāka, ko noteica gan atšķirīgais produktivitātes, gan investīciju atdeves līmenis (pievienotā vērtība uz vienu strādājošo apstrādes rūpniecībā 2004.–2007. gadā vidēji bija 9.3 tūkst. eiro – piecas reizes mazāk nekā vidēji ES un gandrīz 25 reizes mazāk nekā Īrijā⁴²). Tādējādi finanšu resursi tika novirzīti uz tām nozarēm, kas bija pievilcīgākas no peļņas viedokļa (operācijas ar nekustamo īpašumu, noma un cita komercdarbība, finanšu starpniecība), bet neveicināja Latvijas ražošanas un eksporta potenciāla stiprināšanu.

Straujās investīciju dinamikas pamatā bija lēto finanšu resursu pieejamība, ko noteica gan pastiprinātā ārvalstu kapitāla ieplūde, t.sk. no ES Struktūrfondu līdzekļiem, gan uzņēmumu finansiālā stāvokļa uzlabošanās samērā zemā nodokļu sloga un augstā iekšzemes pieprasījuma dēļ. Investīciju pieaugums šajā laikā vienlīdz strauji bija vērojams gan sabiedriskajā, gan privātajā sektorā. No 2004. līdz 2007.gadam ieguldījumi privātajā sektorā pieauga ik gadu vidēji par 15% un veidoja gandrīz 70% no kopējām investīcijām, savukārt investīcijas sabiedriskajā sektorā vidēji gadā pieauga par 18%⁴³. Vienlaikus bruto ietaupījumu līmenis (iekšzemes uzkrājumi) 2007.gadā samazinājās līdz 13.6% no IKP. Tas vērtējams kā ļoti zems līmenis (2007.gadā iekšzemes uzkrājumi sedza tikai 37.3% no investīcijām, un tas nozīmē, ka tautsaimniecības attīstībai nepieciešamos līdzekļus nācās aizņemties⁴⁴). Jāatzīmē, ka 2007.gadā investīciju dinamika palēninājās. Salīdzinot ar 2006.gadu, investīcijas pieauga par 7,5%, kas ir par 8 procentpunktiem lēnāk nekā 2006.gadā.

Apkopojot investīciju procesu analīzes rezultātus no 2004. līdz 2007.gadam, autors secina, ka investīciju struktūra bija vienpusēja, virzīta galvenokārt uz pakalpojumu sektoru, tā neveicināja Latvijas ražošanas potenciāla stiprināšanu un tautsaimniecības konkurētspējas palielināšanos. Savukārt investīciju ieplūde atsevišķās tautsaimniecības nozarēs padziļināja Latvijas ekonomiskās attīstības disproporcijas un sekmēja finanšu un ekonomisko krīzi Latvijā. Straujš kapitāla ieplūdes pieaugums (gan ĀTI, gan citu investīciju veidā) sākās 2004.gadā, bet maksimālo apjomu (7065.2

⁴² Nodokļu politikas tiesiskie un ekonomiskie aspekti un to ietekme uz uzņēmējdarbības vidi Latvijā: monogrāfija. Red. R. Škapars, Ē. Šumilo un M. Dunska. Rīga: Latvijas Universitātes Akadēmiskais apgāds, 2010.-50.lpp.

⁴³ Ziņojums par Latvijas tautsaimniecības attīstību, LR EM, 2008.gada decembris.- 17.lpp.

⁴⁴ Averss un Reverss: Latvijas Bankas biļetens (3/2008). Rīga: Latvijas Banka, 2008, 2. lpp.

milj. latu jeb gandrīz 50% no IKP) tas sasniedza 2007.gadā⁴⁵. Pie tam 2007.gadā salīdzinājumā ar iepriekšējo gadu ārvalstu investīciju apjoms pieauga pusotru reizi, bet salīdzinājumā ar 2004.gadu – gandrīz 3.5 reizes⁴⁶. Vienlaikus ar straujo kapitāla ieplūdi palielinājās arī ārvalstu investīciju loma investēšanas procesā. 2005.gadā ārvalstu kapitāla daļa iekšzemes investīcijās bija 2.4%, bet 2007.gadā tas nodrošināja iekšzemes investīciju finansēšanu vairāk nekā par 50%⁴⁷, kas norāda uz Latvijas lielo atkarību no ārvalstu finanšu resursiem. Novērtējot piesaistītā ārvalstu kapitāla struktūru jāsecina, ka kopš pievienošanās ES, tā ir būtiski pasliktinājusies. Latvijas maksājumu bilances dati liecina, ka no 2004. līdz 2007.gadam ievērojami pieauga parādu veidojošās plūsmas (kopš 2004.gada samazinājās ārvalstu tiešo investīciju daļa, bet pieauga "citu investīciju" īpatsvars, savukārt portfeļinvestīciju daļa ienākošajās ārvalstu kapitāla plūsmās bija neliela, kas galvenokārt skaidrojams ar vāji attīstīto vērtspapīru tirgu Latvijā). Jāņem vērā, ka ārvalstu kapitāla ieplūde Latvijā kopš 2004.gada galvenokārt saistīta ar banku finanšu līdzekļu piesaisti no „mātes” bankām ārvalstīs. 2005. un 2006.gadā banku daļa kopējā ārvalstu kapitāla ieplūdē bija attiecīgi 98% un 74%⁴⁸, bet 2005.–2007. gadā privātā sektora (t.sk. banku) piesaistīto ārvalstu finanšu līdzekļu apjoms aizņēmumu veidā pieauga 4.4 reizes⁴⁹. Šāda veida ārvalstu kapitāls tiek uzskatīts par parādu veidojošām plūsmām, kas, lai gan rada zināmu pozitīvu efektu tautsaimniecībai, papildinot nepietiekamos iekšzemes uzkrājumus, tomēr vienlaikus palielina ekonomikas ievainojamību, kas galvenokārt saistīta ar nespēju atmaksāt parādus, ja šie līdzekļi netiek efektīvi izmantoti (2007. gada beigās Latvijas ārējais parāds bija 133,3% no IKP⁵⁰). Pastiprinātas kapitāla ieplūdes dēļ ar katru gadu palielinājās arī Latvijas tautsaimniecības ārējā nesabalansētība, par ko liecina augstais maksājumu bilances tekošā konta deficīts. Tekošā konta deficīta pieaugums bija vērojams kopš 2004.gada, bet īpaši augsts tas bija 2006.gada beigās un 2007.gada pirmajos trijos ceturkšņos. Maksājuma bilances tekošā konta deficīts 2006.gada 4. ceturksnī sasniedza maksimālo atzīmi (27.1% no IKP) un saglabājās augsts arī gandrīz visu 2007.gadu (tikai 2007. gada 4. ceturksnī tas samazinājās līdz 17.7% no IKP)⁵¹. Latvijas tautsaimniecības attīstības modeli no 2004. līdz 2007.gadam uzskatāmi raksturo 2.1. attēls.

⁴⁵ Latvijas Bankas datubāze.

⁴⁶ Turpat.

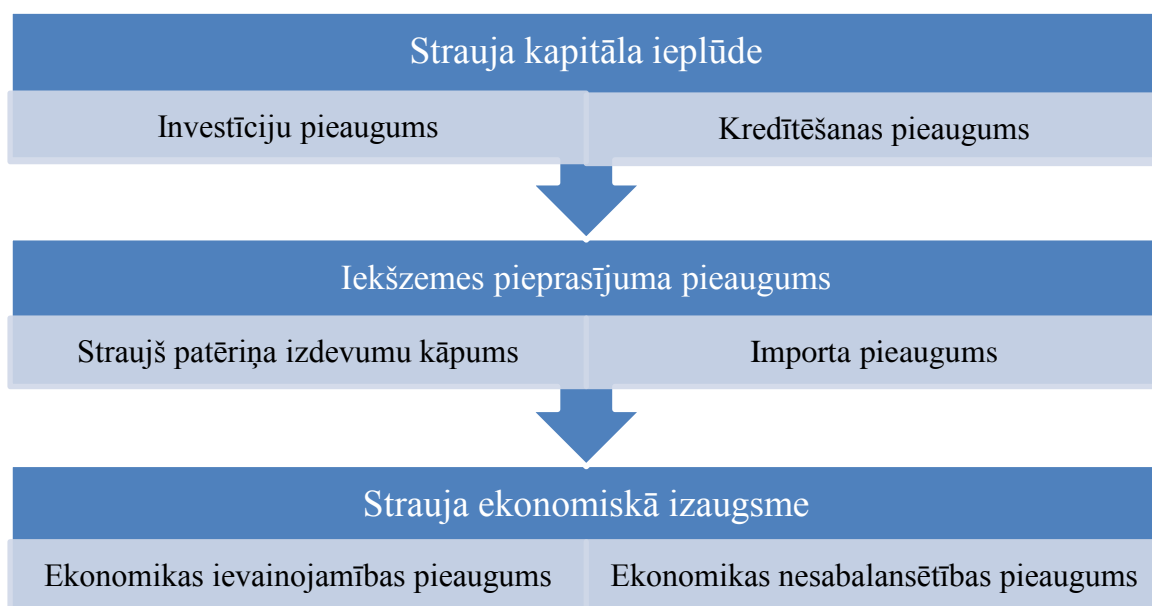
⁴⁷ Autora aprēķini, izmantojot maksājumu bilances datus.

⁴⁸ 3rd International Conference "Information Society and Modern Business", 21–22 September, 2007, Ventspils: Proceedings. Ventspils: Ventspils Augstskola, 2008.- 159. lpp.

⁴⁹ Ziņojums par Latvijas tautsaimniecības attīstību. Rīga: Latvijas Republikas Ekonomikas ministrija, 2008. gada decembris.- 54. lpp.

⁵⁰ Latvijas Maksājumu Balance. Latvia's Balance of Payments (4/2007): ceturkšņa biļetens. Rīga: Latvijas Banka, 2008.- 12. lpp.

⁵¹ Turpat.-6. lpp.

2.1. attēls. Latvijas tautsaimniecības attīstības modelis (2004.–2007.g.)⁵²

Latvijas tautsaimniecības attīstība 2004.–2007. gadā galvenokārt balstījās uz iekšzemes pieprasījuma pieaugumu (iekšzemes pieprasījuma kāpuma temps pārsniedza IKP pieauguma tempu vidēji par 3.2 procentu punktiem gadā⁵³). Būtiskais privātā patēriņa un investīciju kāpums, kas pārsniedza IKP pieaugumu, notika, pateicoties nozīmīgai ārējā kapitāla ieplūdei caur bankām. Tas arī noteica straujo inflācijas kāpumu un maksājumu bilances tekošā konta pārmērīga deficīta izveidošanos un tādējādi – Latvijas tautsaimniecības ievainojamības palielināšanos. Vienlaikus pieauga gan iekšējā, gan ārējā tautsaimniecības nesabalansētība, par ko liecina zemais apstrādes rūpniecības īpatsvars IKP, neliels augsto tehnoloģiju nozaru īpatsvars apstrādes rūpniecībā, iekšzemes uzkrājumu samazināšanās, valsts parāda pieaugums un Latvijas eksportētāju konkurētspējas samazināšanās.

2008.gadā notika krass Latvijas tautsaimniecības attīstības virziena pavērsiens. Pēc vairāku gadu straujas tautsaimniecības izaugsmes IKP pieauguma temps Latvijā sāka strauji samazināties, un iestājās recesija. Sākotnēji korekcijas process bija pakāpenisks, bet jau 2008.gada vidū tas strauji paātrinājās, īpaši pēc globālās finanšu krīzes saasinājuma rudenī un tam sekojošā pasaules tirdzniecības šoka. Tādējādi Latvija vienlaikus piedzīvoja gan iekšējā, gan ārējā pieprasījuma būtisku kritumu – samazinājās gan pakalpojumu nozaru, gan preču ražošanas, t.sk. rūpniecības produkcijas, izlaide. Krīzi veicinošos cēloņus Latvijā var iedalīt trīs grupās – cikliskie, strukturālie un ārējās vides faktori. Cikliskie faktori bija saistīti ar 2004.–2007. gada straujo ekonomisko izaugsmi, kad IKP pieauguma temps apsteidza prognozēto un izveidojās ievērojama gan iekšējā,

⁵²Jēkabsons S., Valsts struktūrpolitika, 6.tēma, <http://estudijas.lu.lv/course/view.php?id=6468>

⁵³CSP datubāze.

gan ārējā nesabalansētība (augsta inflācija, liels tekošā konta deficīts, zems nacionālo uzkrājumu līmenis). Strukturālie faktori galvenokārt bija saistīti ar tautsaimniecības nozaru nelabvēlīgo struktūru, kas veidojusies stihiski, privāto investīciju plūsmu rezultātā un neveicināja Latvijas konkurētspēju (apstrādes rūpniecības īpatsvars kopējā pievienotajā vērtībā Latvijā 2009. gadā bija trešais zemākais ES). Savukārt ārējās vides faktori bija saistīti ar pasaules ekonomisko krīzi un ārējā pieprasījuma samazināšanos, kas negatīvi ietekmēja gan Latvijas eksportu, gan citus ekonomiskās aktivitātes rādītājus.

Makroekonomiskie rādītāji pasliktinājās ar katru mēnesi, un 2008.gadā Latvijas IKP salīdzinājumā ar iepriekšējo gadu samazinājās par 4.6%⁵⁴. Krasi kritās arī nodokļu ieņēmumi valsts budžetā, tāpēc valsts konsolidētā kopbudžeta bilance bija daudz sliktāka, nekā plānots. 2008.gads tika sākts ar mērķi to pabeigt ar budžeta pārpalikumu 1% no IKP, taču gada beigās bija budžeta deficīts, kas pārsniedza 4% no IKP. Latvijas tautsaimniecības lejupslīdi ļoti spēcīgi ietekmēja pasaules finanšu krīzes procesi. Tāpēc 2008.gadā bija vērojams gan eksporta, gan importa pieauguma tempu kritums, kas kļuva izteiktāks 2008.gada beigās, vienlaikus mazinoties tirdzniecības bilances deficītam jeb importa pārsvaram pār eksportu. Tā rezultātā 2008.gadā ievērojami uzlabojās arī Latvijas maksājumu bilances tekošā konta saldo. Gada beigās tā deficīts samazinājās līdz 7.8% no IKP⁵⁵. Vienlaikus ar maksājumu bilances tekošā konta stāvokļa uzlabošanu pasliktinās finanšu konta bilance, īpaši 2008. gada pēdējos divos ceturkšņos. To lielā mērā noteica banku piesaistīto ārvalstu finanšu līdzekļu apjoma būtisks samazinājums. Privātā ārvalstu kapitāla ieplūdes apjoms 2008.gadā salīdzinājumā ar 2007.gadu bija gandrīz septiņas reizes mazāks, un piesaistītais ārvalstu kapitāls tikai par 11.8% pārsniedza IKP apjomu, bet kopš 2008.gada 4.ceturkšņa bija vērojama privātā ārvalstu kapitāla aizplūšana⁵⁶. 2009.gadā privātā ārvalstu kapitāla aizplūšana bija gandrīz divas reizes lielāka nekā kapitāla ieplūde 2008.gadā un gada beigās piesaistītā ārvalstu kapitāla plūsmas bija par 25% mazākas par IKP⁵⁷. Kapitāla aizplūdes rezultātā maksājumu bilances finanšu kontā radās deficīts 7,8% no IKP⁵⁸. Izsīkstot finanšu plūsmām no ārvalstīm, kā arī samazinoties kreditēšanas apjomam, kopš 2008. gada Latvijā kritās arī privātais patēriņš un investīcijas, kas savukārt negatīvi ietekmēja IKP. Divu gadu laikā (2008–2009) Latvijas IKP kopumā kritās par 21.9%⁵⁹.

⁵⁴ CSP datubāze.

⁵⁵ Latvijas Maksājumu Bilance. 4/2009: ceturkšņa biļetens, Rīga: Latvijas Banka, 2010.- 6. lpp.

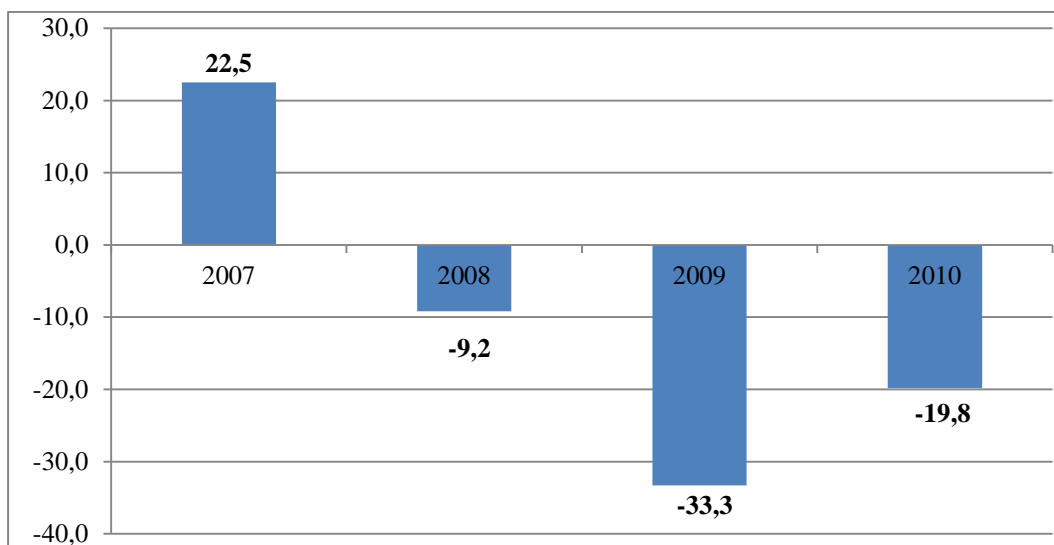
⁵⁶ Ziņojums par Latvijas tautsaimniecības attīstību. Rīga: Latvijas Republikas Ekonomikas ministrija, 2010. gada jūnijs.- 62. lpp.

⁵⁷ S.Jēkabsons, E.Zelgalvis, L.Meļe, A.Joppe, M.Kudinska, D.Popluga, A.Praulīšs, I.Romānova, I.Skribāne, I.Solovjova, I.Sproģe, J.Sproģis. Inovācijas un Latvijas tautsaimniecība. Rīga, LU Akadēmiskais apgāds, Latvijas Universitāte, 2011.-lpp.

⁵⁸ Latvijas Bankas datubāze.

⁵⁹ CSP datubāze.

2008.gadā investīciju apjoms Latvijas tautsaimniecībā bija par 9,2% mazāks nekā 2007.gadā, bet privātā patēriņa apjoms – par 5,2% mazāks nekā iepriekšējā gadā⁶⁰. 2009.gadā investīciju apjoms bija par trešdaļu mazāks nekā 2008.gadā, un to īpatsvars IKP samazinājās līdz 22,4%⁶¹. Uzskatāmi investīciju dinamiku ekonomiskas krīzes laikā var redzēt 2.2.attēlā.

2.2.attēls **Investīciju dinamika (izdevumu kopējā pamatkapitāla veidošanai izmaiņas pret iepriekšējo gadu, %) Latvijā no 2007. līdz 2010.gadam**⁶²

Straujāks investīciju kritums 2009.gadā salīdzinājumā ar 2008.gadu bija vērojams preču ražošanas jomā (45,6%), savukārt pakalpojumu jomā investīcijas samazinājās par 28,0%. Vislielākais investīciju sarukums bija būvniecībā (par 46,1%), finanšu starpniecībā un apdrošināšanā (par 55,2%), kā arī apstrādes rūpniecībā (par 53,1%), kas būtiski ierobežoja arī šo nozaru attīstību.

2010.gadā investīcijas bija par 56% mazākas nekā 2007.gadā, ko pamatā noteica zemais iekšējais un ārējais pieprasījums, uzņēmumu lielie parādi, kas bija izveidojušies straujās izaugsmes gados, kā arī ražošanas jaudu zems noslodzes līmenis. Kopš 2010.gada beigām investīciju aktivitātes sāka lēnām atjaunoties, lai gan to apjoms joprojām bija par 21,5% mazākas nekā 2009.gadā, bet investīciju īpatsvars IKP kopš 2007.gada samazinājies gandrīz uz pusi (2010. gadā investīcijas veidoja tikai 18,3% no IKP⁶³).

Jāatzīmē, ka krīzes laikā (2008–2010) piedzīvotā investīciju korekcija bija daudz spēcīgāka nekā IKP korekcija. Investīciju korekcijas dziļumu Latvijā pastiprināja uzņēmumu lielie parādi, kas bija izveidojušies straujās izaugsmes gados, Latvijas banku sistēmas kredībspējas pasliktināšanās, kā arī valsts investīciju apjoma samazinājums sakarā ar nepieciešamību veikt

⁶⁰ CSP datubāze.

⁶¹ CSP datubāze.

⁶² Autora veidots attēls, izmantojot CSB datubāzi

⁶³ Ziņojums par Latvijas tautsaimniecības attīstību, LR EM, 2012.gada decembris - 19.lpp.

budžeta konsolidācijas pasākumus (valsts investīciju daļa kopējās investīcijās Latvijas tautsaimniecībā 2010.gadā sasniedza 24%). Būtisks investīciju kritums bija vērojams arī citās ES valstīs (kopš 2008. gada – vidēji 13.5%, kas ir gandrīz 10 reīzu lielāks nekā IKP sarukums)⁶⁴. Kopš 2010.gada beigām Latvijā atjaunojās pozitīvā investīciju dinamika, un 2011.gadā investīciju apjomi par 24,2% pārsniedza 2010.gada līmeni, kas gan lielā mērā ir izskaidrojams ar zemās bāzes efektu. 2011.gadā par 16%, pieauga arī valsts investīcijas, dodot 4 procentpunktus no kopējā investīciju pieauguma.

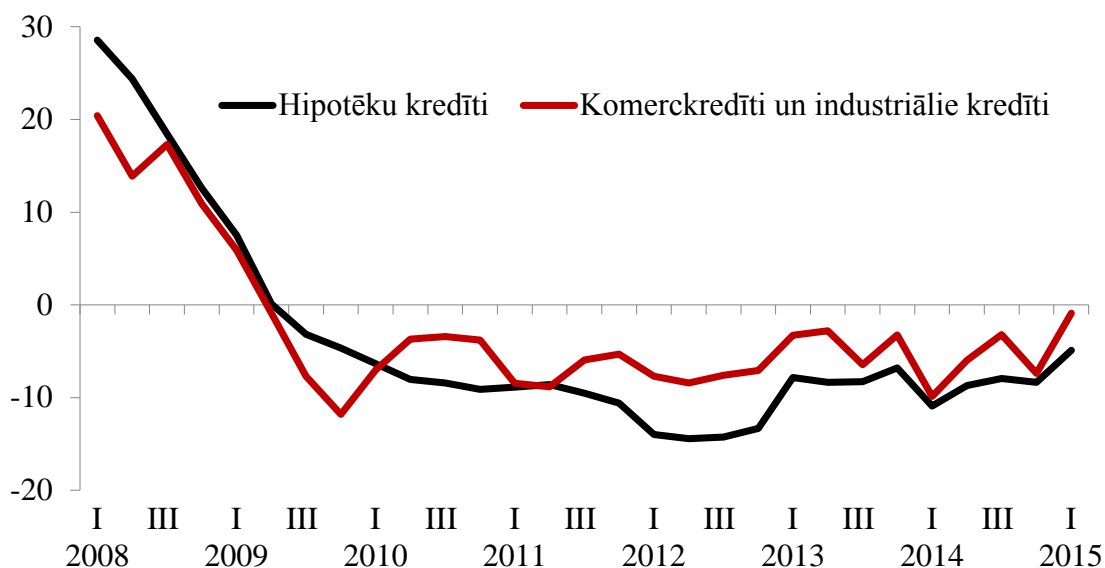
2012.gadā turpinājās Latvijas tautsaimniecības atveseļošanās. IKP pieauguma temps saglabājās augsts (4,8%), tomēr pirmskrīzes IKP līmenis vēl netika sasniegts. Krīzes laikā notika arī zināmas korekcijas tautsaimniecības struktūrā, kā rezultātā pieauga ražošanas nozaru īpatsvars IKP tomēr, salīdzinot ar citām ES valstīm, tas joprojām ir zems (2013.gadā apstrādes rūpniecības īpatsvars Latvijas IKP veidoja 12,6% un tas bija septītais zemākais rādītājs ES⁶⁵). Ekonomiskās izaugsmes pamatā pēckrīzes periodā bija eksports, kas veicināja arī apstrādes rūpniecības u.c. tirgojamo nozaru attīstību. Ekonomiskās aktivitātes iekšējā tirgū joprojām bija diezgan vājas, lai gan tika veikti vairāki pasākumi uzņēmējdarbības vides pilnveidošanai, lai veicinātu vietējo ražotāju konkurētspējas un ekonomiskās aktivitātes palielināšanos. Piemēram, Komerclikuma grozījumi, kas paredzēja SIA dibināšanu ar samazinātu pamatkapitālu, lai pēc iespējas vairāk ekonomiski aktīvo iedzīvotāju uzsāktu komercdarbību, Mikrouzņēmumu nodokļa likuma ieviešana u.c. pasākumi uzņēmējdarbības uzsākšanas izmaksu samazināšanai un vienkāršošanai⁶⁶. Tomēr Latvijas komercbanku kredītpolitika pēc krīzes bija ļoti piesardzīga, līdz ar to finanšu resursu pieejamība uzņēmējiem bija ierobežota, kas negatīvi ietekmēja arī investīciju aktivitātes (skat. 2.3.attēlu). Kā redzams dotajā attēlā kopš 2009.gada izsniegto kredītu apjoms samazinās, līdz ar to sarūk arī banku kopējais kredītportfelis. Tā 2014.gadā, salīdzinot ar 2013. gadu, no jauna izsniegto kredītu apjomsievērojami saruka par 22%. Tā kā uzņēmējdarbības kreditēšana ir vāja, uzņēmumiem jāizmanto iekšējos finanšu līdzekļus, tomēr uzņēmumu spēja investēt uzņēmuma attīstībā ir zema. Saskaņā ar SEB bankas veikto pētījumu “*Baltijas biznesa pārskats 2015*”, 2013. gadā 54% Latvijas uzņēmēju bija gatavi ieguldīt uzņēmējdarbībā, 2014.gadā šādi plāni bija tikai 37% respondentu⁶⁷.

⁶⁴ Ziņojums par Latvijas tautsaimniecības attīstību, LR EM, 2012.gada decembris - 19.lpp.

⁶⁵ Eurostat datubāze.

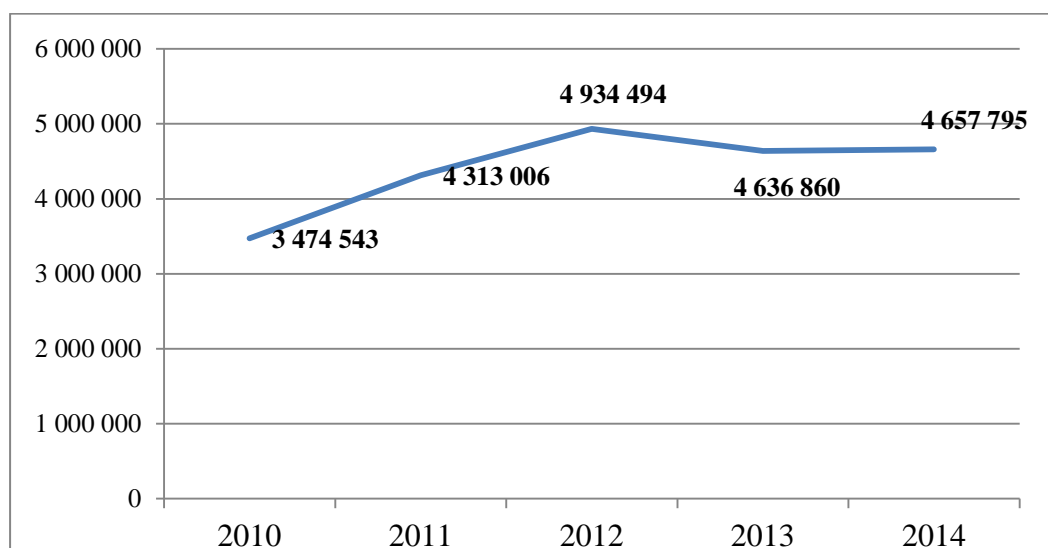
⁶⁶ <http://www.likumi.lv/doc.php?id=215302>

⁶⁷ Baltijas biznesa pārskats 2015, http://www.seb.lv/sites/default/files/web/files/webstorage/Analitiska-Info/BalticOutlook/bbo_2015_lat_final.pdf

2.3.attēls. **Kreditēšanas apjomu izmaiņas Latvijā no 2008. līdz 2015.gadam** (pieaugums pret iepriekšējā gada atbilstošo ceturksni, %) ⁶⁸

Zemais ieguldījumu līmenis un vājā investīciju dinamika bremsē pamatlīdzekļu atjaunošanos un modernizāciju, kas var mazināt valsts konkurētspēju un izaugsmes potenciālu, ietekmējot produktivitāti un spēju radīt darbavietas. 2013.gadā, salīdzinot ar 2012.gadu, investīcijas Latvijas tautsaimniecībā samazinājās par 6 procentiem, arī 2014.gadā investīciju pieaugums bija nenozīmīgs (par 0,5 procentiem), ko lielā mērā ietekmē relatīvi zems pieprasījums, salīdzinoši augsts privātā un valsts sektora parādsaistību līmenis, kā arī ekonomiskās un politiskās situācijas nenoteiktība ārējā vidē (skat.2.4.attēlu).

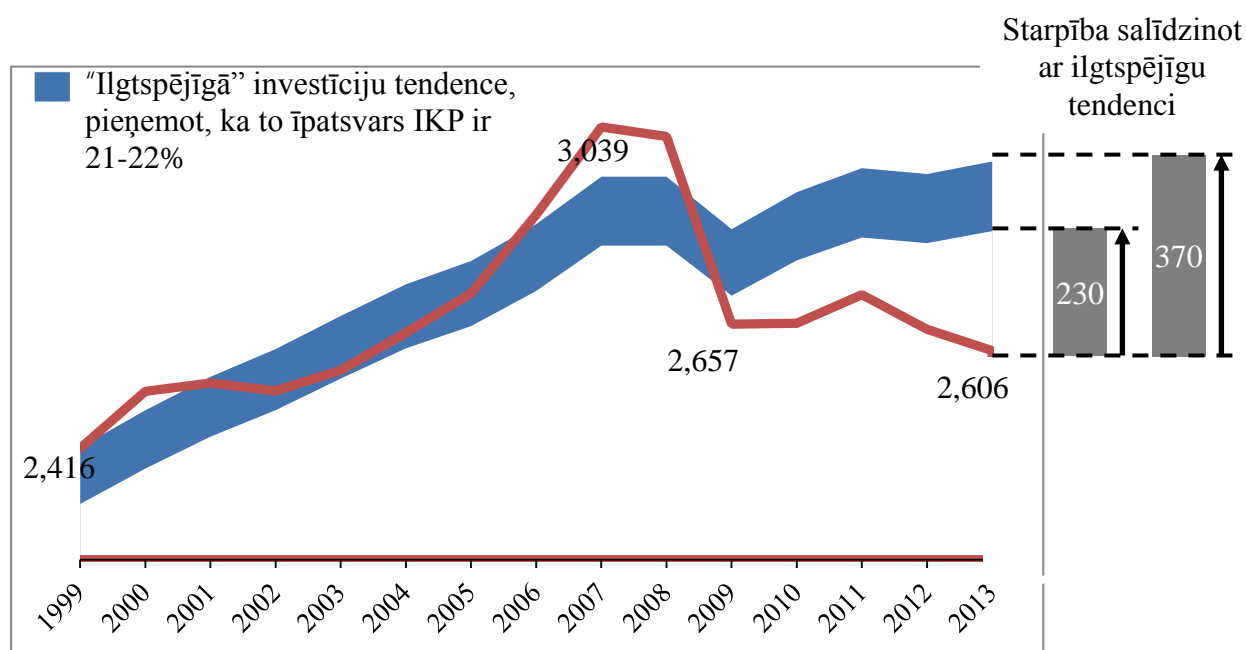
2.4.attēls. **Investīciju apjoms Latvijā no 2010.līdz 2014.gadam** (tūkst. EUR, 2010.gada salīdzināmās cenās) ⁶⁹

⁶⁸ Ziņojums par Latvijas tautsaimniecības attīstību, LR EM, 2015.gada jūnijs. -74.lpp.

⁶⁹ CSP datubāze.

Viens no noteicošajiem faktoriem investēšanai ir ieguldījumu ienesīgums (rentabilitāte), kas lielā mērā ir atkarīgs no izmaksām. Tomēr autors uzskata, ka investoriem svarīgas ne tikai tās salīdzinošās priekšrocības, kas ir saistītas ar lēto darbaspēku un pieejamiem dabas resursiem, bet arī vairāki citi apstākļi, kā, piemēram, stabila politiskā un makroekonomiskā situācija, stabila nacionālā valūta, valsts atvērtība un integrācijas pakāpe globālajos tirgos, labvēlīga uzņēmējdarbības vide u.c..

Kā liecina statistikas dati, investēšanas aktivitātes Latvijā, tāpat kā kopumā ES dalībvalstīs pēdējos gados ir visai mērenas, un investīciju apjomi joprojām nav sasnieguši pirmskrīzes līmeni. Kā liecina Eiropas Komisijas dati 2013.gadā ES investīciju apmērs joprojām bija 19,3% no IKP, t.i., aptuveni par 2 procentu punktiem zemāks par vēsturiski vidējo rādītāju, ja neņem vērā kāpuma/krituma gadus. Tas nozīmē, ka Eiropā trūkst investīciju par summu, kuras starpība, salīdzinot ar ilgtermiņa tendencēm, ir 230 līdz 370 miljardi eiro (skat.2.5.attēlu).

2.5.attēls. **Bruto pamatkapitāla veidošana ES-28** (2013.gada cenās miljardi eiro)⁷⁰

Investīciju apjoms ES kopumā, kopš 2007.gada, kad tas bija visaugstākais, ir samazinājies par aptuveni 430 miljardiem euro jeb 15%. Zemas investīciju aktivitātes pie salīdzinoši augstās jaudu noslodzes norāda uz investoru atturīgo noskaņojumu, kas liecina par to, ka arī tuvākajā (gada-divu) laikā investīcijas Latvijā saglabās mērenu pieaugumu. Arī to īpatsvars IKP varētu saglabāties 20% robežās, kas gan salīdzinoši ar pārējo ES valstu līmeni, ko var redzēt 2.pielikumā, ir diezgan labs rādītājs un atbilst „ilgtspējīgai” investīciju tendencei.

⁷⁰ Investment plan for Europe, http://ec.europa.eu/priorities/jobs-growth-investment/plan/index_en.htm

Jāatzīmē, ka krīzes laikā palielinājās valsts investīciju loma kopējā investīciju procesā, to daļa kopējās investīcijās Latvijas tautsaimniecībā pieauga un 2010.gadā sasniedza 24%, t.i., par 8 procentpunktiem vairāk nekā 2007.gadā⁷¹. Vājās kreditēšanas apstākļos valsts nodrošina nozīmīgu atbalstu privātajām investīcijām ar ES struktūrfondu līdzfinansējumu.

3.2. Investīciju struktūras analīze Latvijā

Analizējot investīciju struktūru, to var aplūkot dažādos griezumos:

1. nozaru līmenī,
2. pa aktīvu veidiem,
3. reģionālā griezumā,
4. pa investīciju veidiem (iekšzemes, ārvalstu),
5. pa sektoriem (valsts, privātās),
6. pēc tehnoloģiskās struktūras, u.t.t.

Investīciju procesu īpatnības Latvijā jāanalizē tautsaimniecības pārstrukturizācijas procesa kontekstā, kā rezultātā bija vērojama izteikta investīciju resursu koncentrācija atsevišķās nozarēs un reģionos. Latvijas un citu valstu pieredze rāda, ka augsta investīciju aktivitātes koncentrācija atsevišķos valsts reģionos vai atsevišķās tautsaimniecības nozarēs noteiktā laika periodā var nodrošināt augstus izaugsmes tempus, tomēr šādu nesabalansētu, uz izteikti neviendabīgas investīciju telpas struktūras balstītu izaugsmi nevar uzskatīt par ilgtspējīgu⁷². No tautsaimniecības strukturālo reformu un reģionālās attīstības viedokļa raugoties investīciju sadalījuma neviendabīguma samazinājums rada labvēlīgus apstākļus atsevišķu reģionu un tautsaimniecības nozaru attīstībai, sekmē ekonomisko un sociālo atšķirību novēršanu un sabalansētu valsts ekonomikas attīstību kopumā. Savukārt investīciju koncentrēšanās kādā noteiktā reģionā (piemēram, galvaspilsētā) vai tautsaimniecības nozarē rada reģionu attīstības līmeņu diferenciācijas padziļināšanos, attīstībā atpalikušu teritoriju un nozaru rašanos, starpreģionālo un starpnozaru ekonomisko sakaru vājināšanos, kas gala rezultātā ierobežo arī tautsaimniecības izaugsmi un konkurētspēju.

Aplūkojot Latvijas investīciju aktivitāti **nozaru līmenī**, jāatzīmē, ka Latvijā gan pirms ekonomiskās krīzes, gan pēc tās raksturīga investīciju koncentrēšanās galvenokārt pakalpojumu sfēras nozarēs, savukārt investīciju apjoms apstrādes rūpniecībā un citās eksportējamās nozarēs ir salīdzinoši neliels (skat. 2.2.tabulu).

⁷¹ Ziņojums par Latvijas tautsaimniecības attīstību, LR EM, 2015.gada jūnijs. -21.lpp.

⁷² Paula D., Titarenko D. *Latvijas ekonomikas konkurētspēja un investīciju nozīme tās veicināšanā*: monogrāfija. Red. E. Dubra. Rīga: Latvijas Universitātes Akadēmiskais apgāds, 2009.- 90. lpp.

Investīciju nozaru struktūra un dinamika Latvijā no 2012. līdz 2015.gadam⁷³

	Pieauguma tempi				Struktūra			
	2012	2013	2014	2015 1.cet.	2012	2013	2014	2015 1.cet.
Lauksaimniecība un mežsaimniecība	7,0	2,5	-17,9	-27,8	7,0	7,5	4,4	5,0
Apstrādes rūpniecība	7,6	-30,6	21,9	6,9	13,4	9,7	12,8	14,8
Būvniecība	-29,1	6,1	-10,8	3,0	3,0	3,3	2,2	2,7
Tirdzniecība un izmitināšana	19,9	-4,6	25,2	11,2	8,5	8,5	7,1	8,9
Transports un uzglabāšana	31,1	-5,5	12,7	50,0	15,7	15,6	18,4	21,8
Citi komercpakalpojumi	34,1	7,1	4,2	-10,5	20,7	23,3	14,5	15,9
Sabiedriskie pakalpojumi	-3,9	4,3	-2,7	-5,6	16,3	17,9	26,6	19,1
Pārējā rūpniecība	16,6	-12,0	-17,6	3,9	15,4	14,2	14,0	11,8
Kopā	14,5	-5,2	1,4	4,9	100	100	100	100

2015.gada 1.ceturksnī vislielākais investīcijas apjoms (gandrīz 22%) bija transporta un uzglabāšanas nozarē, savukārt ražošanas nozarēs kopumā bija ieguldīts nedaudz vairāk kā 30% no kopējām investīcijām. Pēdējos gados ir vērojama tendence samazināties investīcijām lauksaimniecībā un mežsaimniecībā, kas varētu būt saistīts ar ES struktūrfondu līdzekļu pieejamību, kā arī enerģētikas sektorā. 2014.gadā investīciju apjomi enerģētikas sektorā bija par 19% zemākā līmenī nekā pirms gada, kas ir skaidrojams ar iepriekšējā gadā īstenoto lielo investīciju projektu pabeigšanu. Līdz ar to arī investīcijas pārējā rūpniecībā samazinājās par 17,6%, ko gan kompensēja investīciju pieaugums apstrādes rūpniecībā. Kopumā 2014.gadā ieguldījumu apjomi pakalpojumu nozarēs pieauga par 5,3%, kamēr preču ražošanas nozarēs bija investēts par 5,4% mazāk nekā 2013.gadā. Investīciju pieaugumu pakalpojumu nozarēs lielā mērā noteica būtisks ieguldījumu pieaugums informācijas un telekomunikāciju pakalpojumos – par

⁷³ Ziņojums par Latvijas tautsaimniecības attīstību, LR EM, 2015.gada jūnijs. -22.lpp.

36,4% un tirdzniecībā – par 30,4%⁷⁴. Jāatzīmē, ka finanšu krīzes ietekmē vislielākais investīciju kritums tika piedzīvots būvniecībā. 2010.gadā būvniecības nozarē investēja par 78% mazāk nekā 2008.gadā. Gandrīz tikpat liels investīciju samazinājums bija arī tirdzniecības un izmitināšanas un ēdināšanas pakalpojumu nozarēs. Līdz ar to arī ievērojami samazinājās investīciju īpatsvars šajās nozarēs, ko uzskatāmi var redzēt 2.3.tabulā. Savukārt tādās nozarēs kā informācijas un komunikāciju pakalpojumi, veselība un sociālā aprūpe, ieguves rūpniecība un enerģētika investīcijas saruka visai mēreni.

2.3.tabula.

Investīciju nozaru struktūra Latvijā no 2005. līdz 2011.gadam⁷⁵

Nozares	2005-2007 vidēji gadā	2009	2010	2011
Lauksaimniecība un mežsaimniecība	4,4	3,8	5,9	6,0
Apstrādes rūpniecība	16,2	9,3	13,0	17,4
Būvniecība	7,2	9,1	8,0	1,6
Tirdzniecība un izmitināšana	13,2	8,0	8,0	7,0
Transports un uzglabāšana	13,2	11,5	19,4	18,1
Citi komercpakalpojumi	23,4	25,0	20,6	6,2
Sabiedriskie pakalpojumi	14,7	25,1	18,5	28,8
Pārējā rūpniecība	7,8	8,2	9,7	14,8
Kopā	100	100	100	100

Ja salīdzina 3.2.un 3.3.tabulas datus, var secināt, ka pēc krīzes (2014.gads) atšķirībā no situācijas pirmskrīzes periodā (2005.-2007.gadam) ir notikušas sekojošas izmaiņas investīciju nozaru struktūrā:

- ievērojami samazinājies investīciju īpatsvars būvniecībā, kā arī tirdzniecībā un izmitināšanā,
- samazinājies investīciju īpatsvars apstrādes rūpniecībā, bet pieaudzis pārējā rūpniecībā,
- palielinājies investīciju īpatsvars transporta un uzglabāšanas nozarēs,

⁷⁴ Ziņojums par Latvijas tautsaimniecības attīstību, LR EM, 2015.gada jūnijs. -22.lpp.

⁷⁵ Ziņojums par Latvijas tautsaimniecības attīstību, LR EM, 2012.gada decembris. -21.lpp.

- ievērojami pieaudzis investīciju īpatsvars sabiedrisko pakalpojumu nozarēs, bet samazinājies investīciju īpatsvars citu komercpakalpojumu nozarēs.

Izvērtējot investīciju nozaru struktūras izmaiņas, autors secina, ka tās nav viennozīmīgas. Ir vērojamas gan pozitīvas, gan negatīvas tendences. Kā pozitīvu tendenci jāatzīmē tas, ka ir palielinājies investīciju īpatsvars transporta un uzglabāšanas nozarēs, kas ir pieskaitāmas pie tirgojamajām nozarēm. Rūpniecībā kopumā investīciju īpatsvars ir nedaudz palielinājies, tomēr šīs tendences nav noturīgas, jo apstrādes rūpniecībā un arī pārējā rūpniecībā ir vērojamas ļoti lielas investīciju svārstības ārējā pieprasījuma ietekmē. Savukārt ka negatīvo jāatzīmē nelielo investīciju īpatsvaru būvniecībā, jo tik zems investīciju apjoms būtiski ierobežo šīs nozares attīstības iespējas.

Investīciju plūsmu pamatvirzienus nozaru griezumā nosaka gan tautsaimniecības struktūra, gan atsevišķu nozaru attīstības dinamika. Tāpēc, analizējot investīciju nozaru struktūru, ir jāsalīdzina tā ar konkrētās nozares devumu kopējā pievienotajā vērtībā (skat. 2.4.tabulu).

2.4.tabula.

Latvijas tautsaimniecības struktūra (pievienotā vērtība, %) ⁷⁶

Nozares	2005	2009	2014
Lauksaimniecība un mežsaimniecība	4,3	3,7	3,4
Apstrādes rūpniecība	13,2	10,9	12,2
Pārējā rūpniecība	3,2	5,2	4,2
Būvniecība	6,4	7,4	6,7
Tirdzniecība un izmitināšana	17,8	16,4	15,7
Transports un uzglabāšana	12,3	10,3	9,6
Citi komercpakalpojumi	27,5	29,0	33,2
Sabiedriskie pakalpojumi	15,2	17,2	15,1
Kopā	100	100	100

Kā liecina dotās tabulas dati, investīciju izmaiņu tendences kopumā atbilst tautsaimniecības nozaru strukturālajām izmaiņām. Pēdējo desmit gadu laikā ir samazinājies tādu tautsaimniecības nozaru īpatsvars kopējā pievienotajā vērtībā (PV) kā lauksaimniecība un mežsaimniecība, tirdzniecība un izmitināšana, kā arī transports un uzglabāšana. Līdzīgas tendences bija vērojamas arī investīciju struktūrā, izņemot nozari transports un uzglabāšana kurā

⁷⁶ Ziņojums par Latvijas tautsaimniecības attīstību, LR EM, 2015.gada jūnijs. -22.lpp.

investīciju īpatsvars pieauga. Nedaudz atšķirīga no tautsaimniecības struktūras pēc PV ir investīciju struktūra nozarēs sabiedriskie pakalpojumi un citi komercpakalpojumi. Sabiedrisko pakalpojumu nozare 2014.gadā pēc PV veidoja tikai 15,1%, bet tajā bija koncentrēts visaugstākais investīciju īpatsvars (26,6%), savukārt citu komercpakalpojumu nozare, kas bija vadošā pēc PV piesaistīja tikai 14,5% no kopējām investīcijām.

Analizējot investīciju nozaru struktūru jāņem vērā arī dažādā kapitālietilpība. Rūpniecība, būvniecība un transporta nozares ir kapitālietilpīgas, jo to attīstība nav iespējama bez ievērojamiem ieguldījumiem pamatlīdzekļos un infrastruktūrā, kā arī to uzturēšanā. Savukārt tirdzniecībā un citās komercpakalpojumu nozarēs nav nepieciešami tik lieli kapitālieguldījumi, jo tās ir darbietilpīgas. Vērtējot investīciju nozaru struktūru no šāda aspekta, var secināt, ka apstrādes rūpniecībā, neskatoties uz svārstībām krīzes laikā, kopumā pēdējo desmit gadu laikā investīciju apjoms ir bijis diezgan noturīgs un veidoja ap 15% no visām nefinanšu investīcijām. Tomēr, kā negatīvo jāatzīmē, ka tās ir koncentrētas divās apstrādes rūpniecības nozarēs (pārtikas rūpniecībā un kokapstrādē), kas pēc savas tehnoloģiskās intensitātes tiek pieskaitītas pie zemo vai vidēji zemo tehnoloģiju nozarēm (skat. 2.5.tabulu).

2.5.tabula.

Investīciju dinamika un struktūra apstrādes rūpniecībā Latvijā (procentos) no 2012. līdz 2015.gadm⁷⁷

	Pieauguma tempi				Struktūra			
	2012	2013	2014	2015 1.cet.	2012	2013	2014	2015 1.cet.
Pārtikas rūpniecība	46,7	-39,6	2,5	50,0	27,9	25,1	21,1	25,3
Vieglā rūpniecība	-19,2	-7,6	41,2	20,3	1,4	1,9	2,2	2,3
Kokapstrāde	-28,2	-26,9	56,9	-19,1	23,9	26,0	33,4	23,6
Papīra ražošana un izdevējdarbība	0,3	16,4	-10,3	177,2	3,2	5,5	4,1	6,8
Ķīmiskā rūpniecība un tās saskarnozares	-33,6	-19,1	3,5	-10,5	7,5	9,0	7,6	8,1
Pārējo nemetālisko minerālu izstrādājumu ražošana	43,2	-18,6	20,1	-38,7	7,5	9,0	8,9	7,6

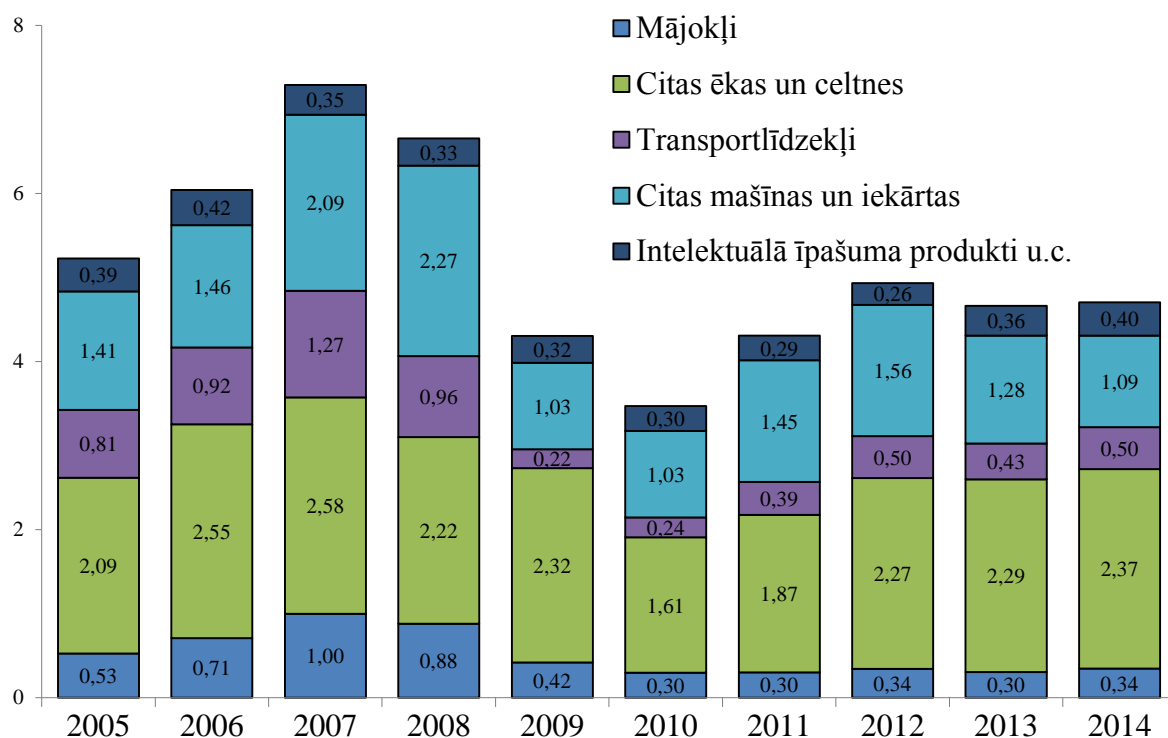
⁷⁷ Ziņojums par Latvijas tautsaimniecības attīstību, LR EM, 2015.gada jūnijs. -23.lpp.

Metāli un metālizstrādājumu ražošana	-33,4	-68,7	6,7	34,7	14,2	6,6	5,8	8,1
Mašīnu un iekārtu ražošana	5,1	-35,8	45,3	4,6	1,5	1,5	1,8	1,5
Elektrisko un optisko iekārtu ražošana	66,6	-30,8	54,3	14,6	3,3	3,3	4,2	4,1
Transportlīdzekļu ražošana	22,1	-40,7	33,9	53,1	5,7	5,0	5,5	8,0
Pārējās rūpniecības nozares	-6,6	18,8	-6,6	-15,0	4,0	7,1	5,4	4,7

Kā var redzēt no dotās tabulas datiem, investēšanas procesi apstrādes rūpniecībā ir nevienmērīgi ar izteikti lielām svārstībām pēdējos gados. Ekonomikas straujās lejupslīdes gados investīciju apjomi nozarē samazinājās gandrīz trīs reizes, 2009.gadā sasniedzot viszemāko līmeni. Lielā mērā to noteica investīciju samazinājums patēriņa preču ražošanā (t.sk. pārtikas rūpniecībā – par 44%), kā arī starppatēriņa preču ražošanas nozarēs (t.sk. kokapstrādē – par 88% un ķīmisko vielu un to izstrādājumu ražošanā – par 77%). Kopš 2010. gada nozarē atjaunojās pozitīva dinamika. 2010. gadā investīcijas apstrādes rūpniecībā par 5,5% pārsniedza iepriekšējā gada līmeni. Īpaši strauji investēšanas aktivitātes apstrādes rūpniecībā pieauga 2011.gadā, kad investīciju apjomi nozarē palielinājās par 37,5%. Vairāk nekā puse no ieguldījumiem apstrādes rūpniecībā bija kokapstrādē un metālu ražošanā. Arī 2012.gadā, kā to var redzēt 2.2.tabulā, ieguldījumi apstrādes rūpniecībā turpināja pieaugt, tomēr lēnāk nekā gadu iepriekš, ko lielā mērā noteica zemāks ieguldījumu līmenis kokapstrādes un metālu ražošanas nozarēs. Investīcijas apstrādes rūpniecībā kopumā 2012. gadā veidoja 13,4% no kopējā investīciju apjoma Latvijas tautsaimniecībā. Savukārt 2013. gadā apstrādes rūpniecībā bija investēts par 1/3 mazāk nekā pirms gada. Zemāks ieguldījumu apjoms, salīdzinot ar iepriekšējo gadu, galvenokārt ir saistīts ar vājākām investīciju aktivitātēm 2013. gada pirmajā pusē pārtikas rūpniecības nozarē un kokapstrādes nozarē, kā arī ieguldījumu būtisku samazināšanos metālu ražošanas nozarē. 2014. gadā investīcijas apstrādes rūpniecībā atkal palielinājās (par 21,9%) un veidoja gandrīz 15% no kopējām investīcijām Latvijas tautsaimniecībā. Investīciju pieaugumu galvenokārt noteica apjomīgi ieguldījumi kokapstrādes nozarē un nemetālisko minerālu izstrādājumu ražošanā. Investīcijas minētajās nozarēs veidoja 42% no kopējām investīcijām apstrādes rūpniecībā. Arī 2015.gada sākumā ieguldījumi apstrādes rūpniecībā palielinājās, galvenokārt pateicoties ieguldījumiem poligrāfijas un ierakstu reproducēšanas nozarē. Savukārt kokapstrādē, kā arī ķīmisko un pārējo nemetālisko minerālu izstrādājumu ražošanas nozarēs bija vērojams investīciju samazinājums. Investoru apsekojuma dati liecina, ka 2015.gadā investīcijas rūpniecībā pārsvarā bija saistītas ar nolietoto iekārtu un mašīnu aizvietošanu un ražošanas jaudu paplašināšanu –

attiecīgi 38,5% un 25,8% no kopējām investīcijām rūpniecībā. Pēdējos gados pieaug arī investīcijas, kas paredzētas ražošanas procesa racionalizēšanai. 2015.gada sākumā tās veidoja 21% no kopējām investīcijām rūpniecības nozarēs.

Tālāk autors pievēršs investīciju struktūras analīzei pa **aktīvu veidiem**, aplūkojot ieguldījumu apjomu mājokļos, citās ēkās un būvēs, transportlīdzekļos, kā arī citos aktīvos (skat. 2.5.attēlu).

2.5.attēls. Investīciju apjomu izmaiņas pa aktīvu veidiem

(salīdzināmās cenās, mljrd. eiro)⁷⁸

Novērtējot investīciju sadalījumu pa aktīvu veidiem, redzams, ka pusi no visām investīcijām veido ieguldījumi dažādās ēkās un būvēs, kam seko ieguldījumi mašīnā un iekārtās. Jāatzīmē, ka kopš 2007.gada ir mainījusies ieguldīto aktīvu struktūra. To galvenokārt noteica būtisks investīciju kritums mājokļos, kā arī mašīnās un iekārtās ekonomikas straujās lejupslīdes gados. 2010.gadā, salīdzinot ar 2007. gadu, investīcijas mājokļos samazinājās par 70,3%, bet mašīnās un iekārtās – par 62,4%, tai skaitā transportlīdzekļos – par 81,3%. Turpmākajos divos gados ieguldījumi mašīnās un iekārtās nedaudz pieauga, tomēr kopš 2013.gada šajos aktīvos tiek ieguldīts arvien mazāk, un to apjomi 2014.gadā bija uz pusi zemākā līmenī nekā 2007.gadā. Savukārt investīcijas mājokļos pēc krīzes būtībā nepieauga un 2014.gadā veidoja tikai 35% no pirmskrīzes līmeņa. Relatīvi noturīgākas krīzes laikā bija investīcijas citās ēkās un būvēs.

⁷⁸ Ziņojums par Latvijas tautsaimniecības attīstību, LR EM, 2015.gada jūnijs. -20.lpp.

2010.gadā, salīdzinot ar 2007. gadu, tās samazinājās par 37,5%. Turpmākajos trīs gados ieguldījumi šajos aktīvos pieauga visai strauji – par 42,3%, galvenokārt pateicoties nozīmīgiem valsts ieguldījumiem infrastruktūras projektos. 2013.gadā investīciju apjomi ēkās un būvēs bija gandrīz pirmskrīzes līmenī un veidoja 48,5% no kopējām investīcijām Latvijas tautsaimniecībā. 2014.gadā, salīdzinot ar iepriekšējo gadu, visstraujāk pieauga ieguldījumi mājokļos un transportlīdzekļos, attiecīgi par 13,3% un 16,7%, kamēr ieguldījumi ražošanas iekārtās samazinājās par 15,2%. Salīdzinot investīciju struktūru pa aktīvu veidiem 2014.gadā ar 2005.gadu var secināt, ka:

- būtiski nav mainījies investīciju apjoms ēkās un celtnēs un tas veido pusi no visiem ieguldījumiem,
- būtiski nav mainījies ieguldījumu apjoms intelektuālā īpašuma produktos, bet to īpatsvars kopējās investīcijās ir pieaudzis par nepilnu procentpunktu,
- nedaudz samazinājies ieguldījumu apjoms mašīnās un iekārtās,
- ievērojami samazinājies ieguldījumu apjoms transportlīdzekļos un mājokļos, kā arī to īpatsvars kopējās investīcijās (no 26,4 līdz 17,7%).

Tādējādi var secināt, ka investīciju sadalījums pa aktīvu veidiem lielā mēra ir saistīts ar to sadalījumu nozaru līmeni. Kā jau tika minēts, ekonomiskās krīzes ietekmē būtiski samazinājās investīciju īpatsvars būvniecībā, kas pamatā bija saistīts tieši ar ieguldījumu samazināšanos mājokļos, jo citās ēkās un būvēs ieguldījumu apjoms ir bijis ievērojami noturīgāks. Par to liecina arī dati par būvniecības darbu apjomiem Latvijā. 2014.gadā lielākais būvdarbu apjoms tika veikts infrastruktūras uzlabojumos un nedzīvojamo ēku segmentā (rūpnīcas, tirdzniecības ēkas utt.), bet ļoti niecīgs darbu apjoms (14%) tiek veikts dzīvojamajā segmentā⁷⁹. Savukārt ieguldījumi transportlīdzekļos, kas arī būtiski samazinājās krīzes laikā (2009. un 2010.gadā to apjoms tikai nedaudz pārsniedza 2 miljonus eiro), pēc krīzes periodā ir palielinājušies, kas saistīts ar pozitīvu investīciju dinamiku transporta nozarē (skat. 2.2.tabulu).

Izvērtējot investīciju sadalījumu **reģionālā griezumā** ir redzamas ievērojamas atšķirības un to neviendabīgums, kas saistīts ar dažādo ekonomisko aktivitāti reģionos. Latvijā reģionālās attīstības plānošanai, koordinācijai un pašvaldību sadarbības nodrošināšana ir izveidoti pieci plānošanas reģioni – Rīgas, Vidzemes, Kurzemes, Zemgales un Latgales. Informācijas uzskaites mērķiem Latvijā ir izveidoti seši statistiskie reģioni. Statistisko reģionu sistēmā Rīgas plānošanas reģions ir sadalīts divos statistiskajos reģionos – Rīgas (ietver Rīgas pilsētu) un Pierīgas (ietver

⁷⁹ CSB datubāze.

pārējo Rīgas plānošanas reģiona teritoriju) statistiskajā reģionā, pārējo četru plānošanas un statistisko reģionu robežas sakrīt.

Rīgas reģions izvietojies Rīgas jūras līča piekrastes dienvidrietumu daļā līdz Mērsraga novadam un austrumu daļā līdz Igaunijas robežai pie Ainažiem. Reģiona jūras robeža stiepjas 185 km garumā. Ziemeļos reģionam 44 km garumā ir kopēja robeža ar Igaunijas Republiku. Rīgas reģiona teritorijā atrodas valsts galvaspilsēta - Rīga. Teritorijas ziņā Rīgas reģions ir mazākais reģions, bet 2015.gada sākumā tajā dzīvoja 1,008 miljons dažāda vecuma un tautības cilvēku, kas sastāda 50,8% no valsts iedzīvotāju kopskaita (32,3% no tiem dzīvoja Rīgas pilsētā).

Reģiona teritorijā, īpaši galvaspilsētā Rīgā un tās aglomerācijā, koncentrējas nozīmīgākie valsts ekonomiskās attīstības potenciāla elementi, kā arī valsts nozīmes infrastruktūras objekti. Pateicoties labi attīstītai transporta infrastruktūrai, tajā skaitā autoceļiem, dzelzceļa līnijām, starptautiskai lidostai un ostām, reģions nodrošina resursu un gatavo izstrādājumu apmaiņu ar citiem Latvijas reģioniem un ārvalstīm. Reģiona funkcionālā telpa ievērojami pārsniedz reģiona robežas – labs piemērs ir Jelgavas pilsēta Zemgales reģionā, kas formāli atrodas ārpus Rīgas reģiona administratīvajām robežām, tomēr cieši iekļaujas reģiona saimnieciskajā un apdzīvojuma telpiskajā struktūrā. Rīgas reģions ir Latvijas ekonomikas virzītājspēks. Tādās nozarēs kā būvniecība, tirdzniecība, viesnīcu un restorānu pakalpojumi, transports un sakari, darījumi ar nekustamo īpašumu kopējās pievienotās vērtības īpatsvars ir virs 70 % no valstī saražotā apjoma. Finanšu starpniecības jomā (banku un finanšu sektors) Rīgas reģiona īpatsvars sasniedz pat 85 % no kopējās pievienotās vērtības Latvijā. Arī iedzīvotāju ekonomiskā aktivitāte Rīgas reģionā ir visaugstākā (skat. 2.6.tabulu).

2.6.tabula.

Ekonomiski aktīvo iedzīvotāju īpatsvars iedzīvotāju kopskaitā Latvijā no 2011. līdz 2014.gadam (%)⁸⁰

	2011	2012	2013	2014
Latvija	72.8	74.4	74	74.6
Rīgas reģions	77.2	78.3	77.8	77.8
Pierīgas reģions	72.6	74.4	73.2	74.4
Vidzemes reģions	69.1	70.4	70.6	73.9
Kurzemes reģions	70	71.7	71.9	72.7
Zemgales reģions	73.3	75.1	75.5	73.7
Latgales reģions	68.2	70.6	69.6	70.2

⁸⁰ CSB datubāze.

Reģiona lielāko uzņēmumu darbības jomas veidojas pārsvarā no dažādām pakalpojumu nozarēm. Tas ir tirdzniecība, loģistika, telekomunikācija, banku un finanšu sektora nozares, būvniecībā, viesnīcu un restorānu pakalpojumos, transportā un loģistikā, darījumos ar nekustamo īpašumu. Šis īpatsvars pārsniedz 70%, kas liecina par šo darbības veidu koncentrēšanos reģionā. Galvaspilsētā Rīgā galvenokārt dominē tirdzniecības, komercpakalpojumu, transporta, būvniecības, tūrisma, informācijas un komunikāciju tehnoloģiju jomas. No rūpniecības nozarēm, kā nozīmīgākās minamas pārtikas, metālizstrādājumu un elektrotehnikas ražošana. Īpaši jāuzsver Rīgas potenciāls tādās perspektīvās nozarēs kā biotehnoloģijas, biomedicīna un farmācija. Pārējā reģiona teritorijā nozīmīgu lomu ieņem tirdzniecības un dažādu pakalpojumu nozares. Reģiona attīstības centros izveidojušās tradīcijas specifiskās ražošanas un pakalpojumu nozarēs: ķīmiskā rūpniecība – Olainē, tūrisms – Jūrmalā un Siguldā, zinātnes ietilpīgās nozares – Salaspilī, vieglā rūpniecība un metālapstrāde – Ogrē un Tukumā. Lauku teritorijās salīdzinoši nozīmīgu lomu ieņem lauksaimniecība un dažādas apstrādes rūpniecības nozares. Gandrīz trešo daļu – 32 % no Rīgas reģiona teritorijas aizņem lauksaimniecībā izmantojamā zeme. Lielākās lauksaimniecībā izmantojamā zeme platības un augstākais lauksaimniecībā izmantojamo zemju īpatsvars ir Tukuma, Kandavas un Jaunpils novadu teritorijās, kur tās aizņem vairāk kā 40 % no novadu platības.

Rīgas reģionā koncentrējas absolūti lielākā daļa no Latvijas augstākās izglītības un zinātnes potenciāla (Rīgas reģionā ir 29 augstskolas). Šī potenciāla prasmīgas izmantošanas rezultātā reģiona uzņēmumiem pastāvīgi tiek piedāvāts profesionāli zinošs un atbilstošas darba prasmes apguvis darbaspēks. Lielākais darbaspējas vecumā esošais iedzīvotāju daudzums koncentrējas Rīgas pilsētā, kas ievērojami atvieglo uzņēmumiem iespējas atrast nepieciešamos darbiniekus.

Rīga un Rīgas reģions ir virknes starptautiskas un vietējas nozīmes autoceļu sākuma un beigu punkts. Reģiona iekšējais autoceļu tīkls veido elastīgu loģistikas sistēmu, nodrošinot kravu plūsmu noteiktā vietā un laikā. Rīgas reģiona teritoriju šķērso arī sazarots dzelzceļa līniju tīkls, nodrošinot galvaspilsētas savienojumu ar citu reģionu centriem un tranzītkravu pārvadājumus. Dzelzceļa transporta infrastruktūru veido 6 dzelzceļa sliežu ceļi, no tiem 4 ir elektrificēti un nodrošina ērtu pasažieru satiksmi Tukuma, Jelgavas, Aizkraukles un Saulkrastu virzienā ar visām nozīmīgākajām apdzīvotajām vietām. Reģiona un Rīgas ostas attīstībai nozīmīgi ir tranzīta kravu pārvadājumi, kas ostā nonāk, izmantojot dzelzceļa infrastruktūru. Rīgas reģionā atrodas piecas no desmit Latvijas ostām: starptautiskās nozīmes Rīgas osta un četras mazās ostas – Salacgrīvā, Skultē, Engurē un Lielupē.

Rīgas reģionā atrodas starptautiskā lidosta “Rīga”, kas ir Baltijas valstīs vadošā lidosta, divi bijušie padomju armijas lidlauki Tukumā un Lielvārdē, kā arī vairāki mazie lidlauki (Spilve, Ikšķile, Langači).

Nemot vērā visu iepriekšminēto, Rīgas reģionā un Pierīgā ir izveidojušies vislabākie nosacījumi uzņēmējdarbības aktivitātei un investīciju piesaistei. Šeit nonāk vairāk kā 50% no visām nefinanšu investīcijām Latvijā (skat.2.7.tabulu).

2.7.tabula.

Nefinanšu investīcijas Latvijas statistiskajos reģionos no 2005. Līdz 2013.gadam

(2013.gada salīdzināmajās cenās; milj. euro)⁸¹

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
LATVIJA	6 010.2	6 575.0	7 013.0	6 976.5	4 173.3	3 401.2	4 247.6	4 833.6	4 607.3
Rīgas reģions	2 802.5	3 240.1	3 342.3	3 935.5	2 243.1	1 576.2	1 763.9	2 221.2	2 152.8
Pierīgas reģions	1 034.5	1 179.6	1 479.6	809.0	445.4	387.0	631.5	619.9	636.7
Vidzemes reģions	426.6	471.9	442.4	465.5	289.9	314.0	410.8	417.0	341.2
Kurzemes reģions	703.6	730.3	728.7	840.0	559.7	530.4	673.9	759.9	546.2
Zemgales reģions	564.6	554.1	580.7	498.6	341.3	310.9	427.3	483.4	496.0
Latgales reģions	478.5	398.9	439.3	428.0	294.0	282.6	340.2	332.3	434.4

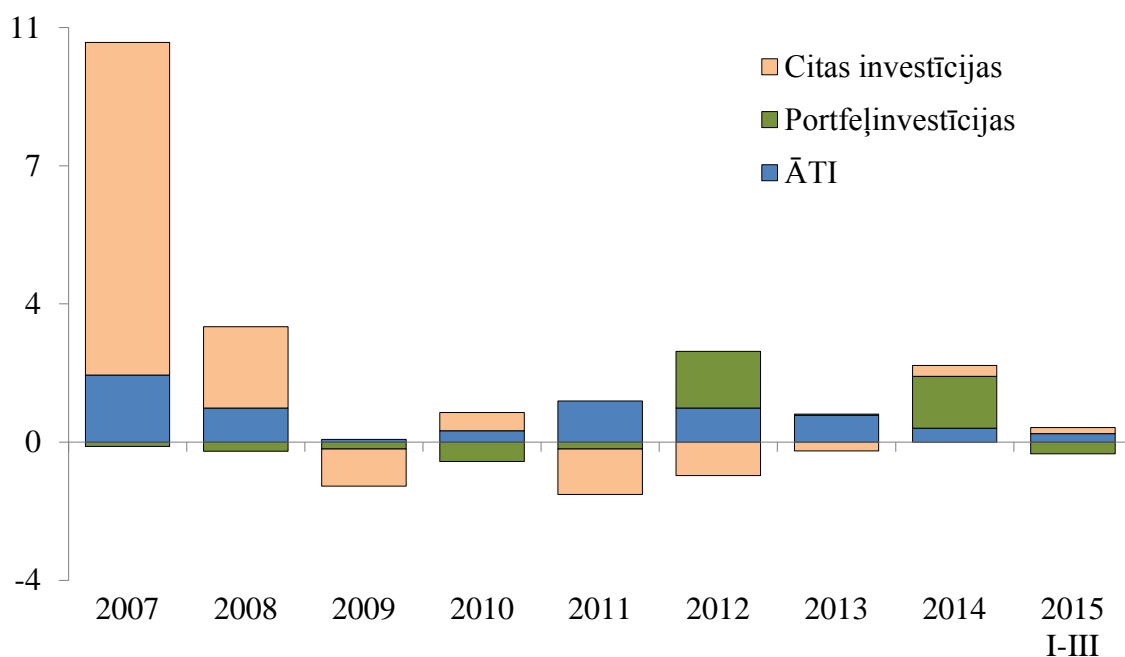
Kā liecina dotās tabulas dati, 2013.gadā Rīgas reģionā tika ieguldītas 46,7% no kopējām nefinanšu investīcijām, savukārt vismazāk investīcijas (tikai 7,4%) nonāca Vidzemes reģionā. Rīgas reģiona pievilcību ik gadu nodrošina gan galvaspilsētas statuss, gan attīstītā infrastruktūra, gan darbaspēka nodrošinājums. Salīdzinoši augsta investīciju aktivitāte ir vērojama arī Pierīgā, kā arī Kurzemes reģionā, kur investīcijas ir koncentrējušās pamatā divās republikas nozīmes pilsētās (Ventspilī un Liepājā). Ventspils un Liepāja ieņem dominējošo pozīciju Latvijā transporta un tranzīta sektorā, jo tās ir Latvijas lielākās ostas.

Izvērtējot investīciju sadalījumu Latvijas reģionu griezumā, var secināt, ka ir novērojamas ievērojamas atšķirības investīciju aktivitātē starp Rīgas un Pierīgas reģionu un pārējiem Latvijas reģioniem. Pie tam krīzes laikā Rīgas reģionā investīciju aktivitāte samazinājās ievērojami mazāk nekā Pierīgā, kur jau 2008.gadā bija vērojams straujš investīciju kritums, arī pēckrīzes periodā investīciju dinamika Pierīgā bija salīdzinoši vājāka kā citur. Ja 2007.gadā Pierīgas reģionā tika investēts divas reizes vairāk kā Kurzemes reģionā, tad 2014.gadā šī atšķirība bija tikai 14%. Tas

⁸¹ CSB datubāze.

liecina par to, ka Pierīgas reģions ir zaudējis investīciju pievilcību un investori tā vietā izvēlas citus reģionus. No vienas puses tas vērtējams pozitīvi, jo tādējādi izlīdzinās investīciju sadales nevienmērīgums, no otras puses, tas var vēl vairāk piesaistīt investīcijas blakus esošajam Rīgas reģionam, kā arī negatīvi ietekmēt Pierīgas reģiona ekonomisko attīstību un veicināt iedzīvotāju emigrāciju. Lai samazinātu reģionālo nesabalansētību un veicinātu investīciju piesaisti mazāk attīstītajās teritorijās, piemēram Latgalē un Vidzemē, ir jāpalielina pašvaldību ieinteresētību uzņēmējdarbības veicināšanai, t.sk. lielu investīciju projektu īstenošanai savā teritorijā. Finanšu ministrijai būtu jāapsver iespēja ieviest izmaiņas nodokļu politikā, paredzot pašvaldību budžetā novirzīt daļu no to teritorijā esošo uzņēmumu ienākumu nodokļa.

Pēc **resursu piederības** (kapitāla izcelsmes) investīcijas iedala iekšzemes un ārvalstu. Ārvalstu investīciju ieplūde Latvijā dažādos laika periodos ir bijusi atšķirīga, tomēr kopumā ārvalstu investīciju ieplūdes dinamika atbilst kopējo investīciju izmaiņu dinamikai (skat. 2.6.attēlu).

2.6.attēls. Ārvalstu investīciju ieplūde Latvijas ekonomikā dalījumā pa investīciju veidiem (mljrd. eiro)⁸²

Nelabvēlīgie apstākļi globālajos finanšu tirgos vājināja ārvalstu investīciju plūsmu intensitāti, un privātā kapitāla ieplūdes apjomi kopš 2008.gada strauji samazinājās, savukārt no 2008.gada 4. ceturkšņa bija vērojama privātā ārvalstu kapitāla aizplūšana no Latvijas, kas pastiprinājās 2009.gadā. 2009.gadā privātā ārvalstu kapitāla aizplūšana bija gandrīz 2 reizes

⁸² Ziņojums par Latvijas tautsaimniecības attīstību, LR EM, 2015.gada jūnijs. -67.lpp.

lielāka nekā ieplūde 2008. gadā⁸³. 2010.gada pirmajā pusgadā kapitāla aizplūde turpinājās, kaut arī daudz mazākos apjomos nekā pirms gada, savukārt, 2010.gada 3.ceturksnī, pirmo reizi kopš 2008.gada beigām, bija vērojama kapitāla ieplūde privātajā sektorā, ko būtiski ietekmēja reinvestētās peļņas pieaugums, kas norāda uz nerezidentu uzņēmumu darbības rezultātu uzlabošanos.

Analizējot ārvalstu investīciju plūsmas, jāatzīmē, ka kopš 2007.gada ir mainījusies piesaistītā ārvalstu kapitāla plūsmu struktūra. Līdz 2008.gadam lielu daļu no kopējām ārvalstu investīcijām veidoja citas investīcijas, pie kurām pieskaita tirdzniecības kredītus, aizdevumus un aizņēmumus, naudu, noguldījumus un tamlīdzīgi. Pēdējos gados to daļa ir ievērojami samazinājusies un 2014.gadā galveno īpatsvaru (67,5%) ienākošo ārvalstu investīciju plūsmās sastādīja portfeļinvestīcijas un atvasinātie finanšu instrumenti. Portfeļieguldījumu plūsmu dinamiku būtiski ietekmē banku sektora bilanču stabilizācijas darījumi, kā arī valsts ārējā parāda restrukturizācija.

Kā negatīva tendence jāatzīmē, ka pēdējos gados arvien mērenāka kļūst piesaistīto ĀTI plūsmu intensitāte. Ja laika posmā no 2005. līdz 2007.gadam ārvalstu tiešās investīcijas ienākošā ārvalstu kapitāla struktūrā veidoja vidēji gandrīz 20% un bija noturīgas, tad kopš ekonomiskās krīzes vērojams ievērojams ĀTI samazināšanās (ĀTI plūsmas samazinājās no 5,1% no IKP 2011.gadā līdz 1,5% 2014.gadā), lai gan atšķirībā no citām investīcijām tās ir saglabājušas pozitīvu dinamiku (arī 2009.gadā). Līdzīgas tendences ir vērojamas arī citās Baltijas valstīs. Vidēji gadā ĀTI neto ieplūde Baltijas valstīs periodā no 2011. līdz 2014.gadam bija gandrīz trīs reizes mazākā apjomā nekā pirmskrīzes gados. Piesaistīto ĀTI apjoms 2014.gadā Baltijas valstīs kopumā bija 1259,6 milj. eiro, kas par 13% mazāk nekā pirms gada. Latvija 2014.gadā piesaistīja apmēram 28% no visām ĀTI Baltijas valstīs, Igaunija – 59% un Lietuva – 13%⁸⁴. Pēc ĀTI uz vienu iedzīvotāju Igaunija Latviju apsteidz gandrīz divas reizes (ĀTI apjoms uz 1 iedzīvotāju Igaunijā ir 12595 eiro, Latvijā 6618 eiro, bet Lietuvā 4486 eiro⁸⁵. Pirmskrīzes periodā Baltijas reģionā kā pievilcīgākā valsts ārvalstu investoriem kapitāla izvietošanai bija Igaunija. Tā ir izveidojusies par Baltijas valstu reģiona finanšu centru. Vienlaikus jāatzīmē, ka arī citās nozarēs Igaunija ir pievilcīgāka nekā pārējās Baltijas valstis, savukārt, Lietuvas stiprākā joma ir apstrādes rūpniecība. Jāatzīmē, ka pēc ekonomiskās krīzes ĀTI piesaistē Latvijai ir veicies labāk par Lietuvu un tā ir izvirzījusies otrajā vietā aiz līderes Igaunijas. Latvijas vājāka pozīcija salīdzinot ar Lietuvu un Igauniju ĀTI piesaistē var būt skaidrojama no nepilnībām uzņēmējdarbības vidē. Pēc globālās

⁸³ LB datubāze.

⁸⁴ Ziņojums par Latvijas tautsaimniecības attīstību, LR EM, 2015.gada jūnijs. -68.lpp.

⁸⁵ Kāpēc Latvijā neinvestē?, Forbes Nr.11 (66), 2015.

konkurences indeksa (GCI) 2015-2016.gada reitingā Latvija ir ierindota 44.vietā, bet Lietuva un Igaunija attiecīgi 38. vietā un 30.vietā⁸⁶.

Uzkrātās ĀTI 2015.gada marta beigās Latvijas ekonomikā sasniedza 12447,9 milj. eiro, un to daļa uzkrātā ārvalstu kapitāla struktūrā veidoja gandrīz 28%. Pamatā tās ir koncentrētas 3 nozarēs- banku starpniecībā, darījumos ar nekustamo īpašumu un apstrādes rūpniecībā un to struktūra laika gaitā nav būtiski mainījies (skat. 2.8.tabulu).

2.8.tabula.

ĀTI sadalījumā pa nozarēm Latvijā (perioda beigās, procentos)⁸⁷

	2005	2007	2015
Lauksaimniecība	1,6	1,7	3,6
Apstrādes rūpniecība	11,8	9,3	11,8
Pārējā rūpniecība	13,1	5,9	5,0
Būvniecība	4,2	6,9	3,9
Tirdzniecība un izmitināšana	13,9	13,4	11,3
Transports un uzglabāšana	6,2	3,8	3,1
Finanšu starpniecība	25,6	33,4	26,6
Operācijas ar nekustamo īpašumu	6,8	8,9	12,5
Citi pakalpojumi	12,2	10,5	5,8
Neklasificēta darbība	4,7	6,2	16,3
Kopā	100	100	100

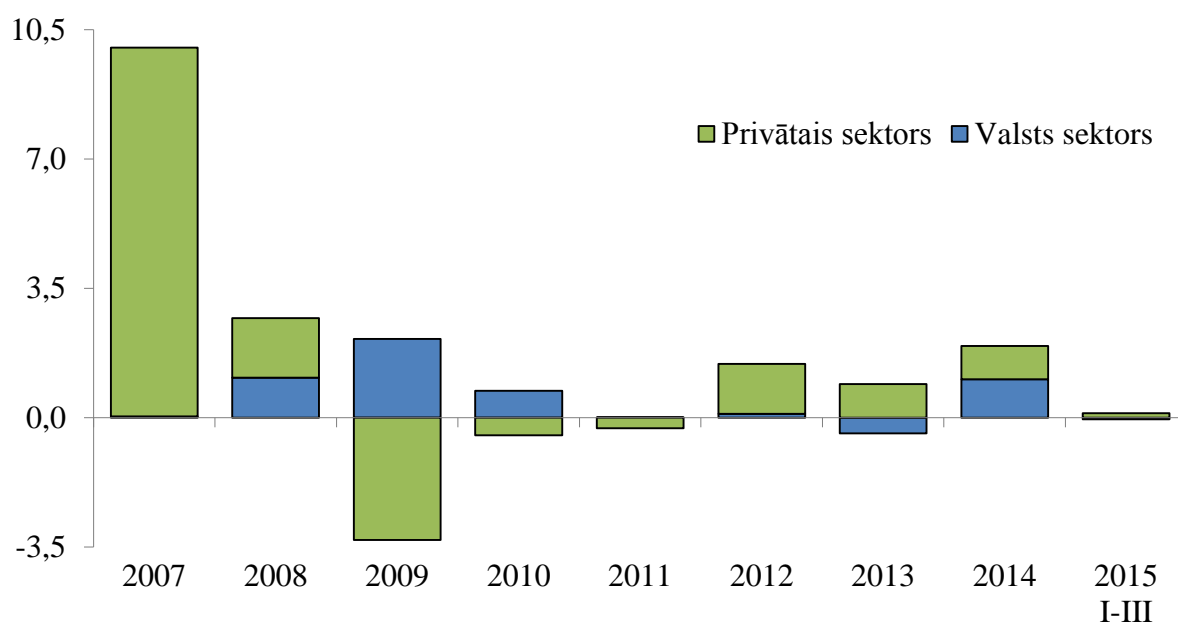
Kā liecina 2.8.tabulas dati vairāk kā 1/4 ĀTI ir koncentrēta finanšu starpniecības sektorā un vēl 12,5% operācijās ar nekustamo īpašumu. Rūpniecībā un lauksaimniecībā kopā ir ap 20% no ĀTI, pārējās ĀTI ir ieguldītas dažādās pakalpojumu nozarēs. Lai gan kopš 2010.gada ienākošo ĀTI plūsmu struktūra Latvijā ir kļuvusi vienmērīgāka, bez izteiktas finanšu sektora dominances, tomēr jāatzīmē, ka joprojām pakalpojumu nozares ārvalstu investoriem šķiet pievilcīgākas. Pēdējo trīs gadu laikā pakalpojumu nozarēs tiek ieguldīts gandrīz piecas reizes vairāk nekā ražošanas nozarēs. Līdz ar to uzkrāto ĀTI struktūrā investīcijas pakalpojumu sfērā veido 75,6%, bet ražošanas nozarēs ieguldīts tikai 24,4% no kopējām uzkrātām ĀTI Latvijas tautsaimniecībā. Gandrīz 30% no kopējām uzkrātajām ĀTI veido Zviedrijas uzņēmēju investīcijas, kas pamatā saistītas ar finanšu starpniecību (banku sektoru).

⁸⁶ The Global Competitiveness Report 2015-2016, The World Economic Forum, Geneva, 2015.

⁸⁷ Ziņojums par Latvijas tautsaimniecības attīstību, LR EM, 2015.gada jūnijs. -68.lpp.

Jāatzīmē, ka ekonomiskās krīzes laikā ir būtiski pieaugušās investīcijas apstrādes rūpniecībā. Laika periodā no 2007.gada beigām līdz 2015.gada marta beigām uzkrāto ĀTI apjoms apstrādes rūpniecības nozarē palielinājās vairāk nekā divas reizes, ko būtiski ietekmēja nozīmīgi ieguldījumi būvmateriālu ražošanā, kokapstrādē un pārtikas rūpniecībā. Tomēr kopējo šajā nozarē uzkrāto ĀTI ziņā Latvija joprojām atpaliek no Lietuvas un Igaunijas. Kā pozitīvais jāatzīmē arī tas, ka Latvijā ir uzlabojusies ĀTI struktūra no kvalitatīvā aspekta – ir samazinājusies zemo tehnoloģiju nozaru daļa par labu vidēji zemo un vidēji augsto tehnoloģiju nozarēm.

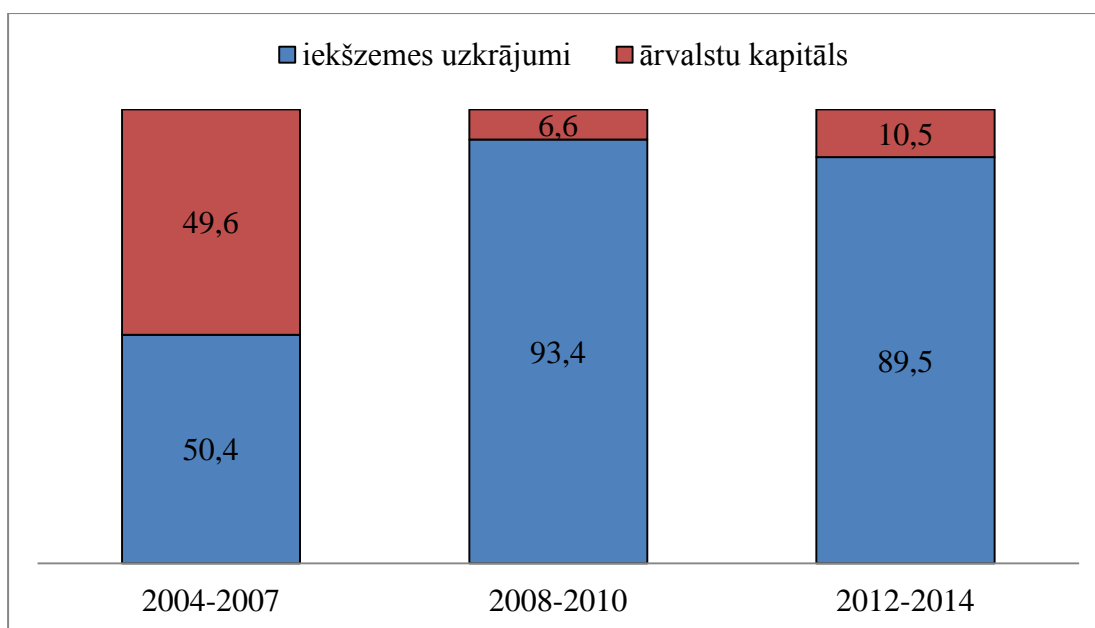
Lielākā daļa piesaistītā ārvalstu kapitāla nonāk privātajā sektorā, tomēr ekonomiskās krīzes laikā (no 2008. līdz 2010.gadam), kad bija vērojama kapitāla aizplūde no privātā sektora, valsts sektors kļuva par nozīmīgu ārvalstu investīciju piesaistītāju (skat. 2.7.attēlu).

2.7.attēls. Piesaistītā ārvalstu kapitāla struktūra Latvijā (mljrd. eiro)⁸⁸

Arī 2014.gadā valsts sektorā nonāca vairāk kā puse no visa piesaistītā ārvalstu kapitāla. Tomēr pēc ekonomiskās krīzes ir ievērojami samazinājusies ārvalstu kapitāla nozīme iekšzemes investīciju finansēšanā. Pirmajos gados pēc pievienošanās ES, ārvalstu kapitāls veidoja gandrīz pusi no Latvijas iekšzemes investīciju finansējuma, taču krīzes laikā situācija mainījās un šobrīd ārvalstu kapitāla nozīme ir salīdzinoši neliela. Laika posmā no 2007. līdz 2014.gadam ārvalstu kapitāls veidoja vidēji 10,5% no iekšzemes investīciju finansējuma, pārējo nodrošināja Latvijas iedzīvotāju un uzņēmumu uzkrājumi (skat.2.8.attēlu).

⁸⁸ Ziņojums par Latvijas tautsaimniecības attīstību, LR EM, 2015.gada jūnijs. -69.lpp.

2.8.attēls. **Latvijas investīciju finansēšanas struktūra** (procentos)

Lai gan pēdējos gados ārvalstu kapitāla ieplūde Latvijas tautsaimniecībā ir ievērojami samazinājusies, tomēr kopējās saistības pret ārējo pasauli joprojām ir ievērojamas. Kā liecina Latvijas starptautisko investīciju bilances dati, 2015.gada marta beigās bruto ārējais parāds bija 145,7% līmenī no IKP, t.sk. valdības bruto ārējais parāds sasniedza 7129,8 milj. eiro (29,5% no IKP)⁸⁹.

Apkopojot veikto investīciju struktūras analīzi var izdarīt sekojošus secinājumus:

- investīciju plūsmu pamatvirzienus nozaru griezumā nosaka tautsaimniecības struktūra, atsevišķu nozaru attīstības dinamika, to kapitālietilpība un ieguldījumu atdeve;
- investīciju nozaru struktūras analīze liecina, ka lielākais investīciju apjoms Latvijā ir koncentrēts dažādās pakalpojumu nozarēs, savukārt ražošanas nozaru konkurētspēja investīciju piesaistē ir vājāka, ko pamatā nosaka atšķirīgais ieguldījumu atdeves līmenis;
- finanšu krīzes ietekmē vislielākais investīciju kritums tika piedzīvots būvniecībā, kā rezultātā to īpatsvars kopējās investīcijās 2014.gadā sastādīja tika 2,3%, kas ierobežo būvniecības nozares attīstības iespējas;
- ievērojamas investīciju svārstības ir novērojamas apstrādes rūpniecībā, kas pamatā saistīts ar ārējā pieprasījuma izmaiņām, tomēr to īpatsvars ir diezgan noturīgs un atbilst nozares ieguldījumam kopējā pievienotajā vērtībā;

⁸⁹ LB datubāze.

- vairāk kā 50% no investīcijām apstrādes rūpniecībā ir koncentrētas pārtikas rūpniecībā un kokapstrādē, kas pēc tehnoloģiskās intensitātes tiek pieskaitītas pie zemo vai vidēji zemo tehnoloģiju nozarēm, kas negatīvi ietekmē investīciju atdevi;
- pēc aktīvu veidiem pusi no visām investīcijām Latvijā veido ieguldījumi dažādās ēkās un būvēs, kam seko ieguldījumi mašīnās un iekārtās;
- pēc ekonomiskās krīzes ievērojami ir samazinājies ieguldījumu apjoms transportlīdzekļos un mājokļos (to īpatsvars kopējās investīcijās 2014.gadā veidoja 17,7%);
- Latvijā ir raksturīgas ievērojamas atšķirības investīciju izvietojumam reģionālā griezumā, kas saistīts ar dažādo ekonomisko aktivitāti un infrastruktūras pieejamību reģionos;
- gandrīz puse no kopējām investīcijām ik gadu tiek ieguldītas Rīgas reģionā, kur koncentrējas nozīmīgākie valsts ekonomiskās attīstības potenciāla elementi, kā arī valsts nozīmes infrastruktūras objekti, salīdzinoši augsta investīciju aktivitāte ir vērojama arī Pierīgā un arī Kurzemes reģionā (pamatā Ventspilī un Liepājā), savukārt vismazāk investīcijas nonāk Latgales un Vidzemes reģionā;
- ārvalstu kapitāla plūsmu dinamika pēc ekonomiskās krīzes ir ievērojami samazinājusies, arī ārvalstu kapitāla nozīme iekšzemes investīciju finansēšanā no 2012. līdz 2014.gadam bija nenozīmīga un veidoja tikai 10,5%, kas norāda uz to, ka samazinājusies Latvijas atkarība no ārvalstu kapitāla, tomēr kopējās saistības pret ārējo pasauli joprojām ir ievērojamas (gandrīz 150% no Latvijas IKP).

3. INVESTĒŠANAS PROCESU POZITĪVO UN NEGATĪVO TENDENČU IZVĒRTĒJUMS

3.1. Investīciju ietekme uz Latvijas tautsaimniecības izaugsmi un konkurētspēju

Lai novērtētu investīciju ietekmi uz Latvijas tautsaimniecību autors aplūkoja gan Latvijas Bankas speciālistu (D.Paulas, O.Krasnopjorova, A.Meļihova, I.Kasjanova, K.Beņkovska u.c.) veiktos pētījumus, gan citu autoru (D.Titarenko, K.Purmaļa, M.Kazāka) darbus, kuros pamatā tiek izmantotas dažādas Koba- Duglasa ražošanas funkcijas modifikācijas. Jāatzīmē, ka ražošanas funkcijas novērtēšana parasti tiek apgrūtināta ar nepieciešamo statistisko datu trūkumu, īpaši kas saistīti ar uzkrātā kapitāla laika rindām ceturkšņu griezumā. Nacionālie konti, kuri nodrošina ar informāciju par uzkrātā kapitāla apjomu tautsaimniecībā Latvijā ir pieejami tikai gada griezumā. Turklāt, nacionālie konti nesniedz nekādu informāciju par to, kā tautsaimniecībā uzkrātais kapitāls tiek sadalīts par ražošanas nozarēm. Tas ir ļoti būtisks trūkums statistikā, kas bremzē detalizētāku tautsaimniecības izpēti ar ekonometriskām metodēm⁹⁰. Tāpat LR CSP, sakarā ar metodoloģijas izmaiņām, regulāri veic IKP pārrēķinus, kuru dēļ IKP dati nav pilnībā salīdzināmi ar iepriekšējo periodu datiem. Tādējādi dažādi autori savos pētījumos balstās uz nedaudz atšķirīgiem pieņēmumiem gan par uzkrātā kapitāla apjomu Latvijas tautsaimniecībā, gan amortizācijas (nolietojuma) normu, gan citiem faktoriem (skat.3.pielikumu). Neskatoties uz to, dažādu Latvijas autoru veiktās ekonometriskās analīzes rezultāti ir diezgan līdzīgi. Salīdzinot K.Beņkovska⁹¹, A.Meļihova⁹², D.Titarenko⁹³ u.c. autoru pētījumu rezultātus, var secināt, ka Latvijas tautsaimniecībā ienākumi no kapitāla veido aptuveni vienu trešo daļu ienākumu. Tādējādi investīcijas, kas nodrošina uzkrātā kapitāla apjomu pieaugumu ir būtisks ekonomiskās izaugsmes faktors Latvijā. D.Titarenko to uzskata par būtiskāko ekonomiskās izaugsmes faktoru laika periodā no 1997. līdz 2006.gadam. Saskaņā ar viņa aprēķiniem kapitāla vidējais devums IKP pieaugumā dotajā laika periodā bija par 2 procentu punktiem augstāks nekā KFP pieaugums (kas pēc būtības ir ekonomikas izaugsmes neizskaidrotā komponente) un par 3,5 procentu punktiem augstāks nekā darbaspēka devums⁹⁴. Tomēr gan D.Titarenko, gan citi autori (piemēram, O.Kasnopjorovs) atzīmē, ka investīciju un citu faktoru devumu būtu lietderīgi pētīt atsevišķi

⁹⁰ Purmalis K., Latvijas darba tirgus analīze un tā attīstības perspektīvas, Promocijas darba kopsavilkums, LU EVF, Rīga, 2010.-38.lpp.

⁹¹ Beņkovskis K., Stikuts D., Latvijas makroekonomiskais modelis, Rīga, LB, 2006.

⁹² Meļihovs A., Dāvidsons G., Ražošanas progresa un cilvēkkapitāla nozīme Latvijas tautsaimniecības izaugsmes nodrošināšanā, Rīga, LB, 2006.

⁹³ Titarenko D., Investīcijas kā Latvijas ekonomikas izaugsmes faktors, Promocijas darbs, LU EVF, Rīga, 2008.

⁹⁴ Turpat, 194.lpp.

atšķirīgos tautsaimniecības izaugsmes laika posmos (straujās izaugsmes un krīzes gados). Pēc D.Titarenko novērtējuma (skat.3.1.tabulu) lielāks kapitāla devums IKP pieaugumā Latvijā bija vērojams pēc Latvijas pievienošanās ES (no 2004. līdz 2007.gadam).

3.1. tabula.

Izaugsmes faktoru vidējais devums Latvijas reālā IKP pieaugumā no 1997. līdz 2007.gadam⁹⁵

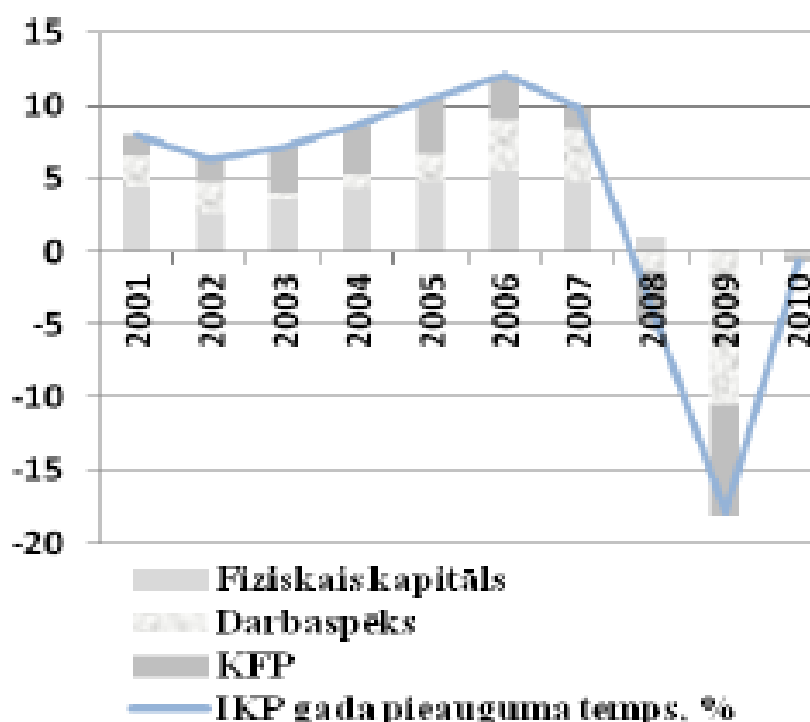
Periods	Reālā IKP pieaugums (sezonāli izlīdzinātie dati, %, vidēji ceturksnī)	Kapitāla devums kopējā IKP pieaugumā (procentu punktos)	Darbaspēka devums IKP pieaugumā (procentu punktos)	KFP devums IKP pieaugumā (procentu punktos)
1998-1999 (Krievijas finanšu krīze)	3,9	4,2	-0,7	0,4
2000-2003	6,8	3,7	0,6	2,5
2004-2007 (straujās izaugsmes periods)	9,8	4,8	1,7	3,3
1997-2007	7,5	4,1	1,0	2,5

Kā liecina dotās tabulas dati no 1997.līdz 2007.gadam uzkrātā kapitāla apjomu pieaugums Latvijā nodrošināja visbūtiskāko vidējo devumu reālā IKP pieaugumā, īpaši straujās izaugsmes gados, kad, kā liecina maģistra darba 2. nodālā veiktā investēšanas procesu analīze, bija vērojams straujš investīciju kāpuma temps, kā dēļ auga arī kapitāla devums reālā IKP pieaugumā (par 1,1 procentu punktu). Pie tam gan Latvijas, gan ārvalstu pētījumos ir apstiprināts, ka fiziskā kapitāla uzkrāšana palielina darba ražīgumu gan tieši (pieaugot kapitāla pret darbaspēka attiecībai), gan arī netieši, ļaujot valstij izmantot produktīvākas tehnoloģijas. Uz to norāda arī 3.1 tabulas dati, jo pēc Latvijas pievienošanās ES radās jauni stimuli uzņēmējdarbības attīstībai, pieauga uzņēmumu aktivitāte un pieprasījums pēc darbaspēka, līdz ar to bija vērojama arī intensīva darbaspēka un citu resursu izmantošana, kas veicināja arī būtisku nodarbinātības, KFP un IKP pieaugumu.

⁹⁵ Latvijas ekonomikas konkurētspēja un investīciju nozīme tās veicināšanā, Monogrāfija E.Dubras redakcijā, LU Akadēmiskais apgāds, Rīga, 2009.- 129.lpp

Autoram likās interesanti arī O.Krasnopjorova pētījumi par kapitāla devumu sadalot to institucionālo (valsts un privātais) griezumā. Tika secināts, ka palielinot fiziskā kapitāla apjomu privātajā sektorā par 1%, var sasniegt par 0.311% augstāku IKP, savukārt par 1% palielinot fiziskā kapitāla apjomu sabiedriskajā sektorā, IKP pieaugs tikai par 0.049%⁹⁶, jo privātā un valsts sektora daļa kopējā pievienotā vērtībā ir atšķirīga. Sabiedriskā kapitāla devums ekonomikas izaugsmē bija būtisks vien 2004.-2007.gada periodā, kas saistāms galvenokārt ar pieaugušo ES struktūrfondu līdzekļu ieplūdi. Pēc autora domām tas norāda arī uz atšķirīgu kapitāla atdevi (kapitāla izmantošanas efektivitāti) valsts un privātā sektorā.

O.Krasnopjorova pētījums apstiprina citu autoru secinājumus par fiziskā kapitāla nozīmi Latvijas tautsaimniecībā, pie tam, O.Krasnopjorovs ir ņēmis vērā arī pēdējās globālās finanšu krīzes ietekmi, kas nebija iepriekšējos pētījumos. Pēc viņa domām kopējā fiziskā kapitāla akumulācijas process (privātā un sabiedriskā kapitāla devums) var izskaidrot 83% no Latvijas IKP pieauguma, kas ir ļoti augsts rezultāts salīdzinot ar citiem pētījumiem (skat.3.1.attēlu).

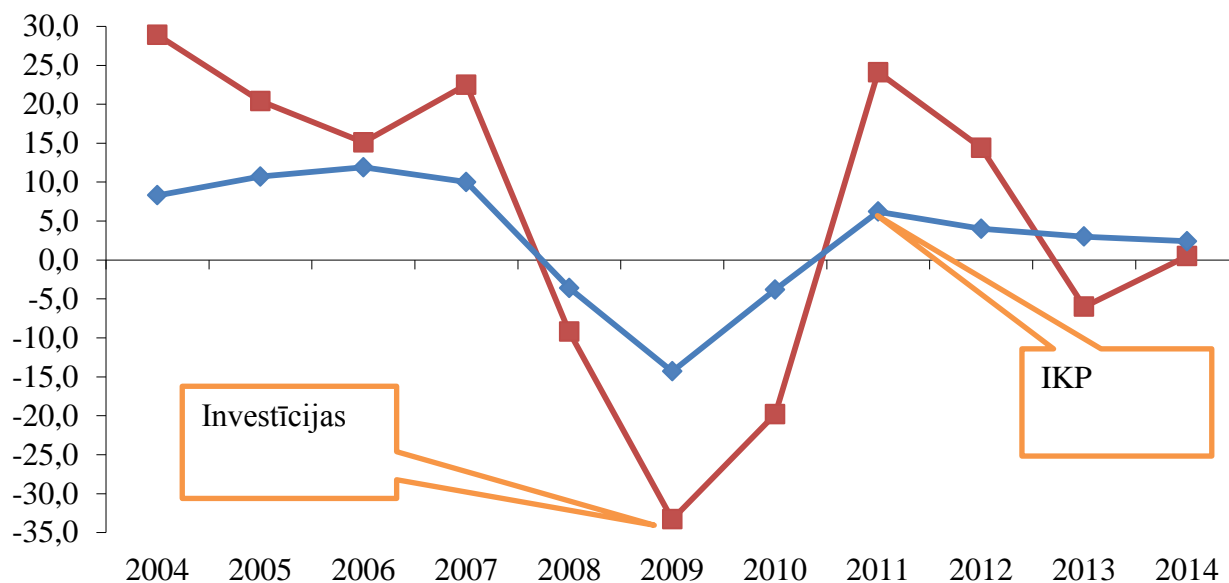
3.1.attēls. Ražošanas faktoru un KFP devums Latvijas IKP pieaugumā (2001. - 2010.gadā, procentpunkti)⁹⁷

Saskaņā ar O.Krasnopjorova aprēķiniem tika noteikts, ka investīcijas ir vairāk elastīgas pret ekonomikas cikla stāvokli nekā citas IKP komponentes, tādējādi tautsaimniecības atlabšanas

⁹⁶ Krasnopjorovs O., Latvijas ekonomikas izaugsmi noteicošie faktori, Promocijas darbs, LU EVF, Rīga, 2012.-93.lpp.

⁹⁷ Turpat 100.lpp.

periodā investīcijas kļuva par komponenti, kas nodrošināja lielāko devumu IKP kāpumā⁹⁸. Autors pievienojas šim viedoklim, ko apstiprina arī 3.2.attēla dati.

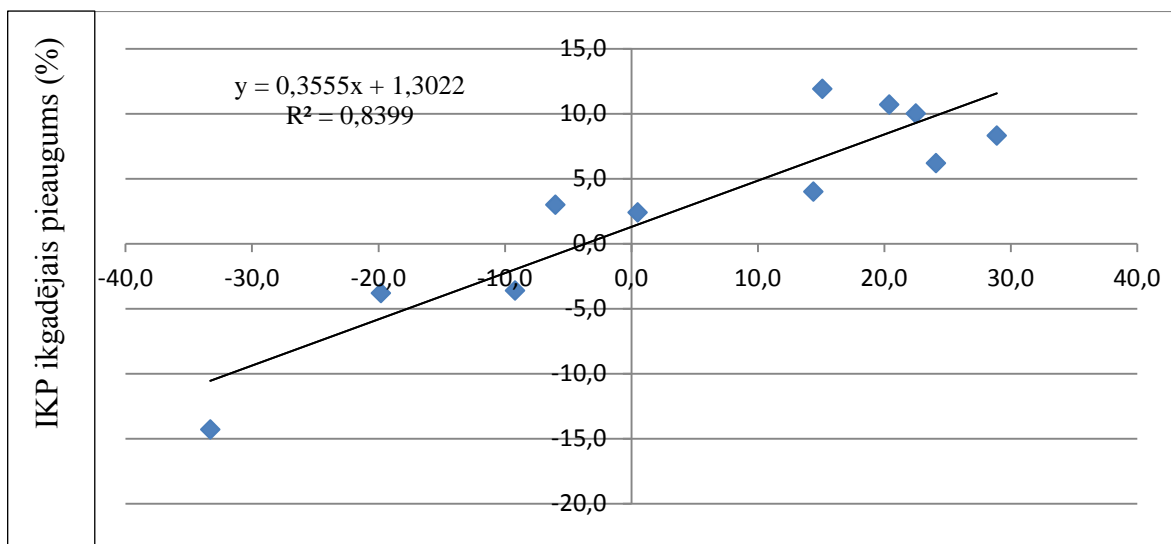
3.2.attēls. **Investīciju izmaiņas ekonomisko ciklu fāzēs** (Investīciju un IKP pieaugums pret iepriekšējo gadu, procentos)⁹⁹

Latvijā ir vērojamas būtiskas investīciju svārstības ekonomisko ciklu fāzēs. Investīciju dinamika ekonomikas uzplaukuma fāzē (2004-2007.gados) vidēji par 6-7 procentu punktiem pārsniedza IKP pieauguma tempus, savukārt investīciju devums IKP pieaugumā pārsniedza 50% (skat.3.pielikuu). Savukārt, 2007.gadā investīciju dinamika būtiski palēninājās un jau 2008.gada trijos ceturkšņos tika investēts par 12% mazāk, nekā 2007.gada atbilstošajā periodā, kas lielākoties noteica IKP samazinājumu. Galvenie faktori, kas ietekmēja investīciju svārstības Latvijā ekonomikas uzplaukuma, un it īpaši krīzes periodā bija ārējā finansējuma pieejamība (krīzes laikā banku kreditēšanas samazināšanās) un kapitāla izmaksas (krīzes laikā bija vērojams reālo kapitāla izmaksu kāpums).

Autors, izmantojot korelācijas analīzes metodi, izvērtēja sakarību starp investīciju un IKP pieaugumu Latvijā no 2004. līdz 2014.gadam (3.3.attēls). Kā liecina analīzes rezultāti, pastāv pozitīva sakarība starp investīciju izmaiņām un IKP pieaugumu. Tas apliecina arī to, ka investīciju samazinājums krīzes laikā bija viens no galvenajiem iemesliem IKP kritumam (regresijas determinācijas koeficients $R^2 = 0.8399$, tātad šis modelis izskaidro 83.99% no IKP variācijas).

⁹⁸ Krasnopjorovs O., Latvijas ekonomikas izaugsmi noteicošie faktori, Promocijas darbs, LU EVF, Rīga, 2012.-101.lpp.

⁹⁹ Veidojis autors, izmantojot CSP datubāzi

Investīciju izmaiņas (% pret iepriekšējo gadu)

3.2.attēls. IKP un bruto pamatkapitāla veidošanas pieaugumu tempu sakarība Latvijā (2004.-2014.g.)¹⁰⁰

Apkopojot dažādu zinātnisko publikāciju un autora analīzes rezultātus, var secināt, ka investīcijas ir viens no nozīmīgākajiem IKP pieauguma faktoriem Latvijā pēdējo piecpadsmit gadu laikā. Pētījumi un statistikas dati apstiprina, ka kapitāla uzkrāšana veicina straujāku IKP pieaugumu un nodrošina nosacījumus tautsaimniecības attīstībai. Pēc dažādu autoru vērtējuma investīciju devums IKP pieaugumā Latvijā sastāda no 46,5 līdz pat 83% un tā vairāk elastīgas pret ekonomikas cikla stāvokli nekā citas IKP komponentes.

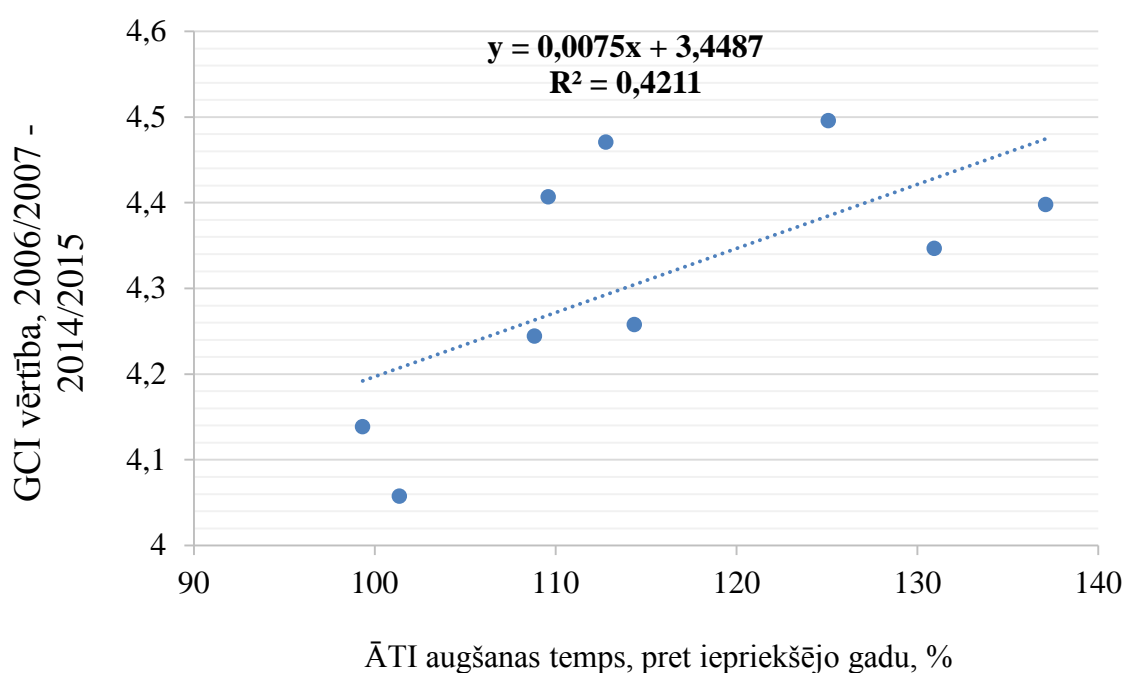
Lai novērtētu investīciju nozīmi valsts konkurētspējā, autors izmantoja Globālā konkurētspējas indeksa (GCI) rezultātus un metodoloģiju, saskaņā ar kuru, par valsts konkurētspējas priekšrocībām tiek uzskatīti tie faktori, kuru vērtējums (vieta) GCI reitingā ir augstāks par valsts kopējo vietu GCI indeksa reitingā¹⁰¹. GCI aprēķināšanā tiek analizēti vairāk kā 90 dažādi rādītāji, kas apkopoti divpadsmit pīlāros, kas nosacīti iedalīti trīs grupās: pamatnosacījumu faktori, efektivitātes stiprināšanas faktori un inovāciju faktori (skat.4.pielikumu). 2015.-2016.gada GCI reitingā Latvija ieņēma 44.vietu 140 valstu vidū un tika pieskaitīta pie valstīm, kas atrodas pārejas posmā no otrās (investīciju virzītas) uz trešo (inovāciju virzītu) ekonomikas attīstības stadiju. Latvija saņēma 37.vietu (5,1 punktu no 7) pamatnosacījumu faktoru grupā un 39.vietu (4,4 punktu) efektivitātes stiprināšanas faktoru grupā, savukārt inovāciju faktoru vērtējumā Latvija ieņēma tikai 58 vietu. Tas norāda uz to, ka Latvijas konkurētspējas palielināšanā lielu lomu spēlē investīcijas producētajos aktīvos, kas nodrošina preču, darba un finanšu tirgu efektivitāti, kā arī tehnoloģiju gatavību pārejai uz nākamo attīstības

¹⁰⁰ Autora viedots attēls.

¹⁰¹ The Global Competitiveness Report 2015-2016, The World Economic Forum, Geneva, 2015.-47.lpp.

līmeni. Tāpat svarīgi ir ieguldījumi infrastruktūrā, jo pēc šī rādītāja Latvija GCI reitingā ieņem tikai 49.vietu, atpaliekot gan no Lietuvas, kas ieņem 42.vietu, gan Igaunijas, kas ierindota 33.vietā. Lai gan indeksa veidotāji atzīmē labo Latvijas ostu un aviotransporta infrastruktūru, tomēr problēmas rada sliktā ceļu kvalitāte (pēc šī rādītāja Latvija ierindota 96.vietā, ievērojami atpaliekot no Lietuvas, kas atrodas 33.vietā un Igaunijas, kam piešķirta 48.vieta).

GCI indeksa veidotāji uzsver, ka pastāv cieša sakarība starp GCI vērtību un NKP uz 1 iedzīvotāju, kas norāda uz to, ka indeksa vērtība ir labs rādītājs, pēc kura veikt dažādus modeļus un spriedumus. Īpaši tas attiecas uz ārvalstu investīciju piesaisti. Tāpēc autors, izmantojot korelācijas analīzi, veica izpēti, vai pastāv sakarība starp ĀTI un GCI vērtību Latvijā pēdējo 10 gadu laikā (skat.3.4.attēlu)

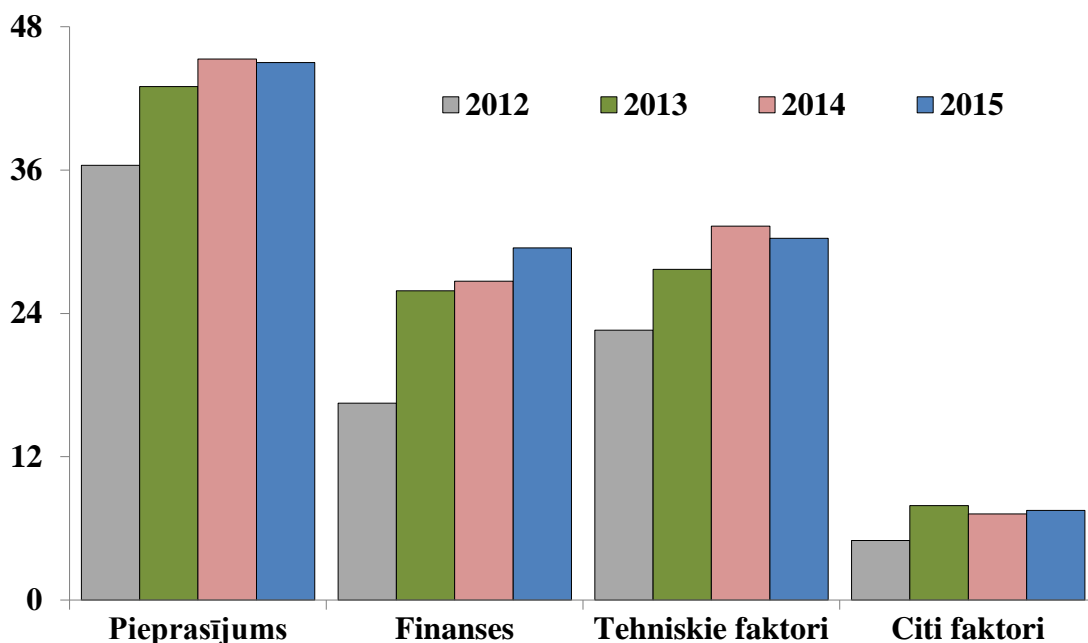
3.4.attēls. **GCI un ĀTI sakarība Latvijā (2006.-2015.g.)**¹⁰²

Kā liecina 3.4.attēla dati, lai gan pastāv pozitīva sakarība starp GCI un investīciju ieplūdi valstī, tomēr tā nav cieša un ir citi nozīmīgi faktori, kas to ietekmē. Tomēr nevar noliegt, ka ārvalstu investoriem pievilcīgākas šķiet valstis kur ir augstāki ekonomiskās attīstības (NKP uz 1 iedzīvotāju) un konkurētspējas rādītāji, jo tas nodrošina arī labākus apstākļus ienākumu gūšanai un uzņēmumu attīstībai. Piemēram, Latvijai, salīdzinot ar Igauniju, ir ievērojami sliktāki rādītāji gan kopējā GCI reitingā, gan atsevišķās GCI pozīcijās un piesaistīto ATI apjoms Latvijā ir divreiz mazāks nekā Igaunijā. Pie tam, ja ārvalstu investoru interese par kādu valsti ir zema, tas nozīmē, ka nepievilcīgi apstākļi uzņēmējdarbības attīstībai ir ne tikai ārzemniekiem, bet arī vietējiem uzņēmējiem.

¹⁰² Autora veidots attēls, izmantojot Latvijas Bankas un World Economic Forum Competitiveness Ranking datubāzes.

3.2. Investīcijas kavējošie faktori un investīciju vides uzlabošanas iespējas Latvijā

Kā jau tika minēts maģistra darba otrajā nodaļā, viena no būtiskākajām investēšanas procesa problēmām šobrīd Latvijā ir zema investoru aktivitāte. To apliecina arī rūpniecības uzņēmumu vadītāju aptaujas rezultāti, kurā ir atzīmēts, ka nozīmīgākais investīcijas veicinošais faktors ir pieprasījuma pieaugums (skat. 3.5.attēlu).

3.5.attēls. Investīcijas ietekmējošie faktori rūpniecībā¹⁰³

Kopš 2012.gada būtiski ir palielinājusies finanšu pieejamības faktoru nozīme investīciju stimulēšanā. Arī 2015.gadā finansiālie apstākļi tiek lēsti kā nozīmīgs investīcijas atbalstošs faktors, kas ir līdzvērtīgs tehniskā rakstura faktoriem, kā, piemēram, tehnoloģiju attīstība, kvalificēta darbaspēka pieejamība u.c. Jāatzīmē, ka ES valstīs pēdējos gados tehniskie faktori tiek norādīti kā galvenie investīciju stimuli, kam seko pieprasījums. Investīciju pieaugumu nākotnē varētu sekmēt pieprasījuma pieaugums, kā arī uzņēmēju pozitīvais nākotnes redzējums, kas veicinātu jaudu noslodzes palielinājumu. Pēc uzņēmumu vadītāju vērtējuma pozitīvas tendences investēšanas procesā lielā mērā noteiks arī kredītresursu un citu ārējo finansēšanas avotu pieejamība (t.sk ES fondu) un vēlme nostiprināt savas pozīcijas ārējos un iekšējos noieta tirgos, tai skaitā tehnoloģiski atjaunojot esošās ražošanas jaudas.

Par uzņēmējdarbības vides kvalitāti un investīciju ierobežojošiem faktoriem liecina arī „Doing Business” indekss, ko kopš 2004.gada aprēķina Pasaules Banka, ņemot vērā t.s. “iespējas

¹⁰³ Ziņojums par Latvijas tautsaimniecības attīstību, LR EM, 2015.gada jūnijs. -22.lpp.

noteicošos “ faktoros, kas skar visus uzņēmējdarbības „dzīves cikla” posmus. Tas atspoguļo uzņēmējdarbības uzsākšanas un tālākvirzīšanas iespējas no administratīvo darbību un izmaksu viedokļa. Doing Business 2015 pētījumā, kura atskaites periods ir no 2013.gada 2. jūnija līdz 2014. gada 1.jūnijam, 189 valstu konkurencē Latvija ierindota augstajā 23.vietā¹⁰⁴. Jāatzīmē, ka uzņēmējiem labvēlīgas vides novērtējumā Latvija atrodas 9. vietā Eiropas Savienības dalībvalstu vidū, novērtējumā piekāpjoties Dānijai, Apvienotajai Karalistei, Somijai, Zviedrijai, Īrijai, Vācijai, Austrijai un Igaunijai. Aplūkojot Latvijas vērtējumu atsevišķās jomās, var secināt, ka salīdzinot ar iepriekšējo gadu ir vērojams progress tādās jomās kā nodokļu maksāšana, nekustamā īpašuma reģistrācija un būvniecības atļauju izsniegšana, tomēr ir jomas, kur Latvijas pozīcijas pasliktinājušās (skat. 3.2.tabulu).

3.2.tabula.

Latvijas vieta atsevišķās “Doing Business” indeksa jomās¹⁰⁵

Latvija	DB 2014 (no 189 valstīm)	DB 2015 (no 189 valstīm)	Izmaiņas
Kopējā vieta	24	23	+ 1
Uzņēmējdarbības uzsākšana	26	36	-10
Būvniecības atļaujas	48	47	+1
Elektroenerģijas pieslēgums	82	89	-7
Nekustamā īpašuma reģistrācija	33	32	+1
Kredītu reģistrs	19	23	-4
Investoru tiesību aizsardzība	48	49	-1
Nodokļu maksāšana	28	24	+4
Pārrobežu tirdzniecība	26	28	-2
Līgumu izpilde	15	16	-1
Uzņēmējdarbības izbeigšana	38	40	-2

Kā redzams no dotajā tabulā apkopotajiem datiem, Latvijā joprojām ir problēmas ar mazākuma investoru tiesību aizsardzību, kredītu reģistru, tāpat ievērojami ir pasliktinājušās Latvijas pozīcijas elektroenerģijas pieslēguma un uzņēmējdarbības uzsākšanas jomā. Salīdzinot ar Lietuvu un Igauniju, Latvijā ir dārgāka elektroenerģija un sarežģītāka piekļuve enerģijai. Latvijā elektroenerģijas cenas industriālajiem patērētājiem ir par 20% augstākas nekā Igaunijā un 35%

¹⁰⁴ Doing Business 2015, International Bank for Reconstruction and Development, The World Bank, 2014.

¹⁰⁵ Ziņojums par Latvijas tautsaimniecības attīstību, LR EM, 2015.gada jūnijs. -126.lpp.

augstākas nekā Somijā¹⁰⁶. Atšķirīgās cenas iemesls ir nepietiekami Latvijas starpsavienojumi ar ziemeļvalstu energosistēmām, obligātā iepirkuma komponente, kas subsidē atjaunojamās enerģijas ražošanu, kā arī augstās sadales tīkla uzturēšanas izmaksas. Tas liecina, ka Latvijā vēl arvien ir nepieciešamas reformas, lai Latvijas uzņēmējdarbības vide kļūtu pievilcīga gan vietējiem uzņēmējiem, gan ārvalstu investoriem. Lai gan pēdējo gadu laikā uzņēmuma reģistrēšanas ilguma ziņā Latvijā ir vērojams uzlabojums, jāņem vērā, ka kaimiņvalstīs tas ir izdarāms vēl ātrāk, piemēram, gan Igaunijā, gan Lietuvā jauna uzņēmuma reģistrēšanai vajadzīgas uz pusi mazāks laiks (aptuveni 6,5 dienas, bet Dānijā – 5,5 dienas). Ir arī citas problēmas, kas saistītas ar dažādām administratīvām prasībām, uz ko ir norādījuši Latvijas uzņēmēji EM pasūtītajā pētījumā „Administratīvo procedūru ietekme uz uzņēmējdarbības vidi”. Tajā secināts, ka risinot ar administratīvām prasībām saistītus jautājumus uzņēmēji vidēji tērē 13% sava darba laika¹⁰⁷, kas pēc autora domām ir ļoti daudz.

2015.gadā Ārvalstu investoru padome (ĀIP) sadarbībā ar Rīgas Ekonomikas augstskolu (docentu A.Sauku) izveidoja Ārvalstu investoru uzņēmējdarbības vides uztveres indeksu (FICIL Sentiment Index)¹⁰⁸. Atšķirībā no globālajiem indeksiem (Globālā konkurētspējas indeksa, Doing Business u.c.) šis ir kvalitatīvs, nevis kvantitatīvs pētījums, kurā esošie ārvalstu investori Latvijā atbild uz jautājumiem par faktoriem, kuri nosaka viņu lēmumus turpināt investēt Latvijā, kā arī nosacījumiem, kuri tieši ietekmē valsts konkurētspēju, piesaistot jaunas investīcijas. Indekss balstās uz padziļināto interviju rezultātiem ar 28 lielu ārvalstu uzņēmumu pārstāvjiem (Bosch, Ernst & Young, Knaf, Linstow, Neste, Microsoft, SEB banka u.c.). Indeksa veidotāji noskaidrojuši, ka Latvijā kopumā ir 3489 kompānijas ar apgrozījumu virs 145 tūkstošiem EUR gadā ar ārvalstu kapitālu (vismaz 50%)¹⁰⁹. Ārvalstu kapitāla uzņēmumi ir nozīmīgi Latvijas tautsaimniecībai, jo tie samaksā ap 49% no Latvijas kopējā nodokļu apjoma un nodrošina darbavietas vairākiem nekā simts tūkstošiem strādājošo (ārvalstniekiem piederošos uzņēmumos Latvijā ir nodarbināti 25 % no visiem privātajā sektorā strādājošajiem¹¹⁰). Darba grupa, strādājot pie uzņēmējdarbības vides uztveres indeksa izveides, identificēja būtiskākos faktorus, kas potenciāli varētu ietekmēt Latvijas konkurētspēju (skat. 3.3.tabulu) un lūdza ārvalstu investorus tos novērtēt. Vērtējums indeksā tika sniegts skalā no viens līdz pieci, kur viens nozīmē ļoti zemu konkurētspējas novērtējumu, bet pieci – ļoti augstu konkurētspējas novērtējumu.

¹⁰⁶ Kāpēc Latvijā neinvestē?, Forbes Nr.11 (66), 2015.-26.lpp.

¹⁰⁷ Administratīvo procedūru ietekme uz uzņēmējdarbības vidi, Ziņojums, LR EM, 2014

¹⁰⁸ The Investment Climate in Latvia: The Viewpoints of Foreign Investors,
<http://www.ficil.lv/f/ficil%20sentiment%20index%20report%202015.pdf>

¹⁰⁹ Turpat.

¹¹⁰ Kāpēc Latvijā neinvestē?, Forbes Nr.11 (66), 2015.-25.lpp.

Faktori, kas potenciāli ietekmē Latvijas konkurētspēju¹¹¹

Uzņēmējdarbības kultūra
Demogrāfija (iedzīvotāju skaita pieaugums)
Izglītība un zinātne/inovācija
Veselības aprūpes sistēma
Sociālā aizsardzība
Infrastruktūra (ceļi, elektrība un tml.)
Iekšzemes pieprasījums
Ārvalstu pieprasījums (eksports)
Rūpniecības tradīcijas
Darbaspēka pieejamība (gan vadības, gan strādājošo līmenī)
Darbaspēka efektivitāte
Zemas ražošanas izmaksas
Monetārā politika
Nodokļu sistēma
Tiesu sistēma
Attieksme pret ārvalstu investoriem
Ieguldījumu atvieglojumi un investoru aizsardzība
Enerģijas resursi
Citi faktori

Interviju rezultātā tika noskaidrots, ka ārvalstu investori augstu vērtē Latvijas darbaspēka efektivitāti (3,2 punkti), darbaspēka kvalitāti (3 punkti), finanšu sistēmu un finanšu tirgus regulāciju, loģistiku un kopējo infrastruktūru (īpaši Rīgas lidostu). Zemāko vērtējumu indeksā saņēma izglītības kvalitāte (2,8 punkti), veselības aprūpe un sociālās aizsardzības kvalitāte (2,6 punkti) un demogrāfija (2 punkti). Latvijā atšķirībā no kaimiņvalstīm nodokļu maksājumos nav ietverta veselības aprūpe, tāpēc tam nepieciešami papildus izdevumi no uzņēmēju puses. Tāpat Latvijas izglītības sistēma nenodrošina izglītības atbilstību darba tirgus prasībām, jo 40% absolventu šobrīd grādu ir ieguvuši sociālajās zinātnēs, kamēr OECD valstīs vidējais rādītājs ir 34%, bet Igaunijā 31%, savukārt inženierijas absolventi Latvijā veido tikai 18% no kopējā

¹¹¹ The Investment Climate in Latvia: The Viewpoints of Foreign Investors, <http://www.ficil.lv/f/ficil%20sentiment%20index%20report%202015.pdf>

absolventu skaita (Igaunijā 24%)¹¹². Uzņēmējdarbības vides uztveres indekss apstiprina, ka, lai Latvija sāktu virzību uz ilgtspējīgu, strauju un visaptverošu izaugsmi, ir jāatgriežas pie iesākto reformu programmas uzņēmējdarbības vides uzlabošanai un nekavējoties jāpievēršas šādām jomām:

1. **Darbaspēka ražīgums, pieejamība un kvalitāte.**

Ir jāturpina cilvēku un finanšu resursu koncentrēšana; jāoptimizē augstākās un profesionālās izglītības sistēma, samazinot infrastruktūras vienību skaitu, uzlabojot kvalitāti un praktiskās prasmes; jāizstrādā un jāievieš vieda imigrācijas politika, kas nodrošinātu ekonomikas attīstībai kvalitatīvi nepieciešamos cilvēkresursus un reizē atvieglotu spiedienu uz sociālās nodrošināšanas sistēmu ilgtermiņā;

2. **Efektīva tiesību aizsardzības un piemērošanas sistēma.**

Drošību garantējošas un efektīvas tiesību aizsardzības un piemērošanas sistēmas esamība valstī ir viens no galvenajiem kritērijiem investēšanas lēmuma pieņemšanā. Nepārskatāma uzņēmējdarbības vide un nestabilitāte kopumā kavē investīciju piesaisti. Šajā saistībā būtu turpināms ne tikai darbs pie darījumu un tiesiskās apgrozības drošības veicināšanas un tiesu sistēmas efektivizācijas, bet arī normatīvā regulējuma stabilitātes veicināšanas un plašākas ieinteresēto pušu, nozares profesionāļu un sabiedrības iesaistīšanas likumdošanas procesā;

3. **Izglītības sistēmas kvalitāte.**

Kvalitatīva izglītības sistēma ir ļoti svarīgs ilgtspējīgas ekonomikas izaugsmes priekšnosacījums, tāpēc ir jāveic augstākās izglītības sistēmas reformas, lai tā varētu konkurēt starptautiski, un kļūt par Latvijas ekonomiskās attīstības dzinējspēku. Reformās galveno uzmanību vajadzētu pievērst augstākās izglītības finansējuma modeļa mainīšanai un augstākās izglītības sistēmas konsolidēšanas veicināšanai;

4. **Maksātnespējas procesa uzraudzības un kvalitātes uzlabošana.**

Maksātnespējas likuma nepārtraukta pilnveidošana pati par sevi nenodrošina tiesisku un caurskatāmu maksātnespējas procesu norisi. Maksātnespējas procesu sistēmas kvalitāti nosaka arī likuma normu piemērošana, kuras ir tiesu, maksātnespējas procesa administratoru un Maksātnespējas administrācijas rokās. Būtiska ir maksātnespējas procesu uzraudzības funkcija un vāja uzraudzība būtiski ietekmē gan parādnieku, gan ar procesu saistīto kreditoru intereses;

5. **Veselības aprūpes un sociālās drošības sistēmu efektivitāte.**

Veselības aprūpes nozares reformas nav nodrošinājušas vērā ņemamus Latvijas iedzīvotāju (pašreizējo un nākotnes darba ņēmēju) veselības rādītāju uzlabojumus. Reformu panākumu atslēga

¹¹² Kāpēc Latvijā neinvestē?, Forbes Nr.11 (66), 2015.-26.lpp.

būtu ne tikai stingra politiskā griba, bet arī vērā ņemami, vienmērīgi un ilgstoši ieguldījumi. Izlēmīgai rīcībai, kuras pamatā var būt grūti pieņemami lēmumi, ir izšķiroša nozīme. Darbaspēka kvalitāte ir viens no nozīmīgākajiem priekšnoteikumiem, ko investori izvērtē, apsverot darbības sākšanu kādā konkrētā vietā. Būtiska loma ir darbinieku izglītībai, prasmēm un pieredzei, tomēr daudz lielāka ietekme uz lēmumu var būt bažām par stabilas sociālās aizsardzības un veselības aprūpes pakalpojumu pieejamību. Ir zināms, ka veselība ir svarīgs ražīgumu veicinošs faktors. Valdība ir nosaukusi veselību tās prioritāšu skaitā. Pārresoru sadarbība, adekvāts finansējums un atgriešanās pie reformu programmas veselības sistēmā ir vienīgas veids, kā valdībai to pierādīt arī darbos. Veselības sistēmai nepieciešamā finansējuma apjoms neizbēgami pieaugs, taču finansējuma palielināšanai jānotiek ciešā sasaistē ar reformu ieviešanu;

6. Atbalsts inovācijām un inovāciju ekosistēmas attīstībai.

Inovāciju attīstībai jāklūst par vienu no valsts ilgtermiņa ekonomiskajiem mērķiem, kam ir pienācīgs politiskais atbalsts un jāveido vienota struktūra valsts paspārnē, kas atbild un koordinē inovāciju attīstību valstī;

7. Šķēršļu novēršana finansējuma ieplūšanai uzņēmējdarbības sektorā.

Pašreizējā situācija ir ļoti labvēlīga finansējuma piesaistei, ņemot vērā zemās kredītprocentu likmes un augsto konkurenci kredītiestāžu vidū. Taču viens no šķēršļiem, kas mazina uzņēmēju pieprasījumu pēc finansējuma un gatavību ieguldīt attīstībā, ir kavēšanās ar jaunā ES plānošanas perioda finansējuma apguvi. Nepieciešams pēc iespējas ātri nodrošināt ES fondu pieejamību uzņēmējiem ražošanas modernizācijai, konkurētspējas stiprināšanai, jaunu produktu un pakalpojumu izstrādei, ieguldījumiem izpētē, kā arī citiem mērķiem;

8. Paredzama nodokļu politika

Prognozējamība ir viens no investīcijām pievilcīgas uzņēmējdarbības vides stūrakmeņiem. Šobrīd ilgtermiņa ekonomiskās vīzijas trūkums kavē turpmākas investīcijas. Sekojot 2016. gada budžeta izstrādei, redzams, ka saasinās cīņa par valsts finansējumu valsts funkciju nodrošināšanai, taču tā sadalē trūkst pārskatāmības un mērķtiecības. Pēkšņi paziņojumi par jauna nodokļa ieviešanu norāda uz ilgtermiņa nodokļu politikas trūkumu. Valstij ir jāpārskata vai tās funkciju veikšanai iekasēto nodokļu apjoms ir adekvāts un laicīgi dialogā ar uzņēmējiem jāmeklē adekvāti un ilgtspējīgi (nevis kampaņveidīgi) risinājumi. Politiskai līderībai jāierauga un jādefinē valsts izaugsmes perspektīvas un jāpalīdz uzņēmējiem darboties, lai tās sasniegtu.

9. Ēnu ekonomikas ierobežošana.

Galvenais veids, kā palielināt nodokļu ieņēmumus, uzlabojot fiskālo elastību nepieciešamo strukturālo reformu īstenošanai. Latvijas ēnu ekonomikas apmērs relatīvā izteiksmē šķiet ievērojami lielāks, nekā salīdzināmās valstīs. Ēnu ekonomika ne tikai nelabvēlīgi ietekmē nodokļu

iekasēšanu un Latvijas budžetu, bet arī, kas ir vēl būtiskāk, mainot resursu sadalījumu, dažādos veidos kropļo konkurenci, samazina izaugsmi un tās potenciālu, tostarp apgrūtinot ārvalstu tiešo investīciju piesaisti. Vienlaikus nav pieļaujama tādu likumdošanas normu virzīšana, kas ir diskriminējošas kādai uzņēmēju grupai un kaitē legālajā sektorā strādājošiem tirgus dalībniekiem.

Pēc autora domām no visiem minētajiem pasākumiem svarīgākie ir trīs:

1. Ēnu ekonomikas ierobežošana un nodokļu sistēmas sakārtošana, jo neprognozējama un neefektīva nodokļu sistēma veicina ēnu ekonomikas izplatību un ierobežo investīcijas;
2. Izglītības sistēmas reformas, kas vērstas uz darbaspēka kvalitātes paaugstināšanu, jaunu prasmju attīstību un konkurētspējas palielināšanu, vienlaicīgi ierobežojot izglītota darbaspēka aizplūšanu no Latvijas (nosakot, ka iegūstot izglītību par valsts budžeta līdzekļiem, noteiktu laiku jānostrādā Latvijā);
3. Uzņēmējdarbības finansēšanas sistēmas sakārtošana, lai nodrošinātu finansējuma pieejamību ne tikai lieliem un veiksmīgiem, uzņēmumiem, kas var saņemt aizdevumu bankā, bet arī jauniem un maziem uzņēmumiem, bez kredītvēstures.

Apkopojot dažādu pētījumu rezultātus, kā arī ārvalstu un vietējo uzņēmēju aptauju rezultātus, autors ir izdalījis vairākus faktorus, kas ierobežo investīciju piesaisti Latvijā un kavē Latvijas konkurētspējas palielināšanos:

- nevienmērīga teritorijas attīstība, nesakārtota infrastruktūra ārpus Rīgas,
- neliels iekšējais tirgus,
- neuzticēšanas valdībai, politiskā nestabilitāte,
- birokrātija, korupcijas un ēnu ekonomikas izplatība,
- zems algu līmenis un iedzīvotāju pirktspēja, kas ierobežo iekšzemes pieprasījumu,
- zemi attīstītas tehnoloģijas, nepietiekoša inovāciju attīstība,
- kvalificēta darbaspēka trūkums un darbaspēka kvalifikācijas neatbilstība tirgus prasībām,
- iedzīvotāju skaita nepārtraukta samazināšanās un emigrācija,
- dabas resursu ierobežotība, dārga elektroenerģija u.c. ražošanas resursi,
- zema finanšu tirgus aktivitāte (slikti organizēts finanšu tirgus),
- neparedzama (mainīga) nodokļu politika, nav nodokļu atlaides reinvestētajai peļņai,
- neefektīva nodokļu pārdale un administrēšana,
- nepietiekošs valdības atbalsts iekšzemes ražošanas uzsākšanai,
- informācijas trūkums par pieejamajiem atbalsta instrumentiem uzņēmējiem,
- tieslietu sistēma nenodrošina ātru un taisnīgu strīdu atrisināšanu,
- nesakārtota likumdošana investoru tiesību aizsardzības jomā.

Bez tam draudus rada arī tādi faktori kā augstā sabiedrības polarizācija, noslāņošanās un nevienlīdzība, nestabilā ģeopolitikā situācija (militāri konflikti Krievijā, Ukrainā, iespējamās papildus sankcijas), ekonomiskā nestabilitāte eirozonā, atgriešanās krīzes stāvoklī, valdības rīcības neprognozejamība, Eiropas Savienības regulas, kuras nav piemērotas Latvijas valsts ekonomiskās situācijas uzlabošanai, sabiedrības novecošanās un sociālās sistēmas sabrukums, kas sekmēs nodokļu sloga palielināšanu, imigrantu (piespiedu) pieplūdums un viņu nespēja realizēt valdības iecerētos plānus (integrācijas jomā), zema fondu biržas likviditāte un vāji attīstīts akciju tirgus, kas ierobežo investīciju pieplūdi (skat. 3.4.tabulu).

3.4.tabula .

Latvijas investīciju vides SVID analīzes rezultāti¹¹³

Stipras puses	Vājās puses
<ul style="list-style-type: none"> • Ģeogrāfiskais novietojums • Cilvēkresursi (augsti kvalificēts darbaspēks medicīnas, izglītības, ekonomikas un vadības sfērās) • Infrastruktūra (Rīga kā Baltijas reģiona ekonomiskais centrs) • Laba vides kvalitāte (dabas nepiesārņotība, ekoloģiski tīra vide) • Nozīmīgi meža resursi • Attīstīta e-pārvaldes pakalpojumu sistēma (deklarāciju iesniegšana elektroniski, e-paraksts) • Īpašumtiesību aizsardzība • Viegla uzņēmējdarbības uzsākšana • Dalība eiro zonā • Interneta pieejamība (ātrums un izmaksas) • Stabila politiska un ekonomiska vide (dalība ES, NATO) • Zems nodokļu slogs (salīdzinājuma ar citam ES valstīm) • Labi attīstīts banku sektors 	<ul style="list-style-type: none"> • Nevienmērīga teritorijas attīstība, • Politiskā nestabilitāte • Birokrātija, korupcijas un ēnu ekonomikas izplatība • Zems iekšzemes pieprasījums, neliels iekšējais tirgus • Nepietiekoša inovāciju attīstība • Kvalificēta darbaspēka trūkums • Iedzīvotāju skaita nepārtraukta samazināšanās, emigrācija • Dabas resursu ierobežotība • Zema finanšu tirgus aktivitāte • Dārga elektroenerģija u.c. ražošanas resursi • Ierobežota pieeja kredītresursiem (piesardzīga banku kredītpolitika) • Neparedzama (mainīga) nodokļu politika • Neefektīva nodokļu pārdale un administrēšana • Nepietiekošs valdības atbalsts iekšzemes ražošanas uzsākšanai, • Lēni tiesvedību procesi un nesakārtota likumdošana

¹¹³ Autora veidota tabula.

Iespējas	Draudi
<ul style="list-style-type: none"> • Stabils kredītreitings • Ekoloģiski tīru produktu ražošana un to eksportēšana uz valstīm ar zemāko ekoloģiskās vides līmeni; • Jaunu tehnoloģiju ieviešana palīdzētu izcelties pārēju konkurentu vidū, kuri darbojās ar zemi attīstītu tehnoloģiju • Atjaunojamo resursu pieejamība • Attīstītas informāciju tehnoloģijas, ātrs un pieejams internets • Labvēlīgi nosacījumi lauksaimniecības attīstībai (daudz neapstrādātas l/s izmantojamas zemes) • Labvēlīgi nosacījumi tūrisma (t.sk. ekotūrisma) attīstībai • Dzimumu līdztiesība • Zemāks kvalificēta darbaspēka un citu resursu izmaksas nekā vidēji ES • Daudzās nozarēs maza konkurence • Mazs attālums no ražotāja līdz patērētājam dod iespējas samazināt izmaksas • Nedraud dabas katastrofas, nav etnisku un reliģiska rakstura konfliktu 	<ul style="list-style-type: none"> • Ekonomiskā nestabilitāte, atgriešanās krīzes stāvoklī • Valdības rīcības neprognozejamība • Globālās sasilšanas draudi Baltijas jūrā • Eiropas Savienības regulas, kuras nav piemērotas Latvijas valsts ekonomiskās situācijas uzlabošanai; • Sabiedrības novecošanās un sociālās sistēmas sabrukums, kas sekmēs nodokļu sloga palielināšanu • Imigrantu (piespiedu) pieplūdums un viņu nespēja realizēt valdības iecerētos plānus (integrācijas jomā), terorisma pieaugums • Zema fondu biržas likviditāte, vāji attīstīts akciju tirgus ierobežo investīciju pieplūdi

Kā redzams, neskatoties uz vairākiem investīcijas ierobežojošiem faktoriem un draudiem, Latvijā kopumā ir diezgan labi nosacījumi investīciju piesaistei un investēšanas procesu attīstībai nākotnē. Lai gan Latvijas iekšējais tirgus ir neliels, investorus varētu piesaistīt kopējā ES tirgus pieejamība un ekonomiskās sadarbības iespējas ar citām valstīm (Krieviju, Baltkrieviju u.c.), attīstīti jūras un sauszemes transporta tīkli, ātrs internets, atjaunojamo dabas resursu, kā arī salīdzinoši lēta un kvalificēta darbaspēka pieejamība.

Veidojot valdības politiku investīciju piesaistē turpmāk būtu jāņem vērā, ka:

- investīciju videi jākalpo visas sabiedrības, ne tikai atsevišķu uzņēmēju labā,
- visiem investoriem ir jābūt vienādiem nosacījumiem (gan lielām kompānijām, gan mazām, gan ārvalstu, gan vietējām),
- jāsamazina riski, kas saistīti ar valdības ekonomisko politiku (tās neprognozējamību, mainību, konkurences ierobežojumiem un tml.), kā arī ēnu ekonomika un korupcija (kā rezultātā bieži praksē nedarbojas valdības pieņemtie lēmumi),
- jākoncentrē uzmanība uz būtiskākajiem investīcijas kavējošiem faktoriem un stingri jāturas pie noteiktās stratēģijas.

Uzlabot investīciju vidi nav vienkāršs uzdevums, tas prasa aktīvu valdības iesaistīšanos un mērķtiecīgu rīcību. Ja tas netiks darīts turpmākajos gados Latvijā var būtiski palēnināties ekonomikas izaugsme un pasliktināties konkurētspēja.

SECINAJUMI UN PRIEKŠLIKUMI

Izejot no darbā veiktās analīzes, autors ir formulējis sekojošus **secinājumus**:

1. Investīcijas ir mērķtiecīgi naudas un materiālo līdzekļu ieguldījumi, kas nodrošina kapitāla pieaugumu un palielina ražošanas potenciālu. Investīcijas klasificē pēc ieguldīšanas objekta (finanšu un nefinanšu investīcijas), investora līdzdalības investēšanas procesā (tiešās un netiešās), kapitāla izcelsmes (rezidentu un nerezidentu), investēšanas perioda jeb laika, ieguldījumu lietošanas virziena, investēšanas teritorijas u.c. kritērijiem.
2. Investīciju būtiskākās pazīmes ir atgriezeniskums, drošums un likviditāte, tāpat investēšana saistīta ar noteiktu kapitāla ieguldījumu risku pastāvēšanu, kas nozīmē, ka investīciju mērķu sasniegšanai ir varbūtības raksturs.
3. Dažādās ekonomikas zinātnes nozarēs un praktiskās darbības sfērās investīcijām ir savas īpatnības. Makroekonomiskā skatījumā investīcijas pamātā tiek analizētas kā viens ekonomiskās izaugsmes faktoriem, apskatot tās agregētajā līmenī, savukārt mikroekonomisko pieeju skatījumā investīcijas tiek analizētas kā uzņēmuma peļņu maksimizējošs faktors.
4. Svarīgākie faktori, kas nosaka investīciju līmeni sabiedrības mērogā ir kopējo ienākumu (IKP) līmenis, attiecība starp patēriņu un uzkrājumiem (uzkrāšanas robežtieksme), ieguldījumu drošums, procentu likmes, investīciju peļņas līmenis jeb ienesīgums, finanšu tirgus attīstības pakāpe.
5. Ekonomikas izaugsmes procesā svarīga ir investīciju norma (investīciju attiecība pret IKP), jo valstīs ar augstāku investīciju īpatsvaru IKP ilgtermiņa izaugsmes rādītāji ir labāki. Starptautiskā pieredze rāda, ka sasniegt stabilu ekonomikas izaugsmi ilgā laika periodā ir iespējams pie investīciju līmeņa 25-30% no IKP.
6. No 2004. līdz 2007.gadam Latvijā bija vērojams straujš investīciju pieaugums (investīciju apjoms faktiskajās cenās pieauga vārāk kā divas reizes un to īpatsvars IKP 2007.gada beigās sasniedza 32.5%), tomēr to struktūra bija vienpusēja, virzīta galvenokārt uz pakalpojumu sektoru, tā neveicināja Latvijas ražošanas potenciāla stiprināšanu un tautsaimniecības konkurētspējas palielināšanos. Savukārt investīciju ieplūde atsevišķās tautsaimniecības nozarēs padziļināja Latvijas ekonomiskās attīstības disproporcijas un sekmēja finanšu un ekonomisko krīzi Latvijā.
7. Ekonomiskās krīzes laikā (no 2008. līdz 2010.gadam), samazinoties kreditēšanas apjomam un finanšu plūsmām no ārzemēm, investīcijas Latvijā strauji samazinājās, kas savukārt negatīvi ietekmēja IKP (kopš 2008.gada 4.ceturkšņa bija vērojama privātā ārvalstu kapitāla

aizplūšana no Latvijas un 2009.gada beigās piesaistītā ārvalstu kapitāla plūsmas bija par 25% mazākas par IKP).

8. 2010.gadā investīcijas bija par 56% mazākas nekā 2007.gadā, ko pamatā noteica zemais iekšējais un ārējais pieprasījums, uzņēmumu un mājsaimniecību lielle parādi, kā arī zems ražošanas jaudu noslodzes līmenis. Kopš 2010.gada beigām investīciju aktivitātes sāka lēnām atjaunoties un 2011.gadā investīciju apjomi par 24,2% pārsniedza 2010.gada līmeni, taču to īpatsvars IKP veidoja tikai 18,3%. Krīzes laikā palielinājās valsts investīciju loma kopējā investīciju procesā, to daļa kopējās investīcijās 2010.gadā sasniedza 24%, t.i., par 8 procentpunktiem vairāk nekā 2007.gadā.
9. 2013.gadā, salīdzinot ar 2012.gadu, investīcijas Latvijas tautsaimniecībā samazinājās par 6 procentiem, arī 2014.gadā investīciju pieaugums bija nenozīmīgs (par 0,5 procentiem), ko lielā mērā ietekmēja relatīvi zems pieprasījums, kā arī ekonomiskās un politiskās situācijas nenoteiktība ārējā vidē. Zemais ieguldījumu līmenis un vājā investīciju dinamika bremsē pamatlīdzekļu atjaunošanos un modernizāciju, kas var mazināt valsts konkurētspēju un izaugsmes potenciālu, ietekmējot produktivitāti un spēju radīt darbavietas.
10. Pēc ekonomiskās krīzes ir notikušas vairākas izmaiņas investīciju nozaru struktūrā. 2014.gadā, salīdzinot ar pirmskrīzes periodu (2005.-2007.gadu) ir samazinājies investīciju īpatsvars būvniecībā un apstrādes rūpniecībā, kā arī tirdzniecībā un izmitināšanā un citu komercpakalpojumu nozarēs, bet palielinājies investīciju īpatsvars pārējā rūpniecībā, transporta un uzglabāšanas, kā arī sabiedrisko pakalpojumu nozarēs.
11. Investīciju plūsmu pamatvirzienus nozaru griezumā nosaka tautsaimniecības struktūra, atsevišķu nozaru attīstības dinamika, to kapitālietilpība un ieguldījumu atdeve. Vislielākais investīciju kritums ekonomiskās krīzes ietekmē tika piedzīvots būvniecībā, kā rezultātā to īpatsvars kopējās investīcijās 2014.gadā sastādīja tika 2,3%, savukārt apstrādes rūpniecībā ir novērojamas ievērojamas investīciju svārstības, kas pamatā saistīts ar ārējā pieprasījuma izmaiņām, tomēr to īpatsvars ir diezgan noturīgs un atbilst nozares ieguldījumam kopējā pievienotajā vērtībā (pēdējo desmit gadu laikā investīcijas apstrādes rūpniecībā sastādīja ap 15% no visām nefinanšu investīcijām).
12. Pēc aktīvu veidiem pusi no visām investīcijām Latvijā veido ieguldījumi dažādās ēkās un būvēs, kam seko ieguldījumi mašīnās un iekārtās. Salīdzinot investīciju struktūru pa aktīvu veidiem 2014.gadā ar 2005.gadu var secināt, ka būtiski nav mainījies investīciju apjoms ēkās un būvēs, kā arī ieguldījumu apjoms intelektuālā īpašuma produktos, lai gan to īpatsvars pieaudzis par nepilnu procentpunktu. Savukārt ievērojami ir samazinājies

ieguldījumu apjoms transportlīdzekļos un mājokļos un to īpatsvars kopējās investīcijās 2014.gadā veidoja tikai 17,7%.

13. Izvērtējot investīciju sadalījumu Latvijas reģionu griezumā, var secināt, ka ir novērojamas ievērojamas atšķirības investīciju aktivitātē starp Rīgas un Pierīgas reģionu un pārējiem Latvijas reģioniem. Rīgas un Pierīgas reģionā ik gadu nonāk vairāk kā 50% no visām nefinanšu investīcijām Latvijā (2013.gadā Rīgas reģionā tika ieguldītas 46,7% no kopējām nefinanšu investīcijām, savukārt Vidzemes reģionā nonāca tikai 7,4% no kopējām investīcijām). Reģionālās atšķirības un nevienmērīgais investīciju sadalījums ir saistīts ar atšķirīgo ekonomisko aktivitāti dažādos reģionos, kā arī infrastruktūras un darbaspēka nodrošinājumu.
14. Pēc ekonomiskās krīzes ir ievērojami samazinājusies ārvalstu kapitāla ieplūde un to nozīme iekšzemes investīciju finansēšanā. Ja pirmajos gados pēc pievienošanās ES, ārvalstu kapitāls veidoja gandrīz pusi no Latvijas iekšzemes investīciju finansējuma, tad šobrīd ārvalstu kapitāla nozīme ir salīdzinoši neliela. Laika posmā no 2012. līdz 2014.gadam ārvalstu kapitāls veidoja vidēji 10,5% no iekšzemes investīciju finansējuma, kas norāda uz to, ka samazinājusies Latvijas atkarība no ārvalstu kapitāla, tomēr kopējās saistības pret ārējo pasauli joprojām ir ievērojamas (gandrīz 150% no Latvijas IKP).
15. Latvijas investīciju vides pievilcīgumu labi raksturo ienākošo ārvalstu investīciju plūsmu salīdzinājums ar citām Baltijas valstīm. Piesaistīto ĀTI apjoms 2014.gadā Baltijas valstīs kopumā bija 1259,6 milj. eiro, no kurām Latvija piesaistīja apmēram 28%, Igaunija – 59% un Lietuva – 13%, bet pēc ĀTI uz vienu iedzīvotāju Igaunija Latviju apsteidz gandrīz divas reizes. Vairāk kā 1/4 ĀTI ir koncentrēta finanšu starpniecības sektorā un vēl 12,5% operācijās ar nekustamo īpašumu, bet rūpniecībā un lauksaimniecībā kopā ir ap 20% no Latvijā uzkrātajām ĀTI.
16. Latvijā ir vērojamas būtiskas investīciju svārstības ekonomisko ciklu fāzēs. Investīciju dinamika ekonomikas uzplaukuma fāzē (2004-2007.gados) vidēji par 6-7 procentu punktiem pārsniedza IKP pieauguma tempus, savukārt investīciju devums IKP pieaugumā pārsniedza 50%. Galvenie faktori, kas ietekmēja investīciju svārstības Latvijā ekonomikas uzplaukuma, un it īpaši krīzes periodā bija ārējā finansējuma pieejamība (krīzes laikā banku kreditēšanas samazināšanās) un kapitāla izmaksas (krīzes laikā bija vērojams reālo kapitāla izmaksu kāpums).
17. Izvērtējot sakarību starp investīciju un IKP pieaugumu Latvijā no 2004. līdz 2014.gadam izmantojot korelācijas analīzes metodi tika noteikts, ka pastāv pozitīva sakarība starp investīciju izmaiņām un IKP pieaugumu, kas norāda uz to, ka kapitāla uzkrāšana veicina

straujāku IKP pieaugumu un nodrošina nosacījumus tautsaimniecības attīstībai (pēc dažādu autoru vērtējuma investīciju devums IKP pieaugumā Latvijā sastāda no 46,5 līdz pat 83%).

18. Analizējot Globālā konkurētspējas indeksa (GCI) rezultātus tika noteikts, ka pastāv pozitīva sakarība starp GCI un investīciju ieplūdi valstī, tomēr tā nav cieša un ir citi nozīmīgi faktori, kas to ietekmē. Latvijas konkurētspējas palielināšanā lielu lomu spēlē investīcijas producētajos aktīvos, kas nodrošina preču, darba un finanšu tirgu efektivitāti, kā arī tehnoloģiju gatavību pārejai uz nākamo attīstības līmeni.
19. Ārvalstu investoru uzņēmējdarbības vides uztveres indekss norāda, ka ārvalstu investori visaugstāk vērtē Latvijas darbaspēka efektivitāti un darbaspēka kvalitāti, tāpat pozitīvi tiek vērtēta finanšu sistēma un finanšu tirgus regulācija, loģistika un kopējā infrastruktūra, savukārt problēmas rada izglītības kvalitāte, veselības aprūpe, sociālās aizsardzības kvalitāte un demogrāfija.
20. Latvijā kopumā ir diezgan labi nosacījumi investīciju piesaistei un investēšanas procesu attīstībai nākotnē, tomēr ir vairāki faktori, kas ierobežo investīciju piesaisti Latvijā un kavē Latvijas konkurētspējas palielināšanos. Kā būtiskākie jāatzīmē nevienmērīga teritorijas attīstība un nesakārtota infrastruktūra ārpus Rīgas, birokrātija, korupcijas un ēnu ekonomikas izplatība, nepietiekoša inovāciju attīstība, kvalificēta darbaspēka trūkums un darbaspēka kvalifikācijas neatbilstība tirgus prasībām, iedzīvotāju skaita nepārtraukta samazināšanās un emigrācija, dārga elektroenerģija u.c. ražošanas resursi, neparedzama (mainīga) nodokļu politika, neefektīva nodokļu pārdale un administrēšana.

Maģistra darba izstrādes rezultātā autors nonāca pie sekojošiem **priekšlikumiem**:

1. Lai mazinātu Latvijas teritoriālo nesabalansētību valdībai, sadarbībā ar vietējām pašvaldībām, jāveicina investīciju piesaiste mazāk attīstītajās teritorijās (Latgalē un Vidzemē), sakātojot infrastruktūru un palielinot pašvaldību ieinteresētību uzņēmējdarbības veicināšanai, t.sk. lielu investīciju projektu īstenošanai savā teritorijā. Lai to nodrošinātu Finanšu ministrijai būtu jāapsver iespēja ieviest izmaiņas nodokļu politikā, paredzot pašvaldību budžetā novirzīt daļu no to teritorijā esošo uzņēmumu ienākumu nodokļa, kā arī piešķirot nodokļu atlaides reinvestētajai peļņai, kā tas ir Igaunijā u.c. valstīs.
2. Lai atvieglotu finansējuma pieejamību investīcijām, FKTK nepieciešams attīstīt finanšu tirgu Latvijā, īpaši akciju tirgu, kas dotu iespēju investēšanas procesā plašāk iesaistīties vietējiem uzņēmējiem un mājāsaimniecībām (piedāvājot iegādāties akcijas kā alternatīvu tradicionālajiem depozītiem komercbankās).
3. LIAA jāstrādā ne tikai pie ārvalstu investoru piesaistes, bet arī plašāk jāinformē vietēji uzņēmumi par pieejamajiem valsts atbalsta instrumentiem un citiem (alternatīviem)

finansēšanas avotiem uzņēmējdarbības attīstībai, kas īpaši paredzēti jauniem un maziem uzņēmumiem, bez kredītvēstures.

4. Lai palielinātu investīciju ieplūdi tirgojamās nozarēs un veicinātu uz eksportu orientēto ražošanu attīstību Latvijā, Ekonomikas ministrijai sadarbībā ar citām valsts institūcijām jāizstrādā plāns, paredzot nodokļu un valsts atbalsta stimulus investīcijām rūpniecībā, savukārt LIAA izvērtējot ārvalstu investīciju projektu piedāvājumus, būtu jānodrošina priekšroka tādiem, kas saistīti ar eksporta preču ražošanu.
5. Lai palielinātu Latvijas konkurētspēju Baltijas valstu starpā investīciju piesaistē, Finanšu ministrijai sadarbībā ar Satiksmes ministriju ir jāpalielina finansējums ceļu infrastruktūras uzlabošanai, jo GCI reitingā Latvija ieņem 96 vietu pēc ceļu kvalitātes, ievērojami atpaliekot no Lietuvas un Igaunijas, kas ieņem 33 un 48 vietu.
6. Finanšu ministrijai jāturpina darbs pie ēnu ekonomikas ierobežošanas un nodokļu sistēmas sakārtošanas (īpaši darbaspēka nodokļu jomā), kā arī korupcijas mazināšanas valsts sektorā, kas kavē investīciju piesaisti un sadārdzina investīciju projektu realizāciju
7. Finanšu ministrijai jālikvidē birokrātiskie u.c. šķēršļi ES līdzfinansējuma apguvei, lai nodrošinātu ES fondu pieejamību uzņēmējiem ražošanas modernizācijai, konkurētspējas stiprināšanai, jaunu produktu un pakalpojumu izstrādei, ieguldījumiem izpētē, kā arī citiem mērķiem.
8. Izglītības un Zinātnes ministrijai jāīsteno pārdomātas izglītības sistēmas reformas, kas vērstas uz darbaspēka kvalitātes paaugstināšanu, jaunu prasmju attīstību un konkurētspējas palielināšanu, vienlaicīgi ierobežojot izglītota darbaspēka aizplūšanu no Latvijas, nosakot, ka iegūstot izglītību par valsts budžeta līdzekļiem, jānostrādā Latvijā vismaz 5 gadi.

IZMANTOTĀS LITERATŪRAS UN AVOTU SARAKSTS

1. Administratīvo procedūru ietekme uz uzņēmējdarbības vidi, Ziņojums, LR EM, 2014
2. Aslung A., Dombrovskis V., "How Latvia Came through the Financial Crisis", Peterson Institute for International Economics, 2011.
3. Averss un Reverss: Latvijas Bankas biļetens (3/2008). Rīga: Latvijas Banka, 2008.
4. Baltijas biznesa pārskats 2015, http://www.seb.lv/sites/default/files/web/files/webstorage/Analitiska-Info/BalticOutlook/bbo_2015_lat_final.pdf
5. Beņkovskis K., Stikuts D., Latvijas makroekonomiskais modelis, Rīga, LB, 2006.
6. Bergs J., Investīcijas, Swedbank, 2012., http://miljons.jal.lv/Documents/Jaunais%20vort%C4%81ls%20smu.lv/M%C4%81c%C4%ABbu%20materi%C4%81li/SMU/Investicijas_swedank.pdf
7. Bitāns M., Mans skats uz 20 gadiem Latvijas ekonomikā: kāds būs nākamais cikls? Rīga, Latvijas Banka, <http://www.makroekonomika.lv>
8. CSP datubāze, <http://www.csb.gov.lv>
9. Doing Business 2015, International Bank for Reconstruction and Development, The World Bank, 2014.
10. Eurostat datubāze, <http://epp.eurostat.ec.europa.eu>
1. IB-Economics HL Y2. Harod-Domar Growth Model, <https://ib-economics.wikispaces.com/Harrod-Domar+Growth+Model>
2. Investment plan for Europe, http://ec.europa.eu/priorities/jobs-growth-investment/plan/index_en.htm
3. Jēkabsone S., Zelgalvis E., Melece L., Joppe A., Kudinska M., Popluga D, Prauliņš A., Romānova I., Skribāne I., Solovjova I., Sproģe I., Sproģis J.. Inovācijas un Latvijas tautsaimniecība. Rīga, LU Akadēmiskais apgāds, Latvijas Universitāte, 2011.
4. Jēkabsone S., Investīciju politika, 1.tēma, <http://estudijas.lu.lv/course/view.php?id=5632>
5. Jēkabsone S., Valsts struktūrpolitika, 6.tēma, <http://estudijas.lu.lv/course/view.php?id=6468>
6. Kasjanovs I., "Investīciju ābece: veidi, ietekme, vide un situācija Latvijā" , Latvijas Banka, 07.06.2011., <http://makroekonomika.lv/node/3998>
7. Krasnopjorovs O., Latvijas ekonomikas izaugsmi noteicošie faktori, Promocijas darbs, LU EVF, Rīga, 2012.
8. Kāpēc Latvijā neinvestē?, Forbes Nr.11 (66), 2015.

9. Latvijas Bankas datubāze, <http://www.bank.lv>
10. Latvijas ekonomikas konkurētspēja un investīciju nozīme tās veicināšanā, Monogrāfija E.Dubras redakcijā, LU Akadēmiskais apgāds, Rīga, 2009.
11. Latvijas maksājumu bilance. http://www.bank.lv/images/stories/pielikumi/publikacijas/LMB_2011.pdf
12. Latvijas Maksājumu Bilance. Latvia's Balance of Payments (4/2007): ceturkšņa biļetens. Rīga: Latvijas Banka, 2008.
13. Latvijas Maksājumu Bilance. Latvia's Balance of Payments (4/2009): ceturkšņa biļetens, Rīga: Latvijas Banka, 2010.
14. Latvijas Republikas Ekonomikas ministrijas interneta vietne, <http://www.em.gov.lv>
15. Latvijas Vēstneša tiesību aktu vortāls, <http://www.likumi.lv>
16. Meļihovs A., Dāvidsons G., Ražošanas progresa un cilvēkkapitāla nozīme Latvijas tautsaimniecības izaugsmes nodrošināšanā, Rīga, LB, 2006.
17. Paula D., "Konkurētspējas jēdziens mūsdienu ekonomiskās izaugsmes teorijās". Latvijas Banka, 28.01.2015, <http://makroekonomika.lv/node/7295>
18. Nodokļu politikas tiesiskie un ekonomiskie aspekti un to ietekme uz uzņēmējdarbības vidi Latvijā: monogrāfija. Red. R. Škapars, Ē. Šumilo un M. Dunska. Rīga: Latvijas Universitātes Akadēmiskais apgāds, 2010.
19. Purmalis K., Latvijas darba tirgus analīze un tā attīstības perspektīvas, Promocijas darba kopsavilkums, LU EVF, Rīga, 2010.
20. Pļevako T., Katkovska I., Investīciju statistikas rādītāju sistēma, Statistikas zinātnisko pētījumu rezultāti 2009, Zinātniskie raksti, Latvijas Republikas Centrālā Statistikas pārvalde, Rīga: 2009.
21. Rurāne M., Finanšu menedžments. Rīga: RSEBAA, 2005.
22. Skribāne I., Neiders L., „Latvijas investīciju vides konkurētspēja”, Latvijas ekonomikas un sabiedrības pārstrukturizācijas ietekme un uzņēmējdarbības konkurētspēju un iedzīvotāju dzīves kvalitāti, LU Akadēmiskais apgāds, Rīga, 2006.
23. SlideShare. Growth And Development Strategies. <http://www.slideshare.net/ajmccarthy/54-growth-and-development-strategies>
24. Statistikas zinātnisko pētījumu rezultāti 2009, Zinātniskie raksti, Latvijas Republikas Centrālā Statistikas pārvalde, Rīga: 2009.
25. The Global Competitiveness Report 2015-2016, The World Economic Forum, Geneva, 2015

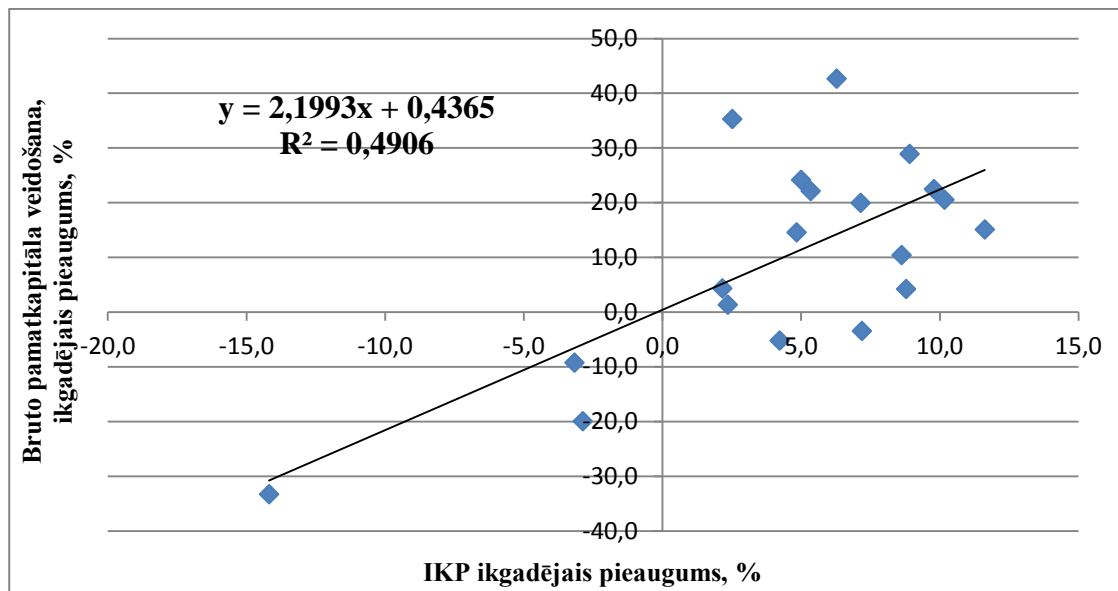
26. The Investment Climate in Latvia: The Viewpoints of Foreign Investors, <http://www.ficil.lv/f/ficil%20sentiment%20index%20report%202015.pdf>
27. The World Economy, <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/twec.2015.38.issue-10/issuetoc>
28. 3rd International Conference "Information Society and Modern Business", 21–22 September, 2007, Ventspils: Proceedings. Ventspils: Ventspils Augstskola, 2008.
29. Titarenko D., Investīcijas kā Latvijas ekonomikas izaugsmes faktors, Rīga, Transporta un sakaru institūts, 2006.
30. Titarenko D., Investīcijas kā Latvijas ekonomikas izaugsmes faktors, Promocijas darbs, LU EVF, Rīga, 2008.
31. Valsts investīciju vieta Latvijas integrācijas procesā “, LR EM pētījums, Rīga, 2002.
32. Ziņojums par Latvijas tautsaimniecības attīstību, Rīga, LR EM, 2008.gada decembris.
33. Ziņojums par Latvijas tautsaimniecības attīstību, Rīga, LR EM, 2009.gada decembris.
34. Ziņojums par Latvijas tautsaimniecības attīstību. Rīga, LR EM, 2010. gada jūnijs.
35. Ziņojums par Latvijas tautsaimniecības attīstību, Rīga, LR EM, 2012.gada jūnijs
36. Ziņojums par Latvijas tautsaimniecības attīstību, Rīga, LR EM, 2012.gada decembris.
37. Ziņojums par Latvijas tautsaimniecības attīstību, Rīga, LR EM, 2015.gada jūnijs.

PIELIKUMI

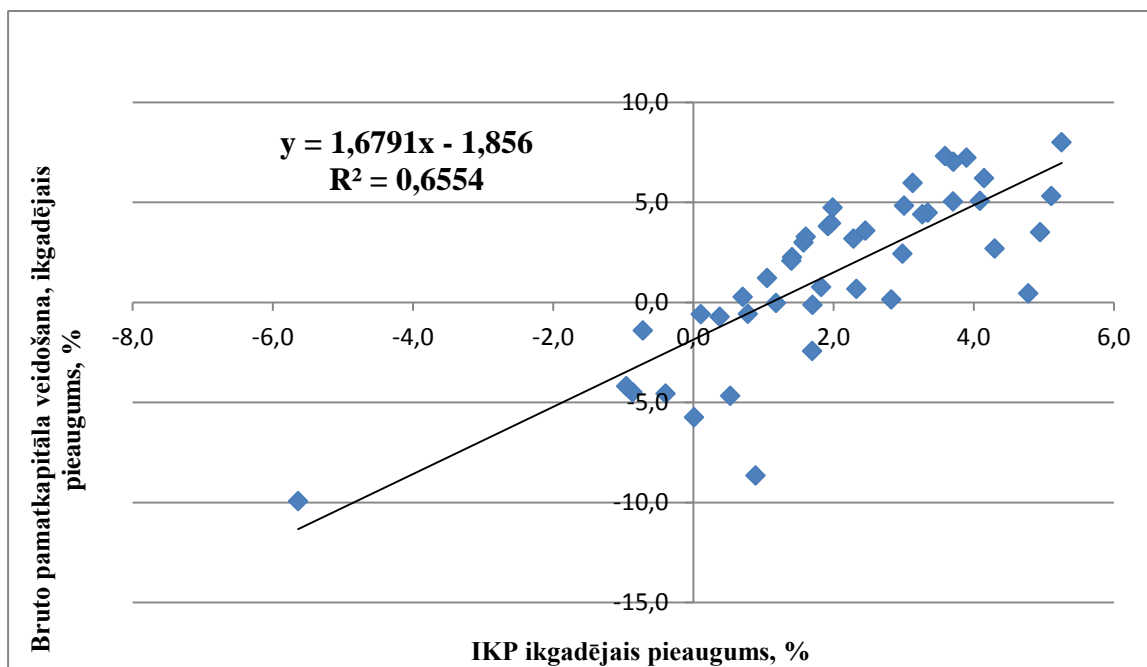
IKP un bruto pamatkapitāla veidošanas pieaugumu tempu sakarība Latvijā un

Vācijā¹¹⁴

Latvija 1996.-2014.gads

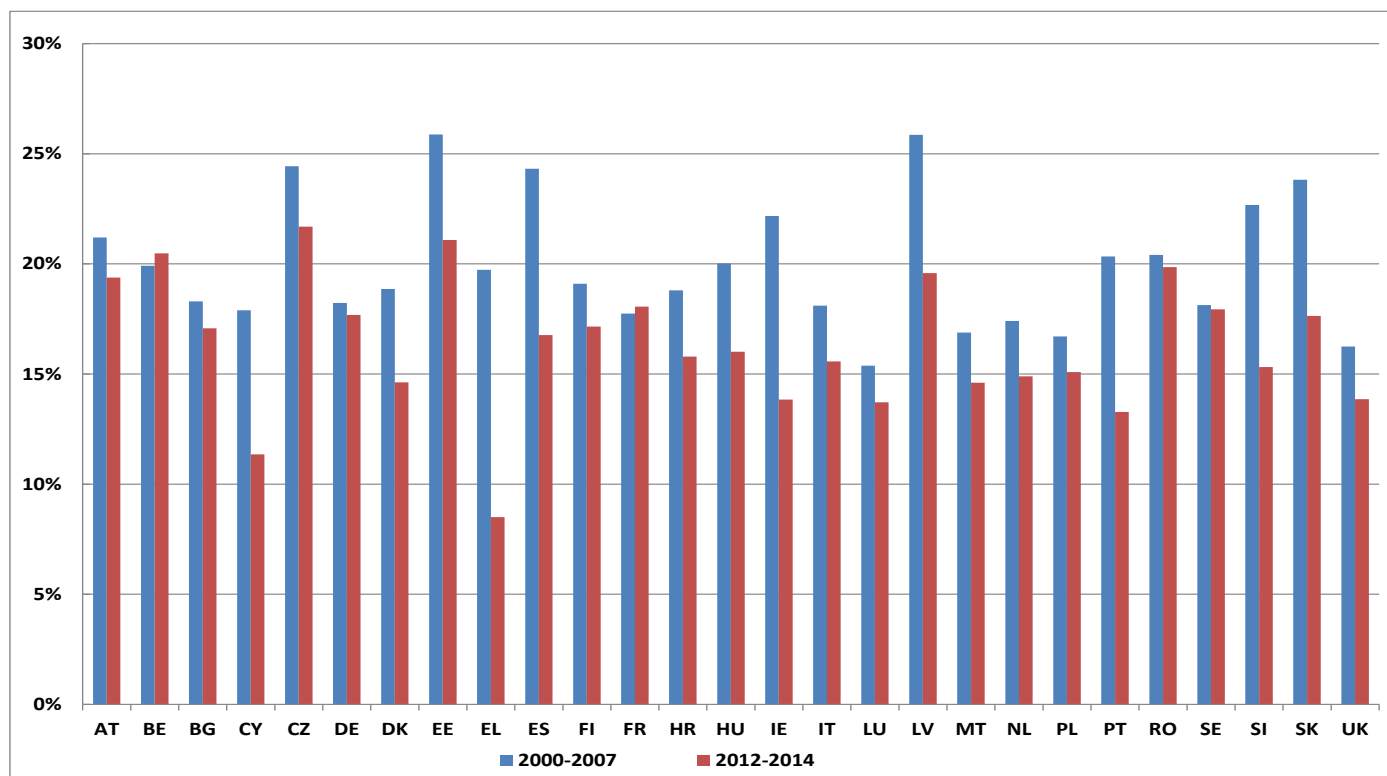

Vācija 1971.-2014.gads

¹¹⁴ Pasaules Bankas statistika, <http://www.worldbank.org/>

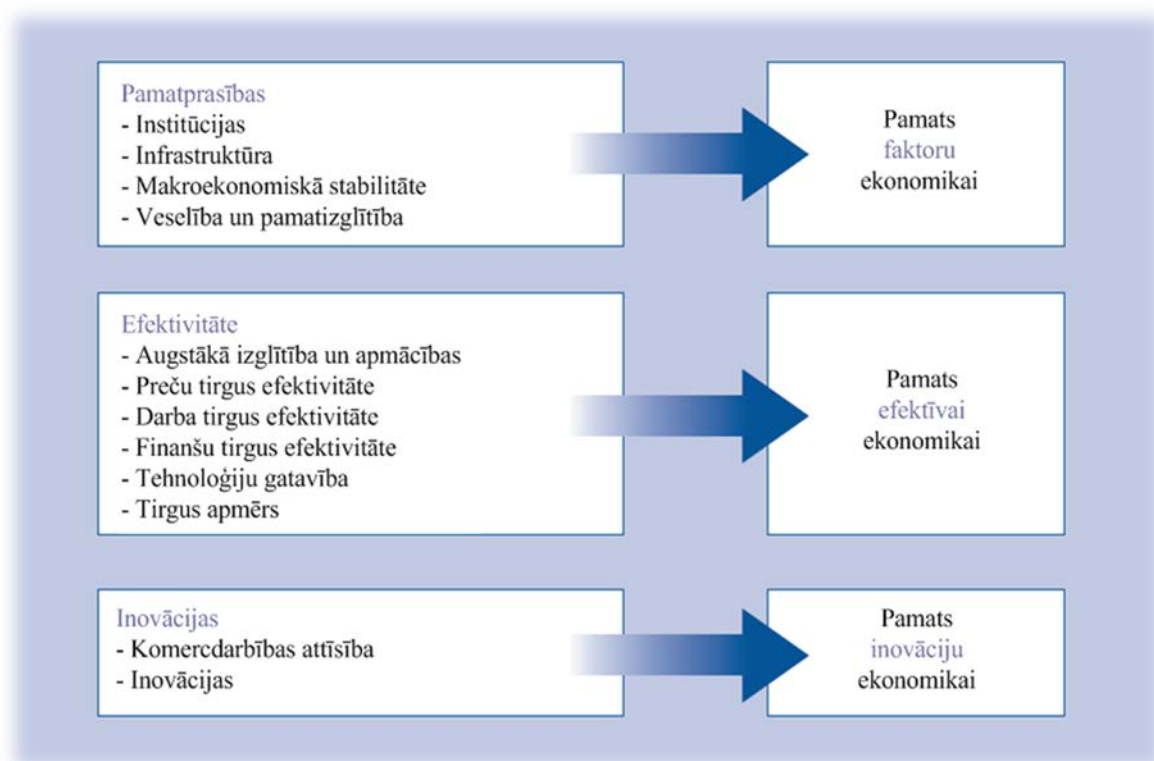
Privāto investīciju līmenis (% no IKP) pirms- un pēc krīzes periodos dažādās ES valstīs

Latvijas ražošanas funkcijas novērtējuma rezultātu zinātniskajā literatūrā salīdzinājums ¹¹⁵

Pētījums (autors, gads)	Gads	IKP elastība pret fizisko kapitālu	Kapitāla devums IKP izaugsmē (%)	Darbaspēka devums IKP izaugsmē (%)	KFP devums IKP izaugsmē (%)
Room (2001)	1995-2000	0,335			
Vetlov (2003)	1995-2002	0,54	62	-14	53
Stikuts (2003; 2004)	1995-2002	0,225			
Bems, Johnson (2005)	1995-2003	0,37			
Vanags, Bems (2005)	1995-2003	0,33	50	5	45
Grundiza u.c. (2005)	1996-2004	0,286			
Beņkovskis, Stikuts (2006)	1995-2005	0,325			
Denis u.c. (2006)	1995-2004	0,350	46,5	-0,2	53,7
Kazāks u.c. (2006)	1995-2005	0,359			
Meļihovs, Dāvidsons (2006)	1995-2005	0,303			
Meļihovs (2007)	1995-2004	0,228			
Dubra u.c.(2007)	1997-2005	-0,046			
Titarenko (2008)	1996-2006	0,370	58,1	10,8	31,1
Kasjanovs (2009)	1995-2008	0,45			
Paula un Titarenko (2009)	1996-2003	0,346	53,9	13,2	32,9
Meļihovs (2010)	1995-2005	0,404			
Purmālis (2011)	2002-2009	0,11			
Valujevs (2011)	1995-2010	0,232			
Krasnopjorovs (2008)	1995-2007	0,357	49,4	11,1	39,5

¹¹⁵ Krasnopjorovs O., Latvijas ekonomikas izaugsmi noteicošie faktori, Promocijas darbs, LU EVF, Rīga, 2012.-99.lpp.

GCI aprēķināšanas komponentes¹¹⁶

¹¹⁶ The Global Competitiveness Report 2015-2016, The World Economic Forum, Geneva, 2015.- 6.lpp.

Maģistra darbs ‘‘Investēšanas procesu analīze Latvijā: pozitīvie un negatīvie aspekti’’ izstrādāts LU Ekonomikas un vadības fakultātē.

Ar savu parakstu apliecinu, ka pētījums veikts patstāvīgi, izmantoti tikai tajā norādītie informācijas avoti un iesniegtā darba elektroniskā kopija atbilst izdrukai.

Autors: Andris Švaglis _____
(paraksts, datums)

Rekomendēju/nerekomendēju darbu aizstāvēšanai

Vadītājs: asoc.prof.,Dr.ekon. S. Jēkabsone _____
(paraksts, datums)

Recenzents: prof., Dr.oec. Roberts Škapars

Darbs iesniegts Akadēmisko studiju programmu dekanātā _____

Dekāna pilnvarotā persona:

Studiju metodiķe Zanda Nīlendere _____
(paraksts, datums)

Darbs aizstāvēts maģistra gala pārbaudījuma komisijas sēdē

_____, prot. Nr.____, vērtējums _____

Komisijas sekretāre: lekt., Mg. ekon. Irina Skribāne _____
(paraksts)